

EX LIBRIS

Knut Rodhe

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Der Orlanthe Kunst Kothle
und Kabinete präfig.

SKRIFTER

UTGIVNA AV

JURIDISKA FAKULTETEN

I LUND

III

HJALMAR KARLGREN

SKADESTÅNDSLÄRAN

HANDELSHÖGSKOLAN I STOCKHOLM
BIBLIOTEKET

10 0071804 X

SKADESTÅNDSLÄRAN

AV

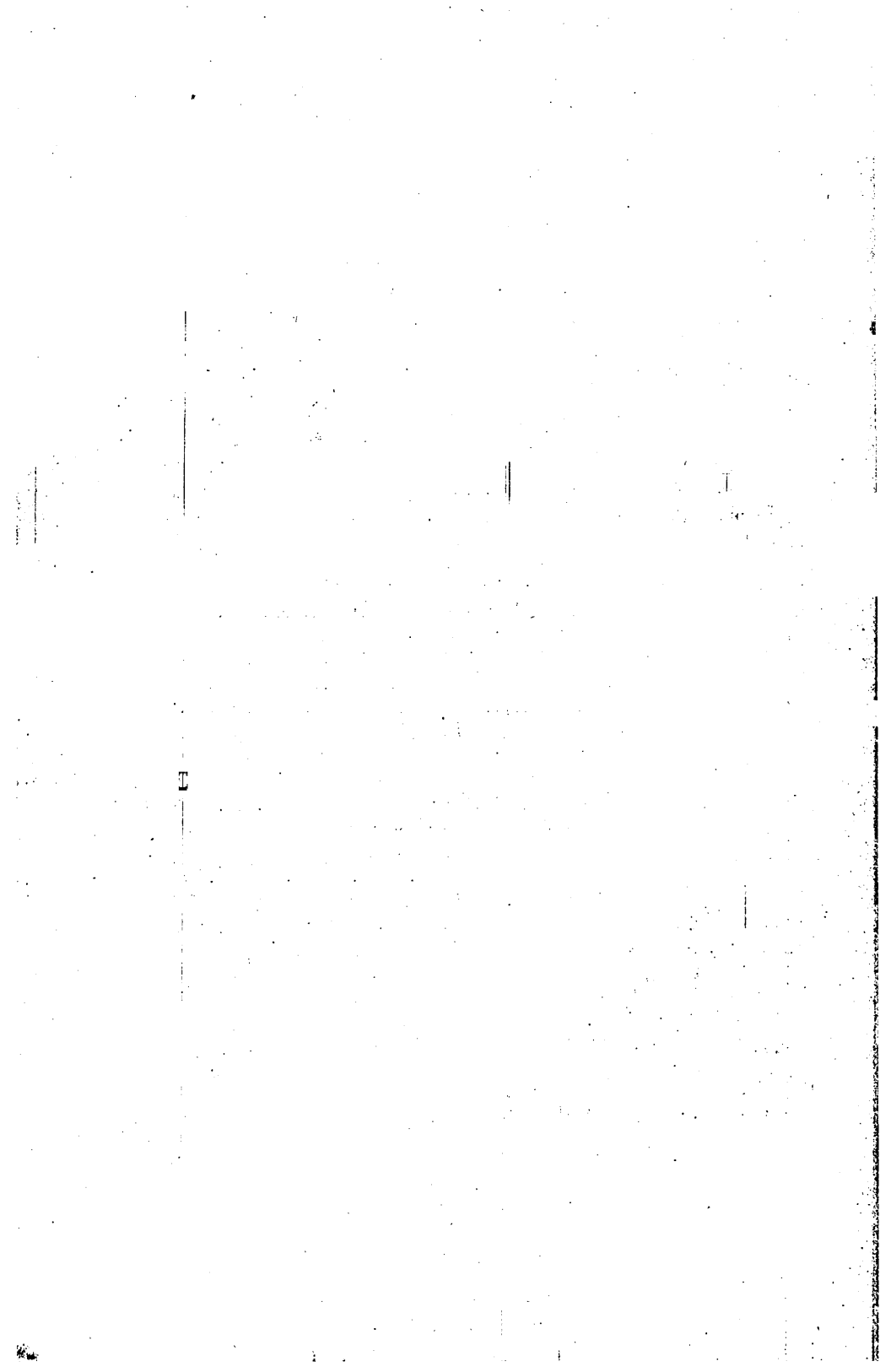
HJALMAR KARLGREN

LUND, C. W. K. GLEERUP

Lund 1943
Håkan Ohlssons Boktryckeri

I N N E H Å L L

Kap.	I. Inledande anmärkningar om skadeståndsskyldighet i utomobligatoriska rättsförhållanden. Skadeståndsrättsens historiska utveckling. Begreppet skadestånd m. m.	9
Kap.	II. Culparegeln: Ansvar för ekonomisk skada å sak och person. De objektiva rekvisiten enligt regeln	23
	I. Sak- eller personskada	26
	II. Positiv handling	26
	III. Kausalitet	34
	IV. Rättsstridighet	45
Kap.	III. Ytterligare om de »klassiska» grunderna för rättsstridighetens bortfallande	55
Kap.	IV. Culparegeln: Ansvar för ekonomisk skada å sak och person. De subjektiva rekvisiten enligt regeln	62
	I. Imputation	63
	II. Imputabilitet	72
Kap.	V. Culparegeln: Tillfogande av annan skada än ekonomisk skada å sak eller person	80
Kap.	VI. Skadeståndsansvar utanför culparegelns område (det »striкта» ansvaret): allmänna anmärkningar	88
Kap.	VII. Lagregler om strikt skadeståndsansvar	94
	I. Bestämmelser om skadeståndsskyldighet i anledning av farlig verksamhet	94
	II. Andra lagregler rörande strikt skadeståndsansvar	111
Kap.	VIII. Strikt skadeståndsansvar utan stöd av lagregler	116
Kap.	IX. Några ord om statens och kommunens ansvar för dess befattningshavares åtgärder	135
Kap.	X. Skadeståndets storlek	139
Kap.	XI. Flera skadevållares ansvar	150
Kap.	XII. Den skadelidandes medverkan till skadan	155
Kap.	XIII. Skada, som drabbat tredje man, och skada, för vilken tredje man i egenskap av den skadelidandes successor äger rätt till ersättning	163

FÖRORD

Föreliggande arbete — som grundar sig på ett av Juridiska föreningen i Lund, under samverkan med undertecknad, utgivet kompendium — har närmast till ändamål att tillgodose den akademiska undervisningens behov av en tryckt framställning i svensk skadeståndsrätt, även om jag hoppas att det också skall kunna bli till praktisk nytta för advokater, försäkringsmän m. fl. Arbetet har alltså en relativt blygsam uppgift och gör på intet sätt anspråk på att vara en juridisk lärobok av exempelvis den förnämliga typ, som i så stor utsträckning förekommer i våra nordiska grannländer. Att åtskilliga brister vidlåda boken, har jag fullt klart för mig — jämväl bortsett från att den naturligen med sitt tämligen ringa omfång lämnar en hel del i och för sig icke oviktiga spörsmål obehandlade. Jag hemställer till läsaren att vid bedömandet av arbetet taga hänsyn till dess sålunda angivna begränsade pretentioner. För påpekan- den rörande förefintliga brister är jag emellertid under alla omständigheter tacksam.

På grund av det anförda har det icke kunnat komma i fråga att i någon högre grad redovisa rättslitteraturen på området. Av den nordiska ha dock åtskilliga böcker och uppsatser omnämnts, medan den kontinentala prak-

tiskt taget icke alls anmärkts. Särskilt Ussings berömda skadeståndsrättsliga arbete har givetvis på många punkter — som icke kunnat alla angivas — varit av betydelse för framställningen.

Ät svensk rättspraxis (t. o. m. 1942) har som synes ägnats avsevärt beaktande. Men det säger sig självt, att en mera uttömmande behandling av det stora rättsfalls-materialet, och speciellt då en närmare analys av rättsfallen, varit utesluten. Bl. a. ha rättsfall från tiden före sekelskiftet föga citerats.

I arbetet förekomma några upprepningar. Dessa äro avsiktliga. Enligt min erfarenhet — även den från min egen studietid vid Stockholms högskola — är det pedagogiskt av största värde, att en del viktiga regler eller principer gång på gång, i olika sammanhang, möta den studerande. Ur nämnda synpunkt borde egentligen upprepningarna varit vida talrikare. Det är just en av den muntliga undervisningsformens förtjänster — vid sidan av dess större livfullhet, möjligheten att i högre grad exemplifiera o. dyl. —, att den så osökt ger tillfälle till ett slags *repetition* av det mest väsentliga.

Ur rent stilistisk synpunkt kan mot framställningen anmärkas det ymniga bruket av parenteser. I sak ha de emellertid förefallit mig praktiska, särskilt som jag velat undvika en mera omfattande notapparat.

Arbetets titel är så till vida icke korrekt, som den *kontraktsrättsliga* skadeståndsläran ej behandlas. Denna kommer att framställas i en lärobok i allmän obligationsrätt, vars utgivande jag planerar.

Lund i juni 1943

Hjalmar Karlgren

Steg, Haftungsersatzung durch Vertriebs-
ungsschutz. ZfHR 1949: 95-

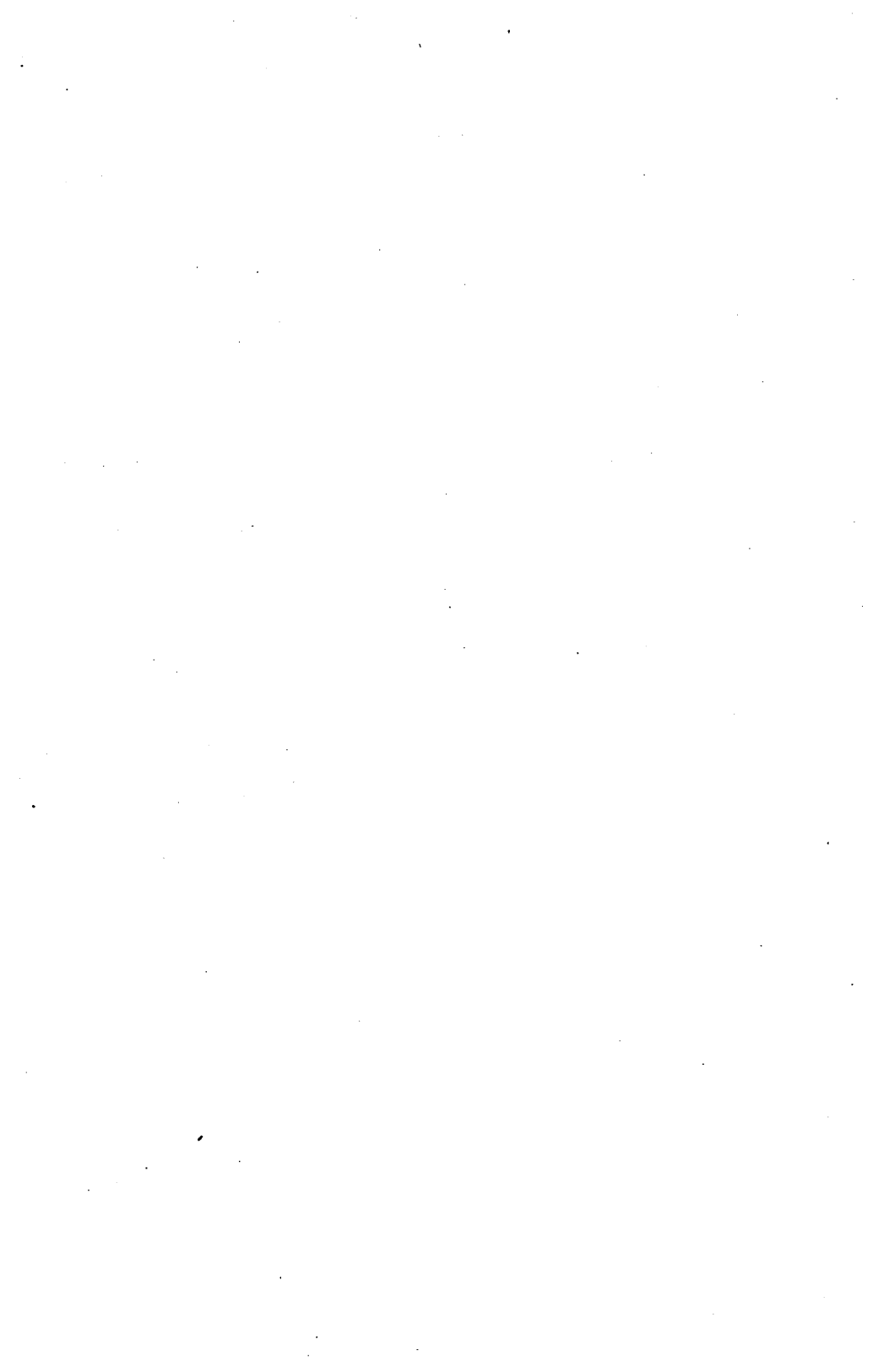
KAP. I.

Inledande anmärkningar om skadeståndsskyldighet i utomobligatoriska rättsförhållanden. Skadeståndsrättens historiska utveckling. Begreppet skadestånd m. m.

Av grundläggande betydelse för all modern skadeståndsrätt är som bekant skillnaden mellan å ena sidan skadeståndsskyldighet i *obligatoriska* rättsförhållanden eller, som man också säger, i kontraktsförhållanden och å andra sidan skadeståndsskyldighet i *utomobligatoriska* förhållanden. I förra fallet grundas skadeståndsansvaret därpå, att vederbörande icke uppfyllt de obligatoriska förpliktelser, som åvilat honom på grund av ett avtal (kontrakt) eller eventuellt ett ensidigt åtagande. En depositarie har t. ex. vanvårdat godset och därmed åsidosatt sina förpliktelser på grund av depositionsavtalet, en säljare har levererat felaktigt gods eller gjort sig skyldig till mora. I senare fallet åter inträder skadeståndsansvar gentemot personer, till vilka skadevållaren icke står i något som helst på avtal eller rättshandling grundat rättsförhållande eller dock icke i ett rättsförhållande, som har samband med det skadegörande beteendet. Om någon

t. ex. i en folksamling vårdslöst skadar en annan person, är skadegörelsen utomobligatorisk, även om det råkade vara skadevållarens hyresvärd eller skräddare. Annorlunda däremot, om en hyresgäst förövar åverkan å eller vanvårdar den till honom upplåtna lägenheten; han har då icke uppfyllt sin förpliktelse enligt hyresavtalet att vara en aktsam hyresgäst. Redan här må emellertid anmärkas, att många tveksamma gränsfall finnas, i det att ett kontraktsförhållande kan ge upphov till s. k. *biförpliktelser*, alltså sådana förpliktelser, som icke äro för rättsförhållandet centrala men dock stå i visst sammanhang med det genom avtalet skapade särskilda mellanhavandet mellan kontrahenterna. En butiksinnehavare t. ex. anses på grund av det avtalsförhållande, vari han står till sina kunder, vara pliktig icke blott att leverera goda varor o. dyl. utan även att tillse, att affärslokalen är sådan, att den icke medför risker för kunderna. En arbetsgivare är på grund av anställningsavtalet med sina arbetare icke enbart skyldig att ge dem lön och att behandla dem på ett anständigt sätt utan har även att stå ansvaret för att icke arbetsledningen (förmän o. dyl.) sätter arbetarnas liv och hälsa i fara. Här må ock erinras om att en säljare av lös egendom häftar ej blott för fel och brist i godset i köplagens mening utan även för godsets »skadebringande egenskaper», se t. ex. NJA 1934 s. 701, 1942 s. 373 och 542. Hur långt man skall gå i antagandet av dylika biförpliktelser, är emellertid ofta tveksamt. Gränsen är tämligen oklar.

Reglerna om skadeståndsskyldighet i kontraktsförhållanden variera, som man finner av den speciella obligationsrätten, i mycket hög grad allt efter kontrakstypens beskaffenhet, låt vara att en del allmänna prin-

ciper kunna utformas. Grundsatserna om skadeståndsansvar i utomobligatoriska förhållanden äro åter — för den gällande svenska och nordiska rättens del — mera generella. Detta hindrar dock icke, att även här livsförhållandenas egenart starkt påverkar skadeståndsreglernas karaktär. Härom närmare bl. a. i samband med utredningen om culpabegreppet.

Först några ord om skadeståndsrättens historiska utveckling.

Som bekant skiljer man nu för tiden strängt mellan straff och skadestånd. Skillnaden består, såsom vi strax skola beröra, däri, att medan straffet utgör ett lidande, som tillfogas vederbörande *utan* att därmed är förbundet syftet att tillförsäkra den förfördelade någon förmån, skadeståndet just går ut på att gottgöra denne för en liden skada. I äldre tider kände man egentligen icke, åtminstone icke så vitt angår bötesstraff och liknande, nämnda skillnad mellan de båda begreppen. Det brukar sägas, att på mera primitiva stadier, t. ex. det som tog sig uttryck i våra landskapslagar, fullföljde den *bot*, som skadevållaren hade att betala, både straff- och skadeståndssyfte. Boten tillföll den skadelidande och var principiellt underkastad hans dispositionsrätt, men reglerna om bot företedde också drag, som tydde på ett offentlig-rättsligt, straffrättsligt inslag (såsom att andel i boten gick till konungen och rättssamhället i övrigt). Någon generell grundsats om att vid tillfogande av utomobligatorisk skada bot skulle gäldas fanns för övrigt icke, utan densamma förekom i en mängd särskilt uppräknade fall, varvid förhållandet dessutom var det, att botens storlek vanligen ej anpassades efter skadans omfattning och omständigheterna i det särskilda fallet utan utgick med

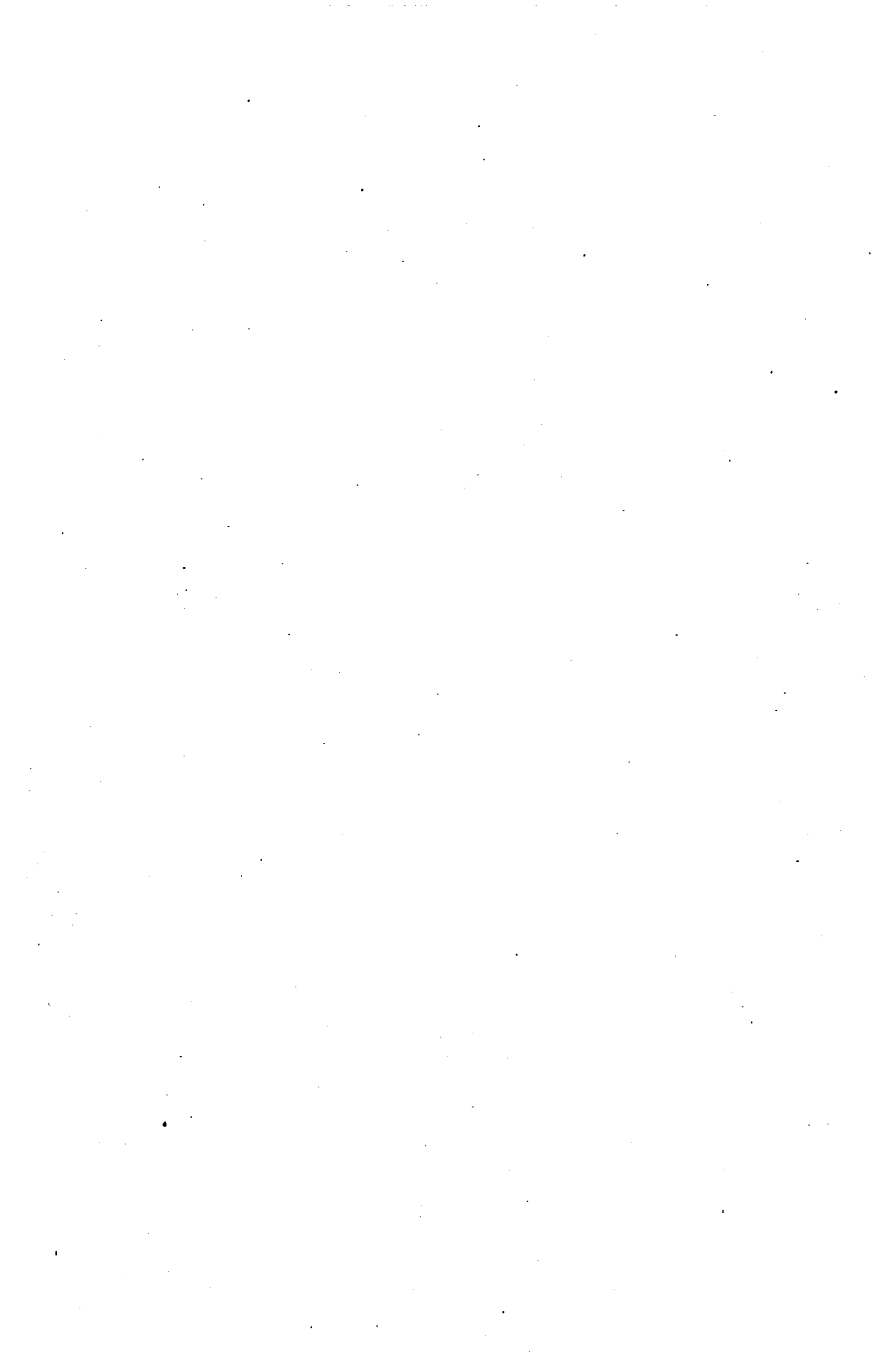
vissa fixerade, ofta godtyckliga belopp. Vidare var det ett utmärkande drag, att i ifrågavarande fall bot skulle erläggas, oavsett att skadegöraren icke hade någon *skuld* till den timade skadan. Det objektiva faktum, att skadan tillfogats genom vederbörandes handling, var i regel tillfyllest (»kausalitetsprincipen»; »die Tat tötet den Mann») — även om den uppsåtliga handlingen ofta medförde en *högre* bot än den oavsiktliga (»vådaverk»).

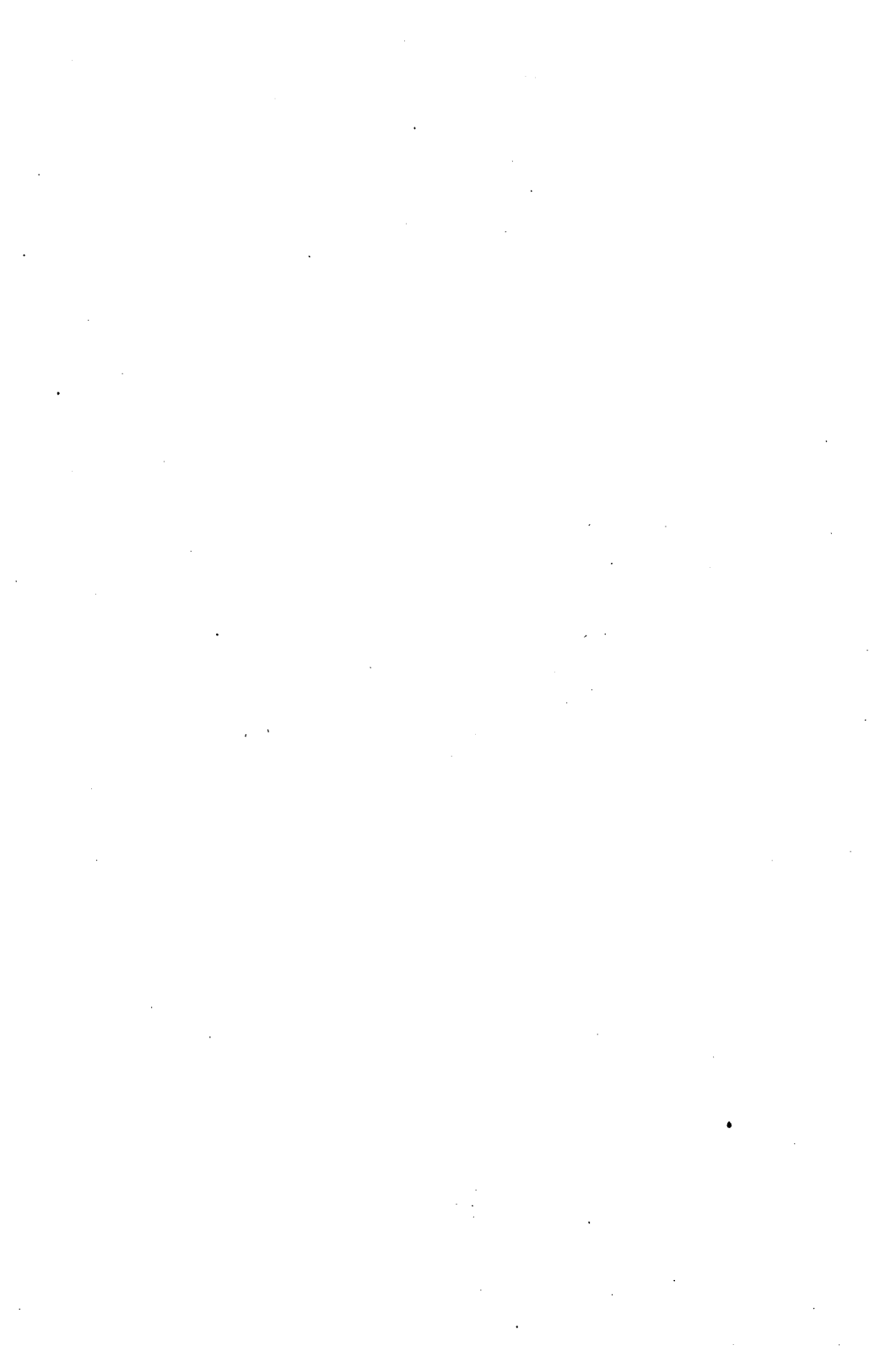
I den *romerska* rätten hade emellertid redan tidigt den märkliga rättsprincip framträtt, som vi kalla *culpa-principen*: skadeståndsansvar inträdde endast under förutsättning att skuld, antingen »dolus» (uppsåt) eller »culpa» (vårdslöshet, oaktsamhet, »vållande»), i det enskilda fallet låg skadegöraren till last. Av grundläggande betydelse i detta avseende blev den berömda »lex Aquilia» (från republikens sista århundraden), som utövat ett enormt inflytande på rättsutvecklingen i snart sagt alla europeiska länder. Lagen gällde sakskada (analogt tilllämpades den även på personskada) men däremot icke allmän förmögenhetsskada; det fordrades i regel, att skadan tillfogats genom positivt handlande och att skadan varit en omedelbar följd därav (»damnum corpori corpore datum»); och slutligen krävdes som sagt, i subjektivt hänseende, dolus eller culpa å gärningsmannens sida. Det märkliga var sålunda, dels att en generell regel om skadeståndsansvar vid tillfogande av sakskada gavs, dels att det för dess inträde uppställdes krav på förhandenvaron av nämnda subjektiva betingelse. Straffrättsliga inslag voro för övrigt, att skadan beräknades på ett för den förfördelade gynnsamt sätt (det högsta värdet under sista året resp. sista månaden) och att skadeståndet kunde fördubblas, om skadevållaren nekade

i processen. Denna culpaprincip bredde sedan ut sig på skilda håll på kontinenten, rönt i viss mån bakslag under naturrätten, vilken i stor utsträckning, när det gällde intrång i vad man uppfattade som verkliga rättigheter (alltså framför allt fall av sak- och personskada), hade benägenhet att tillämpa kausalitetsgrundsatsen, men slog till sist fullständigt igenom under 1800-talet. Principen passade också utmärkt väl i stycke med liberalismens och individualismens tankegångar, då den ju ledde till en betydande inskränkning av den enskildes skadeståndsskyldighet och sålunda främjade rörelsefriheten i samhället. Berömt är i synnerhet den store tyske juristen Iherings arbete »Das Schuldmoment im römischen Privatrecht» (1867). Här förhärligades culpaprincipen, ja Ihering betecknade som en »evig sanning» den tanken, att »intet ont utan skuld».

Vad den svenska rätten beträffar hade man ännu i 1734 års lag icke mera fullständigt nått fram till den romerskrättsliga culpaprincipen eller i övrigt till en utformning av skadeståndsrätten efter romerskrättsligt mönster. Visserligen tillmättes nu skuldtanken vida större betydelse än enligt medeltidslagarna. 1734 års lag var icke främmande för culpabegreppet. Man skilde på olika ställen i lagen mellan *dels* den rena (»fulla») vådehandlingen, *dels* den visserligen vårdslösa men dock icke avsiktliga skadegörelsen (det äldre begreppet »våda-verk», som omfattade båda dessa slag av handlingar, hade sålunda upplösts i två begrepp), *dels* slutligen det avsiktliga skadetillfogandet, och huvudregeln var, att den rena vådahandlingen ej medförde ansvar. Men över allt var denna princip ingalunda genomförd, och man stod kvar på den äldre ståndpunkten, att någon generell

regel om skadeståndsskyldighet icke fanns utan att ansvar inträdde endast i en mängd uppräknade fall. Likaså gällde alltså, att skadeståndet till sin omfattning ofta icke bestämdes av den konkreta skadans storlek utan utgick med vissa fixerade belopp. De romerskrättsliga grundsatserna påverkade emellertid tydligt 1800-talets svenska lagförslag, bl. a. det av lagkommittén år 1826 avgivna förslaget till civillag, där det i HB 15: 5 hette: »Skada, som någon lidit genom annans vållande, skall gäldas, även i de fall, som ej i lagen särskilt utsatte äro». Lagförslagen blevo emellertid som bekant aldrig upphöjda till lag. Däremot ledde de samtida förslagen till strafflag till antagandet av ännu gällande 1864 års strafflag, och där inflöto i kap. 6 bestämmelser om skadestånd på grund av *brottslig* gärning. Dessa präglades av culpa-regeln; se det grundläggande lagbudet i 1 §. Att reglerna om skadeståndsansvar upptogs i strafflagen berodde på att tanken på en ny handelsbalk, med ett däri ingående skadeståndsrättsligt kapitel, vid ifrågavarande tid icke kunnat realiseras. Detta är följaktligen anledningen till den underliga placeringen av den svenska rättens skadeståndsregler i strafflagen. Nämda skadeståndsbestämmelser måste under sådana förhållanden i största utsträckning tillämpas analogt även å annan utomobligatorisk skadegörelse än den som är brottslig, d. v. s. belagd med straff. Man har här, skulle det kunna sägas, motsvarigheten till de romerskrättsliga reglerna om »deliktsobligationer», ehuru regleringen är mera enhetlig. Det må tilläggas, att stadgandena om skadestånd i 6 kap. strafflagen icke upphävde *alla* skadeståndsregler i 1734 års lag utan endast dem som förekommo i missgärningabalken med därtill anslutna bestämmelser. De skade-

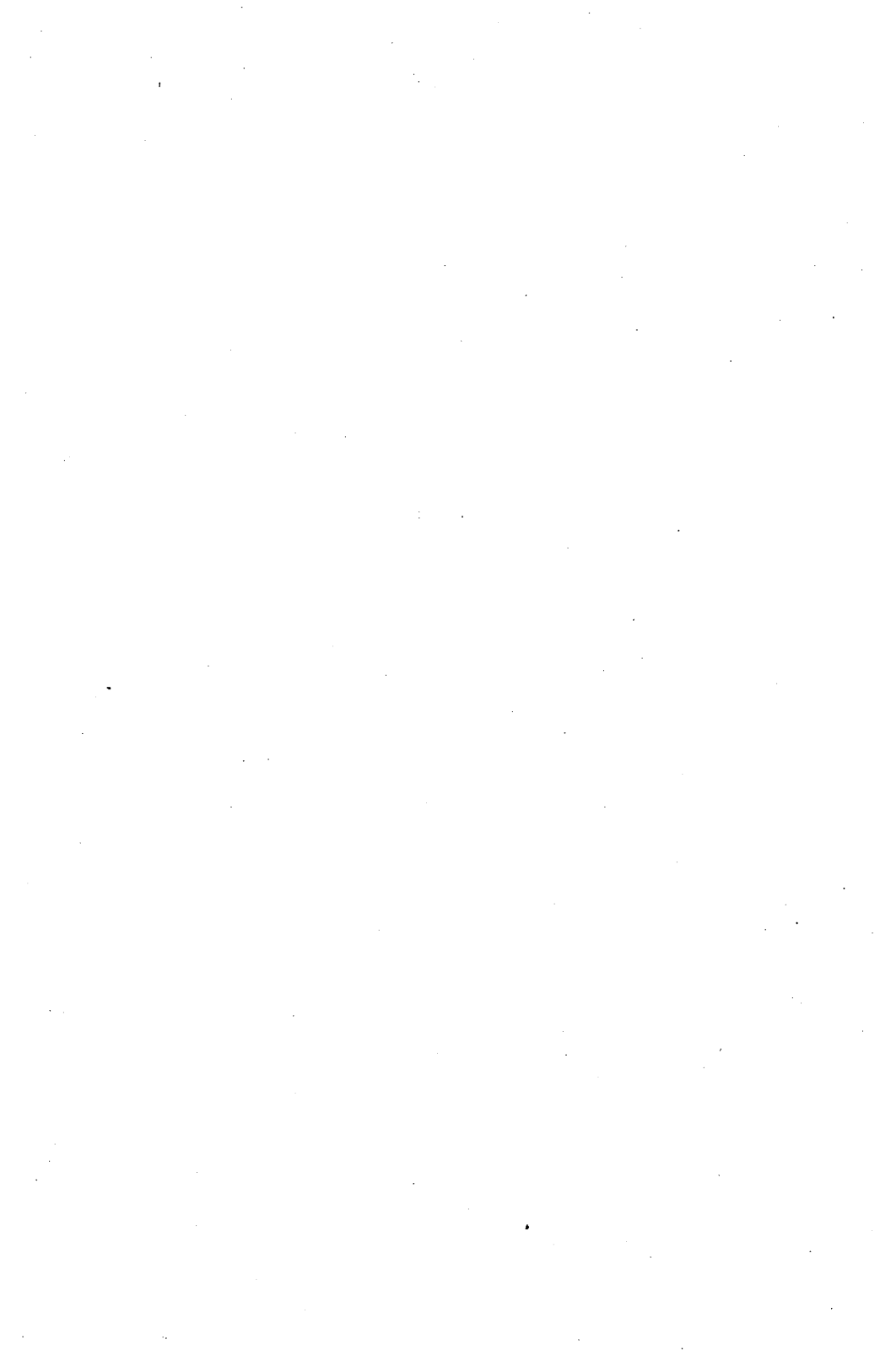

ståndsregler, som på skilda ställen återfinnas i de civila balkarna, fingo alltså stå kvar, trots att dessa ofta bygga på kausalitetsprincipen. Nu för tiden ha de dock ingen nämnvärd betydelse.

Redan vid mitten av 1800-talet var alltså culpaprincipen den ledande både på kontinenten och i Sverige. Men det dröjde icke länge, förrän dess allenaherravälde bröts och man i *viss* utsträckning började återgå till ett ansvar utan culpa, ett »strikt» skadeståndsansvar. Två utomordentligt betydelsefulla omständigheter ha här varit avgörande: *dels* utvecklingen av den moderna storindustrin och de moderna kommunikationsmedlen *dels* det nutida försäkringsväsendet. Vad det förra beträffar märkes till en början, att uppnåendet av en effektiv prevention mot skadegörande beteenden är på förevarande områden av speciell vikt, och att culparegeln i det hänseendet, såsom längre fram skall beröras, icke gör tillräcklig tjänst. Än större roll har vidare den synpunkten spelat, att med hänsyn till de omfattande skadegörelser, som kunna inträffa inom den industriella stordriften och det moderna kommunikationsväsendet, tillfredsställande gottgörelse icke kan tillförsäkras de skadelidande, om de blott få hålla sig till culpösa skadevällare (vanligen anställda) personligen. Det blir fastmera ett starkt behov av att själva företaget som sådant drabbas av ansvar, oberoende av om ägaren eller, vid en juridisk person, styrelseledamöterna eller jämförliga organ må kunna påbördas culpa, åtminstone för så vitt arbetsledningen (förmän och liknande) förfarit culpöst. Särskilt gäller detta, när verksamheten till sin natur är farlig. Den andra hithörande faktorn är som sagt försäkringsväsendet. Det är mindre betänkligt att åvälva en företagare

strikt skadeståndsansvar, om han har möjlighet att genom försäkring skydda sig mot alltför överväldigande konsekvenser därav; ansvaret kommer ju då i realiteten att begränsas till den ekonomiska börda, som erläggandet av försäkringspremier utgör. På detta sätt kan försäkringsrätten föranleda att skadeståndsskyldighet införes i ökad omfattning, och för övrigt även till att ett bestående skadeståndsansvar blir mera effektivt (den skadelidande har större säkerhet för skadeståndets utfående; skadevållaren går i processen lättare med på att han handlat culpöst, och domstolarna visa mindre hjärtnupenhet vid skadestånds utdömande, när man vet att det blir försäkringsbolaget som får betala!). — Emellertid må i detta sammanhang tillika framhållas, att försäkringsrätten i andra hänseenden givit upphov till en tendens att *begränsa* skadeståndsrättens räjong. Man kan ju nämligen också resonera så, att de som hotas av skadegörelse, de som äro utsatta för skaderisker, själva böra försäkra sig; göra de detta och få sin skada gottgjord av försäkringsbolaget, är allting gott och väl, och man behöver då icke skadeståndsreglerna längre, eller icke i samma omfattning som tidigare. (Skillnaden i jämförelse med föregående fall är visserligen den ingalunda oviktiga, att de som här ha att betala premierna icke äro skadevållarna utan de skadelidande.) Här möter alltså det stora problemet, om icke försäkringsrätten i stor utsträckning kan ersätta skadeståndsrätten. Att en utveckling är i gång i denna riktning, är ovedersägligt. Klarast kommer den till uttryck i den viktiga — men likväl icke tvingande — lagregel, som återfinnes i 25 § försäkringsavtalslagen, enligt vilken möjligheten för ett försäkringsbolag, som betalt försäkringsbeloppet till den

skadelidande, att regressviss vända sig mot en culpös skadevällare starkt inskränkts. Av intresse är i detta sammanhang även, att en ansvarighetsförsäkring ju reellt föranleder, att skadevällare i hög grad undgå konsekvenserna av sina culpösa handlingar.¹

Den utvidgning av skadeståndsansvaret till ett ansvar utan culpa, som ägt rum, har främst tagit sig uttryck i en serie lagar och lagbestämmelser, avseende olika branscher av särskilt farlig verksamhet (t. ex. järnvägsdrift, bildrift, luftfart). Men därutöver har i största utsträckning culparegeln undergrävts genom *rättspraxis* — även utanför de farliga verksamheternas område —, låt vara att densamma som sagt fortfarande kvarstår som huvudregel.

I den följande framställningen skall nu först culpa-regelns innebörd undersökas. Därefter behandlas det »strikt» ansvaret, sådant detsamma utformats genom lag eller i *rättspraxis*. I föregående må understrykas, att man här mer än eljest befinner sig på ett område, där rättsreglerna äro under stark utveckling och där alltså svårigheterna att ge exakt besked om den gällande rättens innehåll äro särskilt stora.

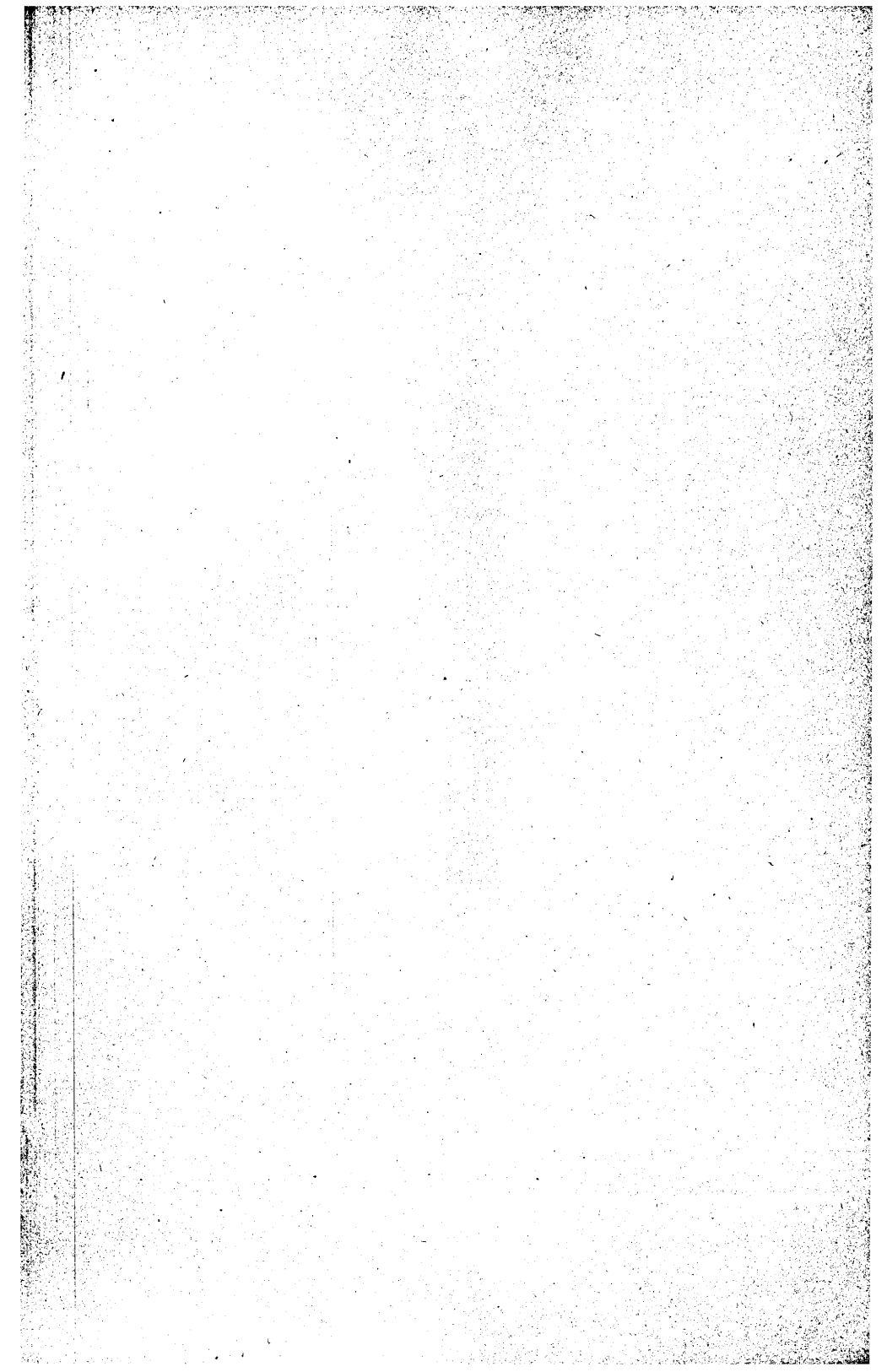
Innan vi övergå till dessa ämnen, må några ord för-

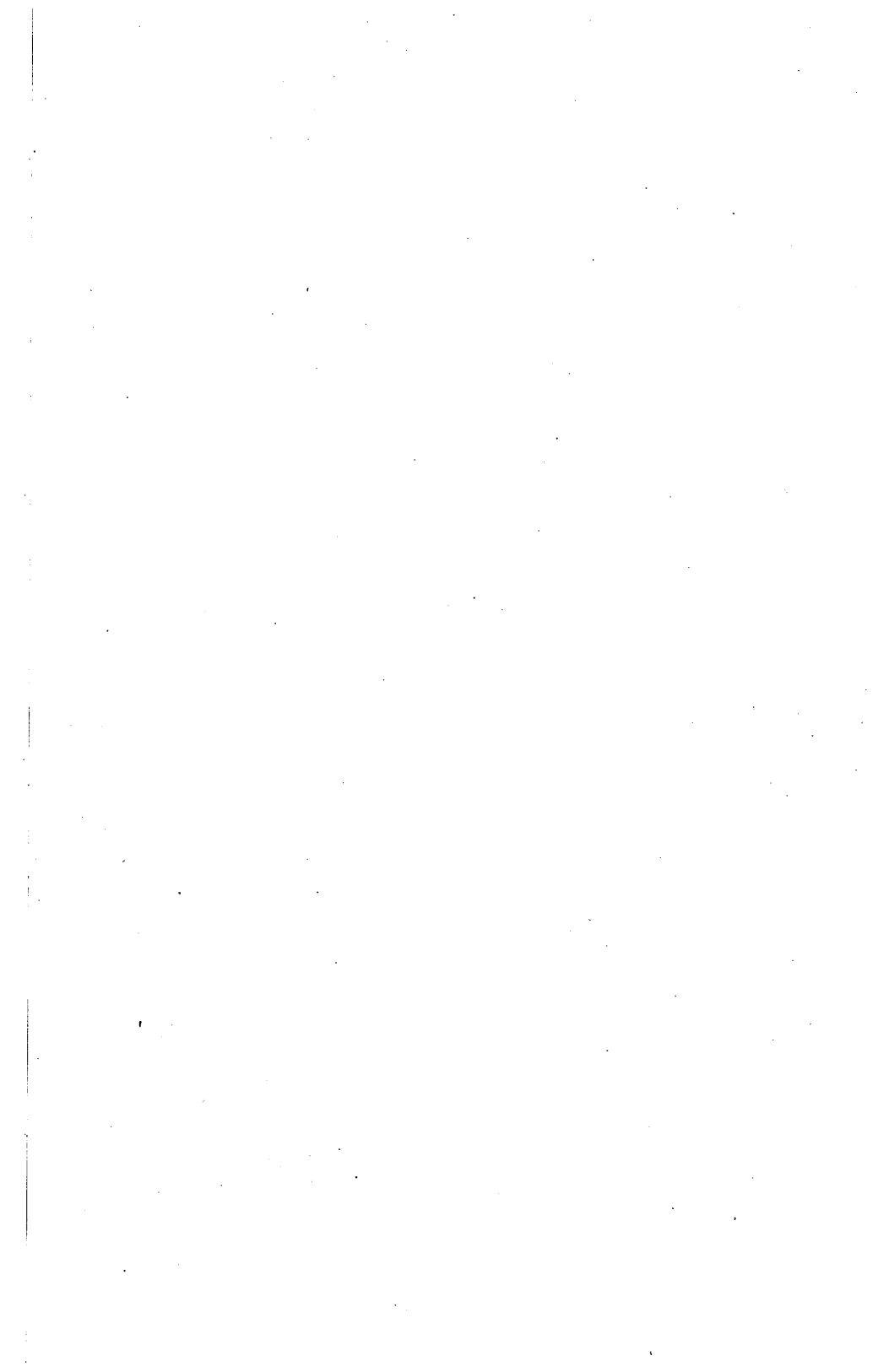
¹ Det kan dock knappast förnekas, att berörda utveckling innebär vissa faror. Om folk vet, att det icke medför så stor risk att vara vårdslös med hänsyn till annans egendom, blott egendomen är försäkrad, kunna konsekvenserna för rättsordningen bli ödesdigra nog — ja, ödesdigra även för försäkringsverksamheten själv, som för närvarande bygger på ett samhällstillstånd, där hos människor tack vare bl. a. skadeståndsrätten inpräntats plikten till aktsamhet och omsorg. Man får med andra ord icke utan vidare utgå ifrån att om skadeståndsrätten vore borta och ersatt med försäkringsrättsliga regler, samhällsmedlemmarna fortfarande skulle vara culpösa endast i samma relativt begränsade omfattning som hittills.

utskickas om skadeståndets begrepp och om grunderna för, de praktiska motiven till, skadeståndsinstitutet. Även om litteraturen på skadeståndsrättens område må sägas några ord.

I skadeståndsbegreppet ligger uppenbarligen å ena sidan att skadevållaren åsamkas en viss förmögenhetsminskning genom den prestationsskyldighet som ålägges honom (så till vida förefinnes gemenskap med straffet, bötesstraffet), å andra sidan att vad skadevållaren skall prestera tillfaller just den skadelidande; denne erhåller en gottgörelse eller ersättning (häri ligger det för skadeståndet specifika). Denna uppdelning har betydelse, när man frågar, vad skadeståndets *syfte*, vad *grunden* till skadeståndsinstitutet är.¹ Helt allmänt, så vitt angår både skadeståndets förmögenhetsminsknings- och dess restitutionssida, kan det svaras, att reglerna om skadestånd utgöra ett led i det rättsregelskomplex, varigenom rättsordningen tillförsäkrar vederbörande rättsskydd av den art, som begreppsmässigt uttryckes genom att han säges vara innehavare av en subjektiv rätt, t. ex. äganderätt (resp. ett eljest rättsligt skyddat intresse). Grunden

¹ Att man från frågan om vad skadeståndet *är* måste hålla i sär frågan om skadeståndets *syfte* eller *grund* är uppenbart. I detta avseende möta dock ofta otillfredsställande formuleringar. Man säger t. ex., att skadeståndet har ett restitutionssyfte, ett syfte att förskaffa den skadelidande gottgörelse. Detta är i och för sig en meningslöshet. Skadeståndet *är*, förutom förmögenhetsminskning för skadegöraren, restitution för den skadelidande. (Att sedan restitutionen för att bli praktiskt värdefull förutsätter, att den mot rätten till skadeståndet svarande förpliktelsen vederbörligen fullgöres, är ju något som på motsvarande sätt gäller om alla rättigheter). Men därmed har ännu icke utsagts, vilket *syfte* restitutionen har, lika litet som t. ex. konstaterandet, att straffet *är* ett avsiktligt tillfogat lidande, upplyser något om huruvida syftet med lidandet är vedergällning, avskräckning, moralbildning o. s. v.

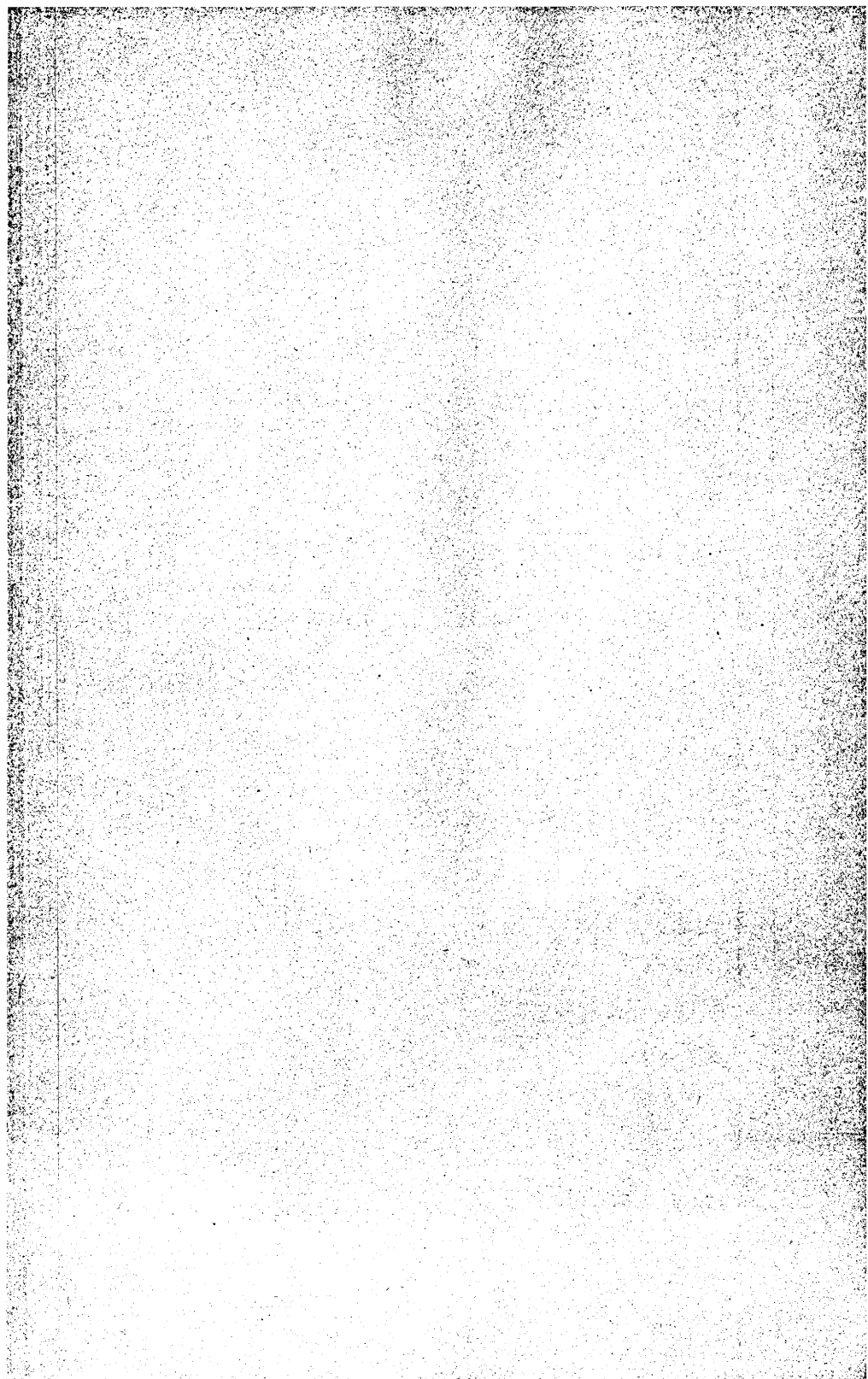

till skadeståndsinstitutet är sålunda densamma som den som ligger bakom hela utgestaltningen av subjektiva rättigheter, hela den privaträttsliga egendomsordningen. Tänkbart är nu, att sagda syfte kan genom skadeståndsinstitutet fullföljas på två vägar. Å ena sidan kan den förmögenhetsminskning, som skadeståndet vållar en skadegörare, verka förebyggande mot att skadegörande handlingar över huvud företagas. Detta är skadeståndets preventiva syfte, det som för skadestånd och straff är gemensamt. Å andra sidan kan det rättighetsuppbyggande momentet i skadeståndet bestå däri, att om trots allt skadegörande handlingar företagas, den skadelidande blir — sålunda *sedan* skada inträffat — tillförsäkrad gottgörelse. Rättigheten får nämligen på detta sätt, när följaktligen även *sanktionen* är för vederbörande nyttig, ett ökat värde. Genom sådan förstärkt form av rättsskydd erhåller rättigheten (det rättsligt skyddade intresset) en högre kvalitet.¹ Detta är det för skadeståndet specifika syftet, det som skadeståndet *alltid* och det som straffet *aldrig* har.

När det sedan gäller spørsmålet, om enligt en viss rättsordning huvudvikten bör läggas vid skadeståndets preventiva eller vid dess specifika, gottgörande syfte, måste man enligt min mening bestämt skilja mellan två olika frågor. Den ena är den, vilketdera syftet som för *lagstiftaren* (eller domstolarna i den mån dessa självständigt bidragit till den gällande skadeståndsrättens utformande) varit det avgörande. Här måste man ovill-

¹ En ännu högre kvalitet erhåller rättigheten i och med att det icke blott är så, att skadeståndet skall *utgå* till den skadelidande, utan även så, att den skadelidande har *talerätt* i och för dess utfående (två principiellt helt skilda saker).

korligen för den svenska rättens del säga, att preventionen såsom rättighetsuppbyggande faktor, åtminstone om man bortser från ersättning för ideell skada, spelat en ganska underordnad roll, detta må sedan ha sin förklaring i en naturrättslig inställning, i underlåtenhet att tänka igenom de rättsliga sammanhangen, i förlitan på andra faktorerers preventiva effekt eller i vad som helst. Redan sådana omständigheter som *att* skadeståndets omfattning vanligen bestämmes enbart med hänsyn till skadans storlek, *att* vid bristande betalningsförmåga hos skadevållaren förvandling icke inträder såsom vid bötesstraffet, *samt att* hänsyn icke tages till om straff tillika ådömes eller ej, ställa detta förhållande utom tvivel. Den andra frågan är åter, om icke oavsett vad med skadeståndsinstitutet *åsyftats* det i främsta rummet är den av förmögenhetsminskningen för skadevållaren framkallade preventionen, som *faktiskt verkar* rättighetsuppbyggande (och om sålunda icke, efter vunnen insikt därom, man bör anse grunden för skadeståndsinstitutets *upprätthållande* ligga på det preventiva planet). Denna fråga har tidigt, i allt fall så vitt angår culparegeln, av danska författare besvarats jakande, och starka skäl tala för denna ståndpunkt, för övrigt även när det gäller skadeståndsansvar utanför culparegelns räjong. — *Skall* emellertid nu för framtiden huvudvikten läggas på skadeståndets preventiva funktion, följer väl därav med nödvändighet, att en tendens måste göra sig gällande att låta straffrättsliga synpunkter dominera inom skadeståndsrätten. Straff och skadestånd äro ju, så vitt accenten skall ligga på den genom förmögenhetsminskningen för skadevållaren orsakade preventionen, något mycket likartat. Skadeståndet måste därför, i allt fall inom

culparegelns tillämpningsområde, få en viss straffrättslig anstrykning. Härmed sammanhänger då — förutom att det finnes anledning att vaka över att icke försäkringsinstitutet inverkar menligt på skadeståndets preventiva uppgift — att man till diskussion måste upptaga sådana frågor som *huruvida* det är befogat att ens i princip upprätthålla grundsatsen, att den skadelidande skall erhålla gottgörelse för *hela* den skada som tillskyndats honom, *huruvida* icke vid skadestånds utdömande hänsyn bör tagas till graden av den skadelidandes ekonomi och vissa andra subjektiva omständigheter (jämför 8 § i 1928 års kollektivavtalslag), och *huruvida* icke skadeståndet som sanktionsform t. o. m. skulle kunna i mycket stor utsträckning göras umbärligt genom införande av vidgat *straff*-ansvar (mera generell ansvarighet för vållande till förmögenhetsskada).

Beträffande litteraturen på skadeståndsrättens område, av mera allmän räckvidd, må här blott följande anmärkas.

Av grundläggande betydelse är U s s i n g, Erstatningsret, 1937 (utförligt anmäld av mig i en uppsats med titeln »Den allmänna skadeståndsläran» i SvJT 1938 s. 353). Arbetet har, både i principiellt och praktiskt hänseende, ett utomordentligt värde. Mycket givande är också den — avsevärt äldre — framställning av skadeståndsläran, som inrymmes i L a s s e n s Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del, 3 uppl. 1917—1920 (s. 238—295).

I *norsk* litteratur märkes S t a n g s bekanta skadeståndsrättsliga arbete: Erstatningsansvar, 1927. Det är innehållsrikt och i sin eleganta form synnerligen intressväckande men kan i värde icke jämföras med Ussings eller Lassens. Från allra senaste tid föreligger Ø v e r g a a r d, Norsk erstatningsrett, 1942. Arbetet har kanske

en alltför »konservativ» läggning men är i olika hänseenden förtjänstfullt, icke minst genom dess omsorgsfulla behandling av det positivrättsliga materialet.

Ett omfattande och högst betydande arbete rörande *svensk* skadeståndsrätt är Winroth, Strödda uppsatser IV: Om skadestånd, 2 uppl. 1907. Arbetet är visserligen nu delvis föråldrat men har i andra delar alltjämt sin betydelse i behåll. Det är sålunda fortfarande förtjänt av grundligt beaktande. — Allmänna skadeståndsrättsliga principutredningar av icke ringa intresse återfinnas *dels* i flera arbeten av Lundstedt — särskilt dennes Grundlinjer i skadeståndsrätten. I. Culparegeln, 1935 — *dels* hos Ekelöf, Straffet, skadeståndet och vitet, 1942. Ett klassiskt, mycket berömt arbete av rättsfilosofisk typ är Wilhelm Sjögren, Om rättsstridighetens former med särskild hänsyn till skadeståndsproblemet, 1894.

Av den rika *tyska* litteraturen på området må här endast anmärkas en kort men intressant skrift av Nipperdey: Grundfragen der Reform des Schadenersatzrechts (Arbeitsberichte der Akademie für Deutsches Recht, Nr. 14), 1940.

KAP. II.

Culparegeln: Ansvar för ekonomisk skada å sak och person. De objektiva rekvisiten enligt regeln.

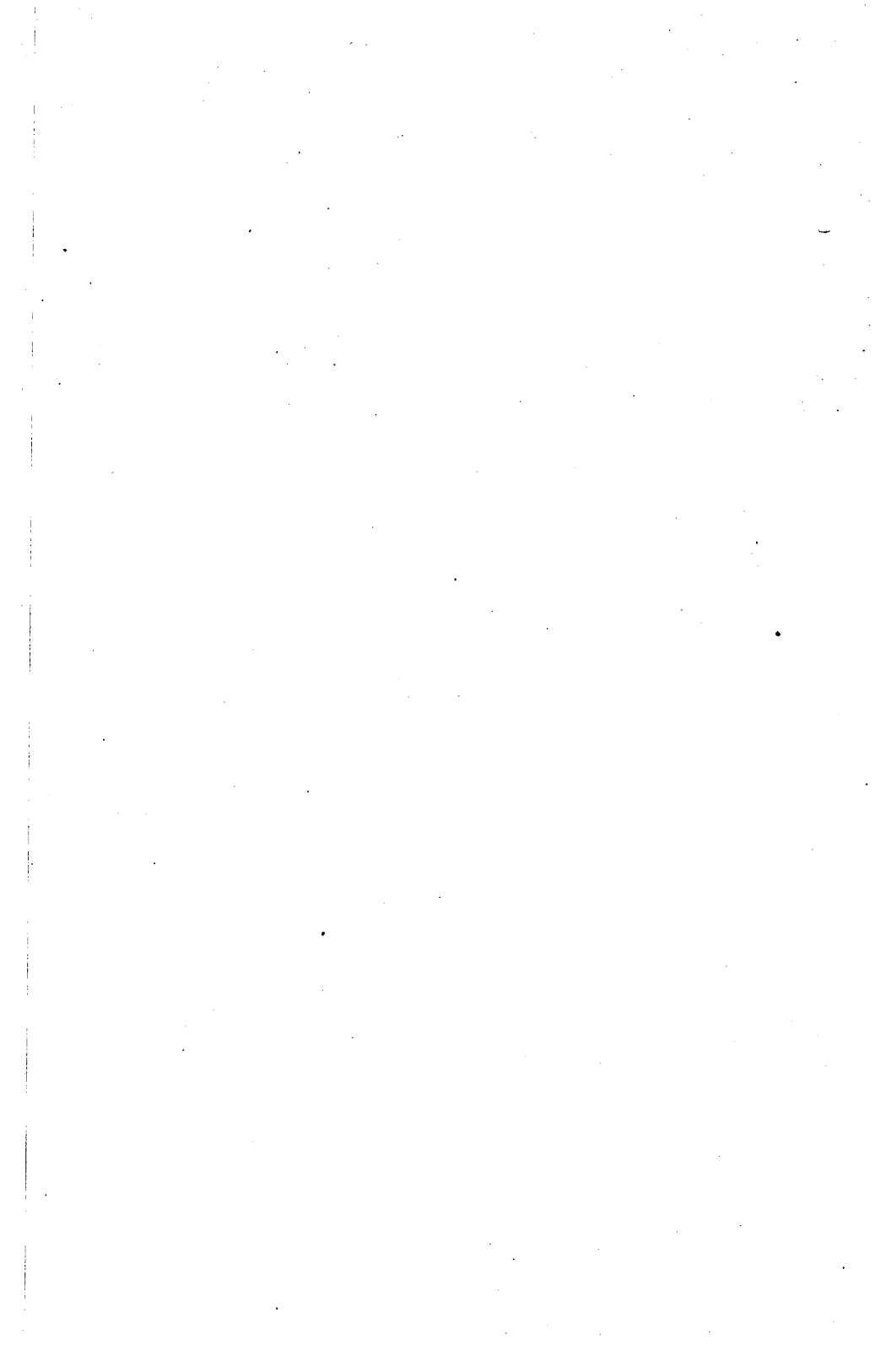
Culparegelns egentliga tillämpningsområde har sedan gammalt varit de fall, då ekonomisk skada tillfogats å *sak* eller *person*, eller vad Ussing kallar »integritetskränkningar». Detta betyder å ena sidan, att man utan vidare förutsätter att det intresse, som representeras av vad man betecknar som en rätt till en sak resp. som är förbundet med den kroppsliga integriteten, principiellt får anses vara, om det är ekonomiskt till sin natur, av sådan beskaffenhet, att kränkningen är ägnad att medföra skadeståndsansvar för den som förövar densamma (under de övriga förutsättningar, som behandlas i det följande). Annorlunda i straffrätten så till vida, som ett blott *vårdslöst* tillfogande av sakskada där regelmässigt icke medför någon påföljd; vanligen blir endast den uppsåtliga skadegörelsen bestraffad (19: 20 strafflagen). Man har alltså här en viktig utgångspunkt för den skadeståndsrättsliga regleringen, på ett sätt vartill motsvarighet eljest saknas (jfr kap. 5 nedan). Och å andra sidan betyder satsen om integritetskränkningarna

såsom culparegelns egentliga tillämpningsområde, att man i princip, låt vara att principen har åtskilliga och mycket betydande undantag, får ställa sig i viss mån avvisande till tanken på ett skadeståndsansvar, som avser annan skada än ekonomisk sak- eller personskada. Presumtionen är *emot*, att annan skada är ersättningsgill. Det är alltså icke blott så, att tillfogande av annan skada ej alltid eller regelmässigt är ägnat att föranleda skadeståndsskyldighet för skadevällaren, utan även så, att tillfogande av annan skada som principiell huvudregel — i brist på ett eller annat stöd för motsatsen — *icke* ådrager skadevällaren ansvarighet. Detta är i varje fall den klassiska ståndpunkten i svensk rätt. Att en utveckling i riktning mot att bryta denna grundsats pågår eller förestår är möjligt, ja sannolikt, men låter sig icke med verklig säkerhet påvisa. Den principiellt icke ersättningsgilla skada vi här åsyfta är *dels* ideell skada *dels*, och vad som är viktigare, allmän förmögenhetsskada (skada å en persons förmögenhetsställning eller förvärvsverksamhet i allmänhet), ävensom skada å andra obligatoriska, ekonomiska rättigheter än dem som avse en bestämd sak. Att emellertid, vad allmän förmögenhetsskada m.m. beträffar, förhållandet ligger annorlunda till för det fall att skadeståndsskyldigheten grundas på *brottsligt* förfarande, skall i det följande utvecklas.

Vad har man då för stöd för en så utomordentligt långtgående begränsning av skadeståndsskyldigheten som den nu berörda? Ja, ett mycket dåligt. Varken reglerna i strafflagen kap. 6 eller förarbetena till desamma kunna i detta hänseende direkt åberopas. Winroth hänvisade på sin tid — och häri ligger nog en viss reson — till lex Aquilia, alltså den romerska rättens

Frank vill ge i sin afhandling en. förtydning
af de di märkliga den eller skidas.

Utgåend I nr 301 ff. RTDacis 1950 n. 185

förut omnämnda ställningstagande på området, med tanke på det inflytande romersk rätt utövat på skadeståndsrätten i olika länder (a. a. s. 76). Resonemanget gick sålunda ut på att en viss begränsning av skadeståndsskyldigheten vore önskvärd eller nödvändig, för att densamma icke skulle svämma över alla bräddar, och att man då lämpligen kunde anknyta till den historiskt givna begränsning som *lex Aquilia* representerar. På kontinenten återfinner man en, åtminstone i hög grad, liknande inställning i tysk rätt, B. G. B. § 823 (däremot icke i *Code civil*, art. 1382 ff.). Behovet av en stark begränsning av skadeståndsansvaret är i alla händelser uppenbart. Vi återkomma till ämnet längre fram. I detta sammanhang skola vi nöja oss med att skildra culpa-regelns innebörd på dess egentliga verksamhetsfält, integritetskränkningarna, tillfogande av ekonomisk sak- eller personskada.

Man brukar, särskilt i nordisk doktrin, skilja mellan de *objektiva* och de *subjektiva* momenten i culpa-regeln. Till de förra höra kraven på, förutom att skadan i princip skall vara en ekonomisk sak- eller personskada, *att*, som huvudregel, det skall föreligga en positiv handling, icke en underlåtenhet, *att* handlingen skall ha orsakat skadan och orsakat densamma på ett »adekvat» sätt, *samt att* handlingen icke av särskilda grunder saknar »rättsstridighet». Äro dessa förutsättningar uppfyllda, säges handlingen vara »objektivt rättsstridig». Subjektivt uppställes som betingelse för skadeståndsskyldighet *dels* ett visst krav på allmän tillräknelighet å gärningsmannens sida *dels* ett krav på att han insett eller bort inse handlingens objektiva rättsstridighet (*dolus* eller *culpa* i inskränkt eller egentlig bemärkelse).

Vi börja med en framställning av culparegelns *objektiva* rekvisit.

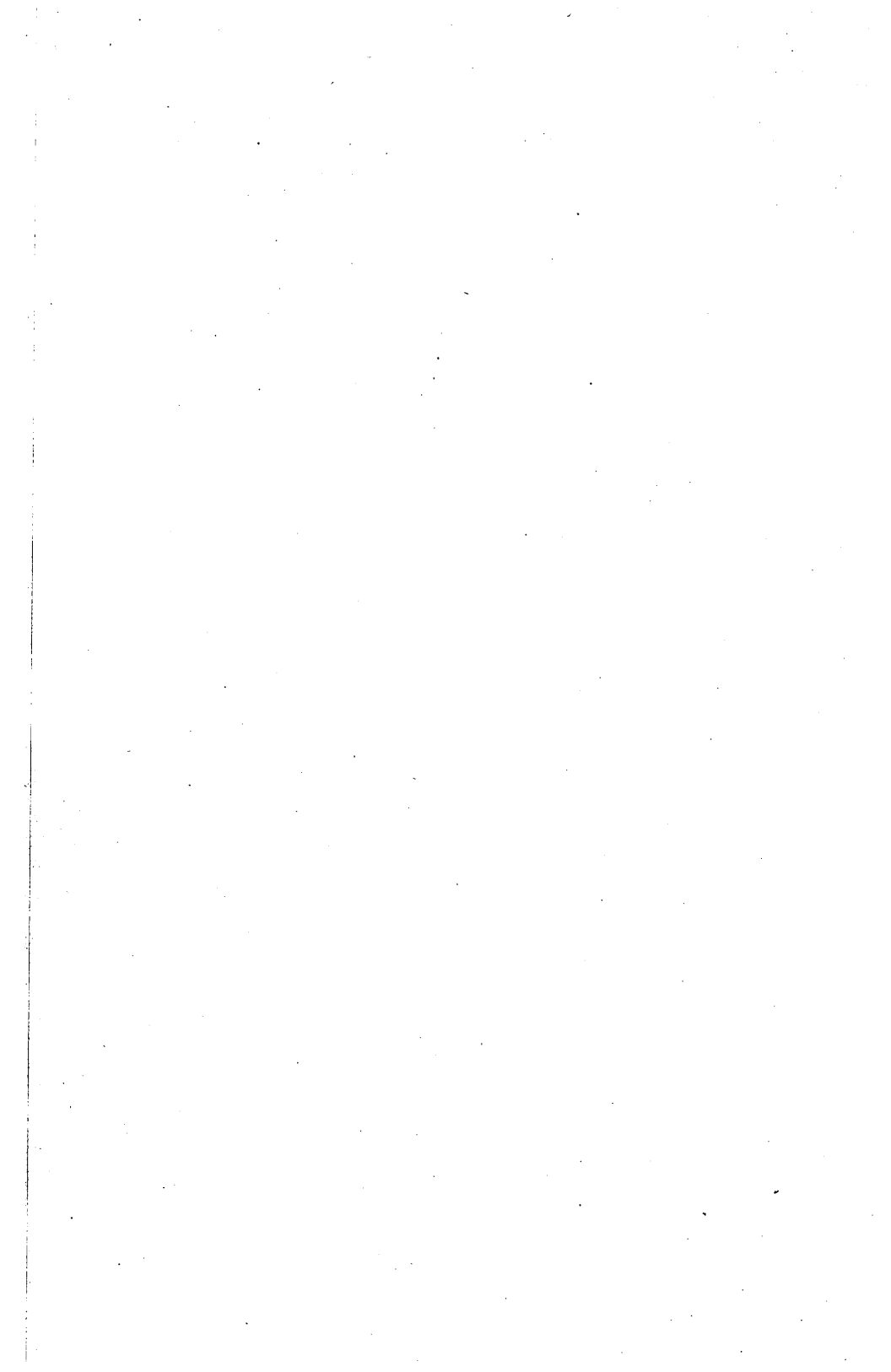
I. *Sak- eller personskada.*

Angående skadans beskaffenhet har nyss talats. Spörsmålet skall som sagt ytterligare dryftas i ett följande kapitel.

II. *Positiv handling.*

Som huvudregel medför *underlåtenhet* icke skadeståndsansvar i utomobligatoriska förhållanden (annorlunda i kontraktsrätten, såsom ju ligger i sakens natur). Detta gäller, även om underlåtenheten, oegentligt uttryckt, varit kausal till skadan — orsakat densamma i den meningen, att om underlåtenheten uteblivit, d. v. s. en handling skett, skadan skulle ha förebyggts —, och även om den ifrågavarande handlingen i och för sig är sådan, att den typiskt är ägnad att föranleda dylikt förebyggande. Att mera allmänt ålägga folk att genom positivt handlande förhindra skadors uppkomst för andra personer skulle nämligen föra alldeles för långt. En sådan ordning bleve alltför betungande för dem som skulle ingripa; det är icke tillnärmelsevis lika nödvändigt ur allmän synpunkt, att människor äro positivt verksamma för skadors förebyggande som att de själva avhålla sig från skadegörande beteenden; hänsyn får tagas till risken för opåkallade inblandningar i andra personers förhållanden o. s. v. Icke heller låter det sig gärna göra att uppställa en regel av innehåll, att ett positivt handlande till förekommande av skador för andra personer utgjorde vid äventyr av skadestånds-

11944. 160. Lantemåligen, som av minsta fall
minns gods jämte all egd. ej värdeupplidig

skyldighet en plikt för vederbörande åtminstone i de lägen, där underlåtenheten framstode som »oförsvarlig» eller »illojal» (knappast ens om man begränsade sig till de fall, då handlandet icke skulle kräva nämnvärd uppföring). En dylik regel skulle nämligen bli alltför svävande och vag.

Det sagda betyder dock naturligtvis icke, att underlåtenhet *aldrig* eller blott sällan kan föranleda skadeståndsskyldighet på det utomobligatoriska området. De hithörande fallen äro fastmera talrika nog. I doktrinen brukar man ibland uttrycka saken så, att underlåtenhet likvisst medför skadeståndspåföljd, om det förelegat en särskild »rättsplikt» att vara verksam och denna förpliktelse åsidosatts. Uttryckssättet innefattar så till vida något reellt, som det hänvisar till den eventuella betydelsen av *dels* att rättsordningen genom särskilt straffrättsligt lagbud, eventuellt annan uttrycklig lagregel, ålagt ett handlande till förebyggande av skada, *dels* att rättsförhållandet har ett kontraktsrättsligt inslag (se strax här nedan). Men i övrigt är det uppenbarligen lika svårt att avgöra, när en dylik särskild rättsplikt skall anses vara för handen, som att direkt besvara frågan, när underlåtenhet rimligen bör ådraga vederbörande skadeståndsansvar. För resten är det icke under alla förhållanden säkert, att därför att en underlåtenhet att handla är belagd med straff (eller annan påföljd) och följaktligen en förpliktelse att handla så till vida förefinnes, det även ur skadeståndsrättslig synpunkt är en plikt att vara verksam. Realiteten i det anförda uttryckssättet blir då i huvudsak den, att för att underlåtenhet skall ha skadeståndsskyldighet i släptåg, det måste föreligga särskilda skäl; man måste, som det ibland heter, kunna

åberopa en speciell »rättsgrund». Delvis rör det sig därvid om vissa bestämda typfall, för vilkas vidkommande det kan sägas, att skadeståndsansvar är av synnerligen tungt vägande skäl motiverat.

a. Är en underlåtenhet belagd med straff, torde man i allt fall få *presumera*, att jämväl skadeståndsskyldighet skall inträda. Så till vida bygger — som en huvudregel — skadeståndsrätten på straffrätten (medan det naturligtvis icke omvänt gäller, att därför att en handling ej är straffbelagd, det skulle presumeras att man icke bör utdöma skadestånd). Exempel på dylika lagbud äro strafflagen 14: 9 (vållande till annans död även genom passiv »vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse») och 19: 10 (»underlåter att upptända eld», se. eld »till sjöfarande rättelse»). En undantagslös regel är dock detta, som redan antytts, icke. I vissa fall behöver den omständigheten, att rättsordningen låter straff följa på en viss underlåtenhet, icke ovillkorligen ha skadeståndsansvar till konsekvens. Ett exempel kan hämtas redan från 6 kap. strafflagen, i dess 5 §. Såsom motsättningsvis följer av detta lagrum, utgör en sådan underlåtenhet, som omnämnes i strafflagen 3: 8 och som enligt detta stadgande medför straff, efter allt att döma icke grund för skadeståndsskyldighet, NJA 1891 s. 9. Lagstiftaren har kanske (om ej rent av ett förbiseende skulle föreligga, se Winroth s. 77 not 1) resonerat så, att den förpliktelse till aktivitet, som ålägges i 3: 8 strafflagen, i och för sig innefattar ett så långtgående krav på vederbörande, att man skulle skjuta över målet, om förpliktelsen ytterligare sanktionerades skadeståndsrättsligt. På liknande sätt kan det även eljest tänkas, att en underlåtenhet, som framstår som en förseelse av icke

synnerligen grav art, visserligen motiverar en mindre straffrättslig repression men icke ger upphov till en för den felande kanske mycket betungande skadeståndsskyldighet.

I det hela torde man emellertid endast med största försiktighet böra erkänna undantag från regeln, att en med straffpåföljd belagd handling även i skadeståndshänseende får anses otillåten. I synnerhet gäller detta i alla de fall, då straffbudet har till syfte att utgöra en »skyddsföreskrift» till förmån för tredje man, *antingen* då skyddet består till förmån för vissa särskilda kategorier av intressenter (jfr på bolagsrättens område 135 § 2 st. aktiebolagslagen: skadeståndsrätt för bl. a. bolagsborgenärerna, då styrelseledamöter, likvidatorer eller aktieägare åsidosatt sådana regler i »denna lag», som ha till uppgift att bereda borgenärerna speciellt rättsskydd, exempelvis reglerna om aktiekapitalet; märk vidare, på ett annat område, arbetarskyddslagstiftningen) *eller* det avses att skydda hela »allmänheten» (exempel härpå en mängd trafikrättsliga regler). Skyddsföreskriften tillgodoser sålunda, kan man säga, *enskilda* intressen, i motsats till de fall då en lagregel närmast åsyftar att säkerställa *statens* eller kommunens intressen som sådana, d. v. s. de till den offentliga förvaltningen, skatteväsendet o. s. v. knutna intressena. I dessa senare fall torde nämligen, om genom den straffbelagda underlåtenheten ekonomisk skada skulle uppkomma för en enskild person, någon skadeståndsrätt icke kunna tillerkännas denne. — Vad nu sagts om ett straffrättsligt lagbud gäller även, brukar man anse, om andra uttryckliga lagregler, som ålägga en person att handla. Det blir väl då alltså fort-

farande närmast fråga om de fall, där lagreglerna kunna sägas ha berörda karaktär av »skyddsföreskrifter».

b. Om någon genom sitt beteende framkallat en för andra personer farlig situation, anses han skyldig att genom positivt handlande söka undanröja denna fara, även om beteendet i sig självt är oklanderligt, jfr NJA 1935 s. 636. Är åter detsamma självt oförsvarligt, kan ju skadeståndsansvaret som eljest grundas på positivt handlande. Över huvud är det därför mycket vanligt, att i de lägen där fråga uppstår om skadeståndsansvar på grund av underlåtenhet, detta ansvar på ett eller annat sätt kan ledas tillbaka till ett föregående positivt beteende. Bl. a. gäller detta, såsom Ussing framhåller (s. 53), i åtskilliga fall då särskilda säkerhetsföranstaltningar underlåtas.

c. Ofta förhåller det sig så, att situationen har ett kontraktsrättsligt inslag, som medför att densamma får likhet med de rättslägen som möta på den »inomobligatoriska» skadeståndsrättens område. Kan man nu i någon form framkonstruera en anknytning till kontraktsrätten, minskas enligt härskande uppfattning betänkligheterna mot att låta underlåtenhet ådraga skadeståndsansvar. Ty på kontraktsrättens område står man ju, enligt vad förut anmärkts, främmande för här diskuterade begränsning av skadeståndsskyldigheten. Exempel utgöra åtskilliga redan berörda och i det följande närmare omtalade fall, då man i rättstillämpningen laborerar med »biförpliktelser» eller »garantiåtaganden» som rättsfakta för skadeståndsansvar. Till kontraktsrättsliga förpliktelser i vidsträckt mening är då bl. a. även att hänföra en förpliktelse grundad i ett särskilt familjerättsligt eller eljest vårdnadsrättsligt förhållande. Att t. ex. föräldrar på

grund av underlåtenhet att utöva tillsyn över sina barn kunna drabbas av skadeståndsansvar gentemot dessa, framgår av strafflagen 6:6 in fine, ett lagrum vartill vi i annat sammanhang återkomma.

d. I samband med det ovan anförda står följande synpunkt. Den som till förfogande för allmänheten — den trafikerande allmänheten, eller den allmänhet som besöker butiker eller varuhus, restauranger, teatrar, utställningar, privata eller offentliga företags kontor etc. — ställer lokaler, inrättningar eller egendom av olika slag måste anses vara pliktig att vid behov medelst positiva åtgärder tillse, att allmänheten icke genom lokalernas, inrättningarnas eller egendomens beskaffenhet tillskyndas skada. Delvis innefattar denna synpunkt blott ett vidare utvecklande av nyss skildrade rättsgrund; det ligger t. ex. nära till hands att låta en butiksinnehavare gentemot sina *kunder* svara för obehörig passivitet i berörda hänseende, just på grund av det verkliga eller anteciperade kontraktsförhållandet till dessa. Men regeln torde ha räckvidd vida därutöver, alltså jämväl i de fall då ett kontraktsförhållande icke eller blott med största svårighet kan uppletas. Man kan kanske se saken så, att det är av behovet påkallat att såsom en skyddsregel till allmänhetens förmån (jfr ovan under *a*) genomföra grundsatsen, att förpliktelse till aktivitet måste åvila den som äger eller disponerar över ifrågavarande slags lokaler, egendom m. m. Särskilt faller i ögonen den stora omfattning, vari skyldigheter att vidtaga åtgärder för förekommande av skada följa av trafikhänsyn; jfr t. ex. fastighetsägares åligganden med hänsyn till väg- och gatuhållning (att avvärja halkningsolyckor genom sandning o. s. v., se bl. a. NJA 1930 s. 225, 1932

s. 175, 1934 s. 371, 1937 s. 611, 1940 s. 568, 1942 s. 580, jfr s. 273). I många hithörande fall inträder visserligen skadeståndsansvaret redan därför att underlåtenheten i fråga är straffbelagd eller därför att man kan åberopa ett föregående positivt beteende av vederbörande; regeln får då intet självständigt intresse.

e. Härifrån är steget icke långt till att hävda en allmän regel av innehåll, att den som har i sin *vård* viss egendom — resp. den som utövar vårdnaden över viss person (ett barn, en sinnessjuk eller eljest någon som icke kan taga vara på sig själv) — är pliktig att genom positivt handlande söka förebygga, att nämnda egendom eller person åstadkommer skada för tredje man. Det är dock tvivelaktigt, om icke detta innefattar en alltför vidsträckt regel. I talrika, kanske flertalet, fall håller väl regeln visserligen streck. Så får det antagas, att det principiellt åligger den som äger eller disponerar över egendom, vilken är ägnad att utgöra en särskild fara för allmänheten (exempelvis en byggnad eller ett träd, som i ett samhälle hotar att rasa ned eller falla), har skyldighet att vidtaga lämpliga åtgärder för farans undanröjande, åtminstone om det kan ske utan opropor-tionerligt höga kostnader. Principen att ägare av *djur* måste noga tillse att djuren icke åstadkomma skada för utomstående upprätthålles också med stränghet i rätts-praxis. Likaledes är det ostridigt, att om föräldrar icke ordentligt utöva vårdnad av och tillsyn över sina barn, de ådraga sig skadeståndsansvar även gentemot tredje man för genom barnens beteende uppkommen skada. Stöd för denna sats har man *dels* i strafflagen 3: 7 jfrd med 6: 5 *dels* i strafflagen 6: 6, sådant detta lagrum lydde före år 1924; den ersättningsskyldighet, som enligt det

senare stadgandet åläggas barn under 15 år, var nämligen tidigare subsidiär på det sätt att det fordrades, att skadestånd ej kunde erhållas »hos någon som för underlåten vård över den person är till ansvar för vållande förfallen». Här gör sig särskilt den synpunkten gällande, att det ifrågavarande vårdnadsförhållandet är offentligt-rättsligt betonat; vårdnadsförpliktelsen vilar på vederbörande som ett slags samhällelig skyldighet, till skydd icke blott för barnet utan även för tredje man. Märk i detta sammanhang slutligen U s s i n g s uttalande (s. 53), att om lagen eller offentlig myndighet tilldelar en person »et særligt Hverv», i syfte bl. a. att föranstaltning därigenom skall vara träffad mot vissa faror, ansvar för underlåtenhet normalt inträder under samma betingelser som gälla för positiva handlingar (jfr i utländsk rättspraxis förekommande fall av ansvar för yrkesmässiga veterinärer, upplagshållare, speditörer o. s. v. jämväl gent emot personer, till vilka ingen som helst kontraktsrelation är för handen). Icke dess mindre är nog den ifrågasatta regeln för generell. Understundom torde nämligen förpliktelse till positivt handlande icke erkännas annat än i förhållande till *vissa* intressenter, särskilt då sådana som stå i kontraktsrelation till skadevållaren. Se t. ex. NJA 1925 s. 119 (den skadelidandes egenskap av kund relevant), vidare NJA 1934 s. 227 (skadeståndsansvaret i allt fall begränsat till person, som vore »i rätta ärendet stadd»).

På liknande sätt förhåller det sig när fråga är om förpliktelse till positivt handlande för en arbetsgivare eller företagare till förebyggande av skada emanerande från underordnade personer. I största utsträckning har man visserligen i dessa fall culpaansvar vid underlåten-

het: »culpa in inspiciendo et custodiendo». Det föreligger även här, skulle man kunna säga, ett slags vårdnadsförhållande i vidsträckt bemärkelse, förpliktande till aktiv övervakning och tillsyn. Men rörande räckvidden av denna förpliktelse kan av nyss antydda skäl tvekan under vissa omständigheter råda.

III. *Kausalitet.*

Det skadegörande beteendet skall ha *orsakat*, varit kausalt till, skadan och orsakat densamma på ett *adekvat* sätt.

a. Till en början fordras sålunda kausalitet, i den mening man tager detta ord utanför juridiken. Skadeeffekten skall ha kommit till stånd *genom* handlingen; det räcker icke, att, i rättsstridigt syfte, *försök* gjorts att åstadkomma skada, även om skadan faktiskt, på annan grund, inträtt.

I allmänhet brukar man nu med begreppet kausalitet förbinda ett krav på att om handlingen — vi bortse tills vidare från underlåtenhet — varit borta, skadan icke skulle ha inträffat (»*conditio sine qua non*»), och härifrån har förmodligen lagstiftaren medvetet eller omedvetet utgått. Alltid slår dock detta kriterium icke in, och i alla händelser uppkomma åtskilliga svårigheter vid dess tillämpning. Här några anmärkningar i ämnet.

Först och främst är att observera, att om man skall kunna säga att kausaliteten brister, därest samma skada även vid handlingens uteblivande skulle ha förekommit, detta icke får förstås så, att någon kausalitet ej är för handen, därest en motsvarande skada skulle ha inträffat genom att en annan handling, som är ägnad att medföra

-Boden ombelag i fm. fm. fm. $2\frac{3}{4}$ 49 dänkt rättsfall
Lef rättsl den om överhett ordspjäschrift blev skede
in de skyldig oavett kausalitet: Helt vid hollvarkant
bunden på friskeriet rättsl, bel passerande, rättsl skulle
- skulle även om han ej rättsl bunden.

419 39. 544. Kausalitet af skyld.

B behöver ej dröjes in i sakerna. Om ej B skjutit
skulle X ändå för eller senare ha dött. Men när
just de Tidsfaktorn märks alltså in i definier-
ingen.

ansvar, företagits i den ifrågavarande handlingens ställe. Exempel: A skjuter X; hade icke A skjutit, skulle med säkerhet B ha skjutit X något senare. Här är naturligtvis A orsak till dödsfallet. Man undersöker alltså det faktiska händelseförloppet och tänker sedan bort A:s handling *utan* att ersätta densamma med en dylik skadegörande handling, som *skulle ha* inträffat i A:s handlings ställe. — Även om en i och för sig skadegörande handling *faktiskt* företages av B, upphäves icke kausaliteten av A:s handling, därest den av A vållade skadan redan är realiserad, »färdig», när B:s handling äger rum. Den senare kan nämligen då *icke* vara kausal, eftersom den ju på intet sätt är av betydelse för eller påverkar den skada som uppstått genom A:s handling, vilken sålunda ensam är att anse som orsak (B skjuter faktiskt men X var vid tiden för skottet redan död). Att förekomsten av »färdig» skada utesluter möjligheten för en annan persons, B:s, handling att vara kausal till skadeeffekten, gäller t. o. m. för det fall att B:s handling innebar en *fara* för effekten i tiden innan *skadan* av A:s handling var realiserad. Exempel: Chauffören B utsätter X för uppenbar livsfara genom vårdslös körning; medan körningen fortgår dödas X av A. Att allenast A här är orsak till dödsfallet, säger sig självt. En svårighet är emellertid, att det ibland kan vara diskutabelt, när en »färdig» skada skall anses föreligga. I åtskilliga fall kan tydligen redan framkallandet av en *fara*, med hänsyn till den förmögenhetsförlust som fareläget åsamkar vederbörande, sägas innebära ett slags skada, ett slags »färdig» skada, antingen nu denna skada omfattar hela det ifrågavarande skadeobjektets värde eller blott en del av densamma. Ett hus hotas t. ex. av överhängande eldfara på

grund av en brandfarlig inrättning i närheten, med påföljd att dess värde nedsattes eller kanske i det väsentliga går till spillo; förstöres sedan huset genom tredje mans vållande, kan dennes handling anses vara kausal allenast i förhållande till husets nedsatta värde. Denna synpunkt gör sig speciellt gällande vid varaktiga farelägen. I vilken omfattning man på antydda sätt har att jämföra en yppad fara med en redan realiserad skada, är emellertid ofta tveksamt.¹ Jag hänvisar i ämnet — förutom till Stang s. 338 ff. — till uppsatser av Andenæs i TfR 1941 s. 241 och av Hult i Festskrift tillägnad Thore Engströmer, 1943, s. 65.

Tänker man sig sedan, att den i och för sig skadegörande handling, som faktiskt företages av B, utövat inflytande å sättet eller omständigheterna för skadans inträffande, föreligga olika möjligheter. Är B:s handling, liksom A:s, i och för sig tillräcklig att åvägabrinda

¹ Jfr följande skolexempel: Befälhavaren B stuvor X:s varor oförsvarligt, så att, om icke med särskilda kostnader omstuvning sker, varorna måste förstöras före resans slut; fartyget sänkes sedermera vid en sammanstötning genom A:s vållande. Skall B ersätta varornas värde, eller blott nämnda kostnader, eller kanske ingenting alls? — I ett fartyg placerar B en helvetesmaskin, som kommer att spränga det i luften inom 24 timmar; efter låt oss säga 20 timmar sänkes fartyget vid en av A vållad sammanstötning. Skall A här gå fri från ansvar och B ensam ersätta skadan? Eller skall tvärtom bortses från faran från helvetesmaskinen och ersättningsskyldigheten läggas på A? Eller skall man göra en skillnad, allt eftersom B haft möjlighet att, sedan maskinen inplacerats, avlägsna densamma, eller sådan möjlighet saknats (jfr Hult s. 87)?

Ett fall ur svensk rättspraxis, NJA 1935 s. 148, förtjänar i detta sammanhang omnämnande: Vid utdömande av skadestånd för obehörigt dödande av en från en rävfarm rymd silverräv gjordes avdrag från det i och för sig motiverade skadeståndsbeloppet med hänsyn till att på grund av rymningen risk för ägaren förelegat att räven icke kunnat återfås levande! Jfr SvJT 1943 rf. s. 21.

skadeeffekten (»självständigt verkande skadeorsaker»), anses både A:s och B:s handlingar kausala, så vitt skadorna uppkomma samtidigt eller något så när samtidigt (A och B skjuta i samma ögonblick på X; A och B ge med korta mellanrum X dödliga doser gift eller tillfoga honom dödliga sår). Har åter den ena självständigt verkande orsaken, A:s handling, hunnit influera allenast obetydligt, när den andra, B:s handling, kommer till, får möjligen antagas att allenast B blir ansvarig, oavsett att A:s handling *i någon mån* inverkat på omständigheterna vid skadans inträffande (A ger X ett långsamt verkande gift, senare skjutes X av B, döden inträffar på grund av giftet något tidigare än eljest skulle ha skett). B:s handling får väl här anses avklippa kausaliteten för A:s del på samma sätt som i de fall, då på grund av en B:s handling A:s gärning *icke alls* varit i tillfälle att utöva någon skadeverkan (icke ens på grund av sin farlighet en beaktansvärd förmögenhetsrättslig influens, jfr ovan). Omvänt är det tänkbart, att den från A:s handling här rörande skadan hunnit bli *i det väsentliga* färdig, när B:s handling äger rum, låt vara att *någon* influens från B:s håll gör sig gällande; här blir måhända endast A ansvarig (A misshandlar X till döds, döden påskyndas en smula genom att B företager något i och för sig dödsbringande åtgörande). — Återstår spørsmålet, hur det ställer sig, om av två handlingar, A:s och B:s, blott den ena, A:s, är av beskaffenhet att i och för sig frambringa skadeeffekten, men den andra, B:s, ändock faktiskt påverkat omständigheterna vid skadans inträffande. Här borde, kunde man tycka, allenast A anses ha orsakat skadan. I vissa hithörande fall kan man dock knappast undgå att finna även B:s handling kausal, särskilt då

nämnda påverkan framstår som mera väsentlig och sålunda icke blott helt obetydligt influerat på sättet och tiden för skadeeffektens inträffande. Skolexemplet är här, att A och B givit X gift, av en sort varav 5 gram äro dödande, samt att A:s dos varit 6 gram, B:s 3 gram.

Det sagda har uteslutande avsett de fall, då med skadevållarens handling konkurrerat en annan persons handling, som i och för sig är ägnad att ådraga denne skadeståndsansvar. Vilken betydelse det har ur kausalitetssynpunkt, om till skadeeffekten har medverkat en *olyckshändelse*, kan likaledes emellanåt vara tveksamt (här bortses naturligen från en sådan händelse, varför skadevållaren på grund av att densamma utgör en konsekvens av skadegörelsen har att svara). Skulle *samtidigt* eller något så när samtidigt med skadetillfogandet en olyckshändelse inträffa, som redan i sig själv hade haft skadan till följd även om den ifrågavarande handlingen varit borta, kan man näppeligen på motsvarande sätt tillämpa nyssnämnda regel om självständigt verkande skadeorsaker; snarare får man här utgå ifrån att handlingen *icke* betraktas som kausal.¹ Har däremot genom skadevållarens handling uppkommit en »färdig» skada, gäller tydligen som huvudregel, att den handlandes ansvar icke upphäves enbart därför, att den skadelidande i allt fall genom den senare olyckshändelsen *skulle ha* tillfogats samma förlust (jfr ovan). Men det är icke säkert, att

¹ Det förutsättes då, att man verkligen kan utreda, att olyckshändelsen skulle haft dylik verkan. Råder ovisshet härutinnan, torde å ena sidan skadevållaren icke utan vidare frias från ansvar, å andra sidan ej heller full skadeståndsskyldighet åläggas denne. Det riktiga lär fastmera här vara att enligt analogi från 6:1 p. 2 strafflagen utdöma efter skälighet *jämkat* skadestånd, jfr NJA 1928 s. 65 och 1936 s. 560.

H1901.93. Underlåtenhet att anbringa skydds-
rederi "Administration medvarande om" till L:s stöd.
M 1902 s. 231

H1901.129. Vårdslös beviljning omh till skada?

Marby: RTA:s år 1939 s. 635. Adelsvapenets!
byrå, påverk och engelsk rätt.
Lange-Nielsen, Skrifte: amerikansk erstatningsrätt,
North Frontier för. för. m 28. 1948, ger a p: all
junga erstatna mycket avlyssna skada.

denna grundsats i praxis genomföres undantagslöst. Man är nog understundom benägen att i dylika fall, på grund av hänsyn bl. a. till att den skadelidande icke bör göra någon obehörig vinst genom skadegörelsen, resonera så som om kausalsammanhang saknades, helst om olycks-händelsens tidpunkt ligger relativt nära skadegörelsens.¹

b. Om emellertid varje orsakande av en skada, i nu nämnda mening, vore ägnat att ådraga gärningsmannen skadeståndsansvar, skulle man uppenbarligen komma fram till skadeståndsskyldighet i orimligt stor omfattning. En handling kan ju medelbart och indirekt ha snart sagt vilka konsekvenser som helst. Man begränsar därför skadeståndsskyldigheten genom att — utan egentligt stöd i lag, jfr dock strafflagen 6: 1 p. 2 — uppställa krav på förhandenvaron av ett särskilt slags *juridisk* kausalitet. Det skall föreligga *adekvat* kausalitet, eller annorlunda uttryckt: handlingen skall vara »farlig» i rättsteknisk bemärkelse. Detta innebär emellertid för all del icke, att indirekta eller medelbara följder av ett handlande överlag och principiellt skulle lämnas utan beaktande. Ty i så fall skulle, som lätt inses, skadeståndsskyldigheten omvänt bli alltför starkt beskuren. Man kunde t. ex. icke ålägga en person, som misshandlat och skadat en annan, att ersätta »hinder eller brist i den skadades näring», jfr strafflagen 6: 2. Utan innebörden är den, att handlingen skall i viss mån vara *generellt* ägnad att åstadkomma skada. Handlingen skall *typiskt* inrymma den faremöjlighet, som sedermera realiserats. Ett skolexem-

¹ Jfr det förhållandet att när man på kontraktsrättens område erkänner ansvar för »perpetuatio obligationis», plägar göras undantag för det fall, att det kan styrkas att den skadelidande skulle ha drabbats av samma förlust, även om icke det skadegörande beteendet skett.

pel: En person kör med bil över en annan, denne föres till ett sjukhus och dör där, icke på grund av sina sår utan därför att sjukhuset antändes av blixten och brinner ned. Här har utan tvivel överkörningen varit »orsak» till dödsfallet (hade vederbörande icke blivit överkörd, skulle han icke ha kommit på sjukhuset och hade följaktligen undgått följderna av eldsvådan). Men en överkörning är icke generellt, typiskt, ägnad att åstadkomma ett dödsfall av *detta* slag. Dödsfallet ligger icke »i farans riktning».

Understundom, särskilt i rättspraxis, uttrycker man kravet på adekvat kausalitet så, att skadan skall ha varit »beräknelig». Detta är emellertid delvis felaktigt, och det kan i alla händelser utan närmare förklaring föranleda missförstånd. För det första märkes, att det icke ankommer på vad just den handlande eller ens en klok och förständig person i hans ställe skulle kunnat förutse eller beräkna. En handling kan ju vara *typiskt* ägnad att åstadkomma skada, även om på grund av förhållandena i det särskilda fallet den handlande icke insett eller ens *bort* inse detta -- även om alltså en vanlig klok och förständig person, som försatts i den handlandes läge, skulle ha varit alldeles urskuldad, ifall han missbedömt risken. Skall man låta det ankomma på någons förmåga att beräkna i handlingsögonblicket, får det vara en vida mera sakkunnig person än en genomsnittligt klok och förständig »pater familias». Man talar i så fall om att det avgörande är, vilka omständigheter en person »som är inne i förhållandena» (alltså en verkligt initierad och speciellt insiktsfull person) kunnat överskåda. En misshandel t. ex. kan medföra konsekvenser, som visserligen en vanlig klok och förständig person icke haft anledning att räkna med men som absolut ligga inom ramen för de

11 1950 .. 440.

H 1938 .. 84 Dispositionen for Hødspropp skulde for
minstetillæg. Ej anset.

H 1940 .. 382. Den som bliver invalide efter en
fysiske ulykke vil ikke blive betalt noget, tillige
er invalidebetalt skat anset, skat.

Men dette betyder vel endelig at man rigtig
er med en høj grad af rimelighed.

H 1939 .. 501

möjligheter en läkare eller annan sakkunnig bort förutse, jfr NJA 1934 s. 86. Att stora svårigheter kunna uppkomma på grund av detta hänsynstagande till en med osedvanligt goda upplysningskällor utrustad persons bedömningsförmåga, är emellertid otvivelaktigt. Begreppet adekvat kausalitet lämnar över huvud i fråga om klarhet åtskilligt övrigt att önska (se mina anmärkningar i ämnet i SvJT 1938 s. 358 f. ävensom en uppsats av Kristen Andersen i TfR 1941 s. 299). För det andra: Redan av det sagda följer, att skadan icke behöver vara »beräknelig» i den meningen, att dess inträffande på något sätt framstår som *sannolikt*. Det räcker, att skadan ligger inom ramen för de farenöjligheter, som handlingen generellt har i släptåg. Misshandlar man en person, kan t. ex. en skada som uppkommer genom sårfeber vara adekvat, även om sårfeber naturligtvis icke är något som man i allmänhet eller ens i flertalet fall behöver befara. Särskilt må framhållas, att den adekvata kausaliteten icke ovillkorligen brytes därför att till skadans uppkomst medverkat t. o. m. ett avsiktligt, ja brottsligt, handlande å annan persons sida.

Vad nu sagts innebär för ingen del, att det för skadeståndsskyldighetens inträde skulle i allo vara likgiltigt, om just en klok och förständig person i den handlandes ställe haft anledning att icke alls räkna med skadan. Tvärtom: förhållandet har den allra största betydelse. Men detta beror då på att man *utöver* det objektiva rekvisit, som den adekvata kausaliteten utgör, även kräver (subjektiv) *culpa* hos den handlande; är skadan i *nu* nämnda mening »oberäknelig», blir nämligen gärningen icke att anse som culpös. Detta betyder å andra sidan, att *så vitt* culparegeln gäller, kravet på adekvat

kausalitet får i mindre grad självständigt intresse; märk dock vad som nedan i kap. 10 säges rörande den *omfattning*, vari skadestånd skall utgå, dess storlek. Det blir, när fråga är om betingelserna för skadeståndsansvarets uppkomst enligt culparegeln, mera praktiskt att direkt ställa in undersökningen på, visserligen icke vad den handlande faktiskt tagit hänsyn till men vad han »bort» taga hänsyn till, d. v. s. vad en klok och förständig person i hans ställe hade räknat med. Att först avgöra, om handlingen är objektivt »farlig» i ovannämnda bemärkelse, och sedan undersöka, om denna farlighet insetts av en klok och förständig person i den handlandes situation = »bort» inses av den handlande, innebär då med andra ord en onödig omväg. Men när culparegeln *icke* tillämpas, är det så mycket viktigare att klargöra, huruvida kausaliteten är adekvat, huruvida handlingen är objektivt farlig. Ty därmed följer en inskränkning av skadeståndsansvaret, som är behövlig just därför att kravet på culpa släppts; *någon* gräns för skadeståndsskyldigheten måste ju finnas. Att man åter även vid framställningen av culparegeln dock teoretiskt håller i sär kravet på adekvat kausalitet från kravet på subjektiv culpa, beror bl. a. på att man vill i ett sammanhang framställa de gemensamma betingelserna för *allt* skadeståndsansvar (både innanför och utanför culparegelns område), ja t. o. m. de gemensamma betingelserna för icke blott skadeståndsansvar utan även andra former av »ingrepp»: straff, nödvärn, meddelande av förbud mot en handlings företagande o. s. v.

Tydligt är emellertid, att den bestämning av en handlings möjlighet att föranleda skada, som sker genom att man applicerar begreppet adekvat kausalitet resp. genom

att man lägger till grund en klok och förståndig persons insiktsförmåga (culpabegreppet i subjektiv bemärkelse), till sin natur är så pass svävande, att stort utrymme finnes för att fixera den beaktansvärda faregraden olika — högre eller lägre. Mycket vanligt är nu att man hävdar, att när det gäller tillfogande av sak- eller personskada (integritetskränkningar), redan en relativt ringa faremöjlighet bör vara relevant och sålunda ha till följd, att handlingen betraktas som farlig resp. subjektivt oförsvarlig. Så bl. a. U s s i n g (Erstatningsret s. 31 f.), vilken som motiv anför behovet av ett fast värn för sakers och personers integritet. Det är av vikt, menas det väl, att då vår rättsordning bygger på att åt de enskilda tillförsäkras rättigheter till egendom eller tillerkännes rättskydd med hänsyn till deras personliga integritet, det ifrågavarande egendoms- eller personskyddet verkligen blir effektivt. Kunde rättigheterna, eller motsvarande rättsligt skyddade intressen i övrigt, ofta saklöst läderas genom andra personers handlande, därför att detta handlande trots skadans faktiska inträffande icke ansåges ha varit farligt eller dock icke subjektivt oförsvarligt, skulle de mista en väsentlig del av sitt praktiska värde. För min del är jag dock tveksam därom, huruvida detta principiella hävdande av även en låg faregrads relevans i det moderna samhällslivet har fog för sig.

Hittills har jag talat blott om positiva handlingar såsom kausala till skadas uppkomst. En *underlåtenhet* torde i och för sig aldrig logiskt kunna *orsaka* skada i den mening man använder detta ord utanför juridiken: »ex nihilo nihil». Juridiskt talar man emellertid om underlåtenhet som orsak till skada, när situationen är den, att skadan kunde ha undvikits genom att veder-

börande i stället för att vara passiv företagit en handling. A, som stillatigande åser hur B drunknar, har visserligen logiskt sett icke föranlett B:s död (eftersom B skulle ha drunknat, även om A varit många mil borta), men en tänkt handling från A:s sida skulle ha varit kausal till att B räddats, till att B ännu befunnit sig i livet. Ingen-
ting hindrar naturligtvis, att detta »orsakande» juridiskt, bl. a. i skadeståndshänseende, jämföras med ett beteende av den art som vi i det föregående betecknat som orsakande. I den begränsade omfattning, vari rättsordningen över huvud avstår från kravet på positivt handlande som betingelse för skadeståndspåföljd (se ovan), uppställas givetvis också betingelsen, att underlåtenheten skall ha varit kausal i nyssnämnda oegentliga bemärkelse. Likaledes får det fordras, att den ifrågavarande tänkta handlingen till sin typ, generellt, varit ägnad att förebygga skadeeffekten. Man har sålunda en viss motsvarighet till adekvanskravet även när det gäller underlåtenhet.

Av rättsfall, som (mer eller mindre direkt) beröra frågan, huruvida kausalitet och särskilt då adekvat kausalitet mellan det skadegörande beteendet och skadeeffekten förelegat, må anmärkas: NJA 1925 s. 398, 1927 s. 72, 1931 s. 126, 1934 s. 86 och 601, 1938 s. 84, 1939 s. 544, 1940 s. 382 och 1941 s. 482 (se även de nedan i kap. 10 omnämnda rättsfallen rörande s. k. traumatisk neuros).

Med kravet på adekvat kausalitet må icke sammanblandas det förhållandet, att skadeståndsansvaret jämväl är begränsat så till vida, att i regel endast den av skadegörelsen omedelbart drabbade intressenten och icke en *tredje man* är ersättningsberättigad. Härom nedan i kap. 13.

1945 n. 210

1945 n. 440 Havererat þarhyf ^(kollunin) thedeles gylkhyne um-
det hunnit. brygga.

H1948. 104.

IV. Rättsstridighet.

Såsom ytterligare betingelse för skadeståndsansvar brukar man uppställa, att handlingen (resp. underlåtenheten, när sådan i och för sig är av beskaffenhet att ådraga ansvar) icke av särskilda skäl saknar objektiv »rättsstridighet». Härmed kommer man in på de mest omtvistade ämnena i den allmänna skadeståndsläran. I vilken utsträckning en sådan avsaknad av rättsstridighet kan föreligga, är nämligen föremål för olika uppfattningar.

Till en början en viktig inledande anmärkning. Uttrycket »rättsstridighet» såsom en objektiv betingelse för skadeståndsansvar är naturligen en meningslöshet, om man förstår detta uttryck »rättsstridig» ordagrant. Därest rättsstridig skall betyda »stridande mot rätten» eller »av rättsordningen förbjuden», kan man — såsom bl. a. Lundstedt vid otaliga tillfällen utvecklat — självfallet icke säga, att förutsättning för skadeståndsskyldighet är rättsstridighet. Ty hur visar det sig, att en handling strider mot rätten eller är av rättsordningen förbjuden? Jo, i allmänhet endast genom att den medför menliga påföljder för den handlande: straff, uppfyllelse- eller återställsetvång, skadeståndsansvar m. m. (förutsatt att, såsom normalt är fallet, dessa påföljder kunna anses ge uttryck för ett rättsordningens »ogillande»).

¹ Man kan naturligtvis icke hävda, att rättsstridigheten visar sig däri, att handlingen är förbjuden i *lag* l. dyl. Ty bortsett därifrån, att det är rätt likgiltigt, om en handling är förbjuden i lag, därest lagen icke stipulerar några menliga påföljder vid förbudets överträdande resp. därest lagen blivit obsolet, är det ju blott en ringa del av de handlingar, vilka rättsordningen på det ena eller andra sättet (t. ex. genom skadeståndsansvar) beivrar, som förbjudas genom uttryckliga lagbud.

Alltså: rättsstridigheten framgår *bland annat* just därav, att skadeståndsansvar inträder. Men därmed är man inne i en partiell logisk cirkel: betingelse för skadeståndsskyldighet är, att handlingen är sådan, att den medför — skadeståndsskyldighet! Man kan icke komma ifrån cirkeln genom att säga, att handlingen är i skadeståndshänseende rättsstridig, om den medför *andra* påföljder än skadeståndsansvar (t. ex. straff). Ty det är ju icke alltid nödvändigt, för att skadeståndsplikt skall föreligga, att handlingen är straffbar eller eljest ådrager dess upphovsman några andra rättsliga nackdelar. Ofta är skadeståndspåföljdens inträde det *enda*, som utvisar att handlingen »strider mot rätten» eller är »av rättsordningen förbjuden».

Nuförtiden menar man i allmänhet icke heller med »rättsstridig» att handlingen strider mot rätten eller är rättsligt förbjuden. Alla som ha någon mera ingående kännedom om nyare nordisk skadeståndslära ha klart för sig detta förhållande. Uttrycket rättsstridig tages fastmera regelmässigt i en snäv, helt teknisk bemärkelse. Att terminologien emellertid är bristfällig, är allmänt erkänt.

När man som förutsättning för skadeståndsansvar uppställer kravet på att handlingen icke skall sakna objektiv rättsstridighet, innebär detta fastmera följande. Det får icke föreligga några särskilda omständigheter (av viss beskaffenhet), som trots att de övriga objektiva betingelserna för skadeståndsskyldighet äro för handen medföra, att handlingen ur samhällelig synpunkt bör anses rättfärdigad, objektivt rättfärdigad, och förty — såsom ej av rättsordningen ogillad — icke bör ådraga den handlande ansvar. Härvid gäller för övrigt, att man i doktrinen ofta har uppmärksamheten riktad icke blott på

skadeståndsansvarets bortfallande genom dylika rättfärdigande omständigheter utan på bortfallande av menliga påföljder över huvud. Man hävdar, att tack vare de rättfärdigande omständigheterna handlingen blir att anse som försvarlig ur vilken synpunkt det än ifrågasättes att beivra densamma: den ådrager icke gärningsmannen straff, befogenheten för andra personer att möta handlingen med nödvärn bortfaller, handlingen kan icke av offentlig myndighet vid äventyr av vite förbjudas etc.

Låt oss taga några exempel för att belysa detta krav på rättsstridighet såsom objektiv betingelse för skadeståndsskyldighet. Det finns regler i strafflagen, som innebära att den som på visst sätt misshandlar en annan person eller berövar honom hans frihet straffas, eller att straff drabbar den som uppsåtligen förövar skadegörelse å annans egendom eller som ärekränker honom o. s. v. Rent formellt äro dessa regler skrivna så, att de äro tillämpliga exempelvis i de fall, då offentlig myndighet berövar en brottsling hans frihet, då föräldrar äga sina barn, då en boxare tilltygar sin motståndare i en boxningsmatch, då en kirurg plockar bort inälvor på sin patient, då en arbetsgivare i ett betyg rörande den anställde intygar hans dåliga uppförande, då befälhavaren på ett fartyg låter häva lasten i sjön för att icke fartyget vid en sjöolycka skall gå till botten etc. Men sunda förnuftet säger, att dessa handlingar kunna av olika skäl och ur olika synpunkter vara försvarliga. Lagbuden om straff för misshandel, skadegörelse, ärekränkning m. m. få alltså icke läsas urskillningslöst; de måste — såsom ock lagstiftaren förutsatt — förses med vissa undantag eller, som dansken Ross uttryckt det, »reservationer». Det finns en serie särskilda omständigheter

— exempelvis ämbetsplikt, nöd, samtycke — som rättfärdiga handlandet, som föranleda rättsstridighetens bortfallande, som göra handlingen objektivt rättsenlig trots densammas formella hänförlighet under huvudregeln. Att ständigt erinra om dessa reservationer i de olika straffrättsliga lagbuden är praktiskt ogörligt; de måste underförstås. — På samma sätt förhåller det sig nu inom skadeståndsrätten. Man utgår från en formell huvudregel, att ett (subjektivt tillräkneligt) åsamkande av sak- eller personskada genom en farlig handling medför skadeståndsansvar. Men många hänsyn, exempelvis till människors handlingsfrihet och andra samhälleliga värden, göra, att denna regel icke över lag kan upprätthållas. Man kan t. ex. icke i denna industrialismens tidsålder anse, att varje tillfogande av skada, som en fabrik genom ett farligt handlande tillskyndar omgivande fastigheter — låt oss säga genom rök eller skakningar —, bör medföra skadeståndsskyldighet. Handlingen lämnas oantastad, icke därför att det skulle brista något i subjektivt hänseende (skadan tillfogas kanske rent av avsiktligt) utan därför att den objektivt sett är försvarlig. Frågan om *dolus* eller *culpa* kommer då över huvud icke upp, oftast icke ens om syftet i och för sig varit klandervärt. Jämför skolexemplet om domaren, som ville komma åt en antagonist och avsiktligt fällde en som han ansåg vrång dom men råkade döma korrekt!

När skall det då anses, att dylika »rättfärdigande omständigheter», dylika särskilda »grunder för rättsstridighetens bortfallande» föreligga? Här skilja sig uppfattningarna åt. Mot varandra stå den s. k. kontinentala rättsstridighetsskolan och den »nordiska». Märk att problemet som nämnt uppkommer icke blott inom civil-

rätten utan även och kanske ännu mera inom straffrätten. Jag erinrar vidare om att vi fortfarande hålla oss enbart till integritetskränkningarna, alltså till det område, där vi ha en klar huvudregel om skadeståndsansvar av nyss anmärkta slag.

Den kontinentala skolan hävdar, att de fall då rättsstridigheten bortfaller kunna inrymmas under vissa bestämda, relativt preciserade och fast avgränsade, man skulle kunna säga *klassiska* kategorier, såsom nödvärn, nöd, utövning av ämbetsplikt eller eljest utövning av en vederbörande särskilt tillerkänd befogenhet, samtycke. Visserligen bestrider man väl icke, att en utökning av dessa grunder kan ske, förutom naturligtvis genom lagstiftning, även genom rättspraxis. Men för att en ny typisk grund för rättsstridighetens bortfallande skall kunna av domstolarna utan lagstöd erkännas, fordrar man utomordentligt starka skäl. I det hela förefinnes sålunda en utpräglad tendens att fasthålla vid de klassiska rättfärdigande omständigheterna. Att man är motståndare till tanken att en domstol med hänsyn till omständigheterna *i det särskilda fallet* skulle kunna fritaga vederbörande från ansvar på grund av att handlandet trots dess formella hänförlighet under skadeståndsregeln framstår som samhällsnyttigt, behöver knappast framhållas. Denna kontinentala skola har anhängare även i Sverige, särskilt i vad angår straffrätten (t. ex. Stjernberg) men också på skadeståndslärans område (Winroth).

Den nordiska rättsstridighetsskolan går längre än den kontinentala, när det gäller att förse de ifrågavarande ansvarighetsreglerna med »reservationer». Den tillerkänner domstolarna i vidgad omfattning, alltså icke enbart i de klassiska fallen, möjlighet att låta skadestånds-

skyldighet och andra påföljder bortfalla på grund av särskilda rättfärdigande omständigheter. Läran i fråga har utvecklats främst av de danska straffrättsteoretikerna G o o s och G e t z, och den har över huvud vunnit övervägande anslutning i Danmark och Norge, låt vara att även opposition mot densamma förekommit (se i ämnet bl. a. V i n d i n g K r u s e i T f R 1941 s. 447). På skadeståndsrättens område representeras den bl. a. av L a s s e n och S t a n g. I Sverige har den väl, såsom nyss antyddes, aldrig fullständigt slagit igenom, men den har haft många och betydande anhängare (t. ex. på straffrättens område H a g s t r ö m e r och T h y r é n). En kort framställning av läran återfinnes hos U s s i n g, Erstatningsret s. 18 f. Här några sammanfattande anmärkningar.

För att en handling skall medföra skadeståndsansvar — eller vara straffbar, kunna mötas med nödvärn etc.; märk som sagt, att den nordiska rättsstridighetsläran har pretentioner på att utgöra en grundval icke endast för det civilrättsliga bedömandet — fordras först och främst, säger man, att den objektivt sett skall vara oförsvarlig. Därutöver kunna sedan förekomma subjektiva betingelser för ansvar (att den handlande insett eller bort inse denna oförsvarlighet, culpa i inskränkt bemärkelse), men nödvändigt är det icke; även ett ansvar utan culpa kan ju ibland inträda. Det är emellertid ett misstag att tro, att varje tillfogande av sak- eller personskada är ens objektivt oförsvarligt, objektivt rättsstridigt, även om skadan skulle ha uppstått genom en »farlig» handling, alltså vara adekvat orsakad.¹ Det finnes mothänsyn, fram-

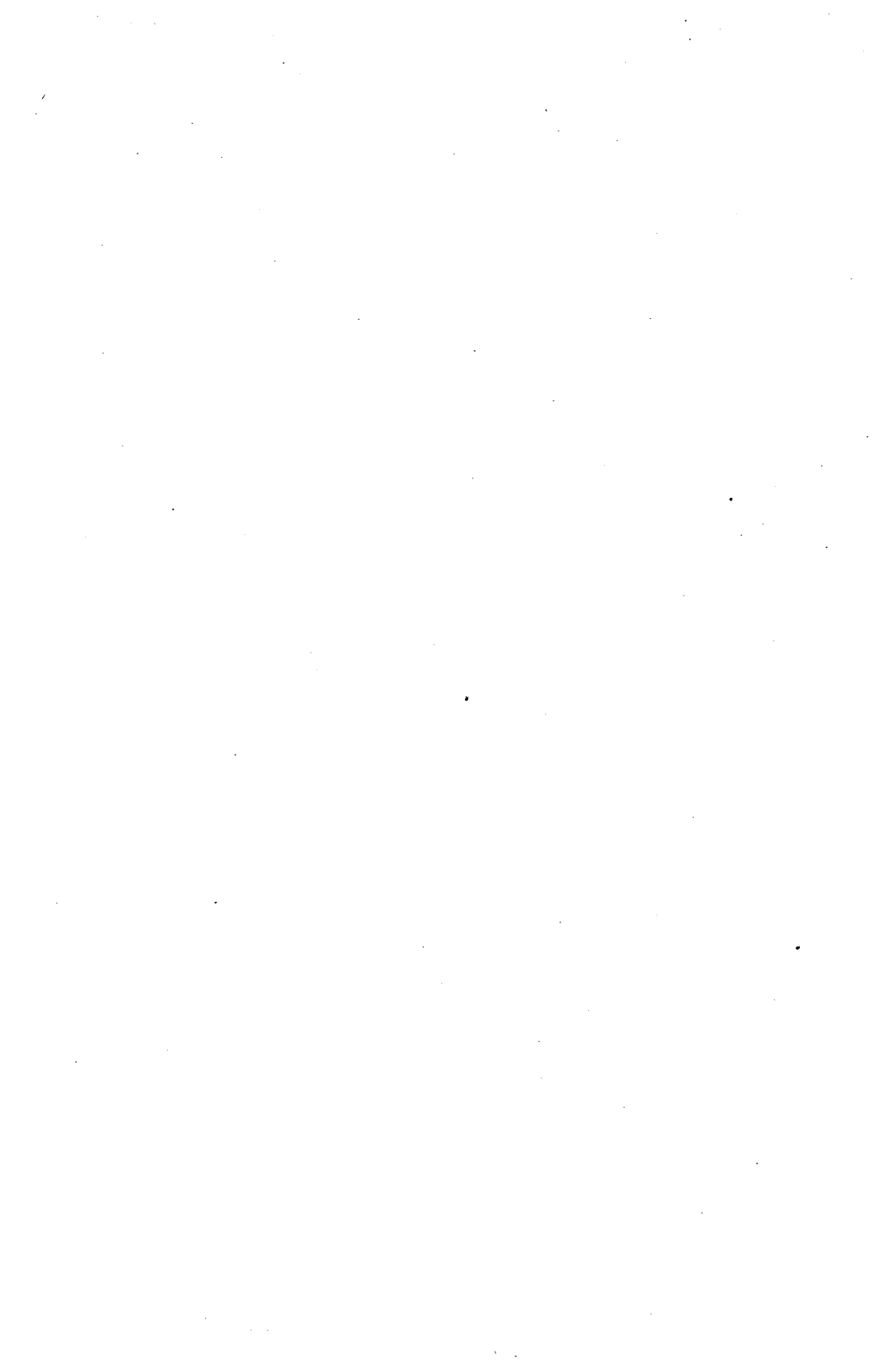
¹ Emellanåt anses redan det förhållandet, att något ansvar icke inträder vid avsaknad av *adekvat* kausalitet vara uttryck för en sådan

för allt hänsyn till människors rörelsefrihet, som medföra att handlingen understundom måste tolereras eller t. o. m. gillas. Mot varandra måste alltså vägas dessa senare hänsyn och hänsynen till värdet av att beträffande egendom och så vitt angår den kroppsliga integriteten ett verkligt effektivt intresseskydd åstadkommes, så att rättsordningens förlänande av rättigheter till egendom resp. personligt rättsskydd fyller sin samhällseliga funktion. Som yttringar av dylik »intresseavvägning» kan man anse de klassiska reglerna om rättsstridighetens bortfallande vid nödvärn, nöd etc. Men dessa fall äro egentligen blott specialfall, visserligen mera i detalj reglerade, av alla dem där en intresseavvägning i sagda syfte är erforderlig. På grund av livsförhållandenas mångfald och skiftande beskaffenhet, förändringarna i samhällslivet, nya vetenskapliga rön o. s. v. måste gränsdragningen mellan vad som är oförsvarligt och vad som — trots den formella hänförligheten under huvudregeln om skadeståndsansvar — är försvarligt skifta på olika områden och under olika tider. I sista hand måste det ankomma på vad som vid ett objektivt bedömande framstår som förnuftigt och ur samhällselig synpunkt gagneligt (»livets regel»). Står det nu fast, att handlingen är objektivt försvarlig, inträder ej ansvar ens om det är alldeles säkert, att därav kommer att uppstå skada (jämför fallet med industriidkaren, som är fullt medveten om

»reservation» å rättsordningens sida, som åsyftas när man talar om frånvaro av rättsstridighet. På liknande sätt är det ganska vanligt, att t. o. m. kravet på *positiv handling* som principiell betingelse för ansvar inlägges i rättsstridighetsläran i den formen, att en genom underlåtenhet »orsakad» skada anses normalt falla utanför vederbörande ansvarighetsregler och förty fränkannes rättsstridighet. Härifrån bortses emellertid i det följande.

att hans drift måste förorsaka grannfastigheten intrång). Ännu mycket tydligare är då, att en objektivt försvarlig handling får saklöst företagas, oaktat den i och för sig blott är »farlig» i ovan angivna mening, d. v. s. visserligen icke måste förorsaka skada men medför alltför betydande risker, för att densamma under andra förhållanden, enligt huvudregeln om adekvat kausalitet, skulle kunna tolereras. Men i detta sammanhang är en viktig synpunkt att tillägga. Vid själva avgörandet av frågan om försvarligheten kan det vara på sin plats att ställa i samband med varandra å ena sidan handlingens större eller mindre nytta ur samhällets synpunkt, å andra sidan dess större eller mindre farlighet (sannolikheten av skadans inträffande). Ju större den samhällsnytta är, som följer med handlingen, i dess högre grad kan en farlighet tolereras. Och omvänt: ju obetydligare samhällsnyttan är, dess lättare kan t. o. m. en relativt måttlig farlighet föranleda ansvar. Även inom den kontinentala rättsstridighetsskolan beaktar man faktiskt ofta berörda skäl för ansvarsfrihet, framhåller Goos, men i den formen att man icke stämplat vederbörandes beteende som culpöst, om detsamma ur nu antydda synpunkter framstår som försvarligt. Denna metod, som för resten är genomförbar endast så vitt culperegeln gäller, är emellertid oriktig, eftersom ansvarsfriheten i förekommande fall icke grundas på handlingens subjektiva ursäktlighet utan på den objektiva omständigheten, att handlingen är samhällsnyttig (t. o. m. om den handlande själv därmed förbinder onda syften eller gärningen eljest från *hans* synpunkt sett icke ter sig som oklanderlig).

Vad blir efter allt detta skillnaden i jämförelse med den kontinentala rättsstridighetsläran? Ja, till en början

uppkommer en utomordentligt stor skillnad, om meningen enligt den nordiska skolan är, att ansvarsbefrielse på grund av särskilda rättfärdigande omständigheter får inträda med utgångspunkt från en skälighetsprövning *i det enskilda fallet* — med hänsyn till om handlingen in casu är förnuftig eller samhällsnyttig —, så att det icke nödvändigt skulle röra sig om utformande av generella, efter de olika typlägena avpassade *regler*, byggande på handlingens *genomsnittliga* samhällsgagnelighet. En sådan skälighetsprövning i det enskilda fallet vill man nämligen, som ovan berörts, under inga omständigheter veta av enligt den kontinentala läran. Huruvida emellertid alla författare inom den nordiska rättsstridighetsläran verkligen hävda befogenheten av en dylik skälighetsprövning in casu, synes icke vara fullt klart. Nöjer man sig åter med att förorda ansvarsfrihet i de fall där handlingen *typiskt*, med hänsyn till sitt genomsnittliga samhällsvärde, är av beskaffenhet att framstå som försvarlig, blir skillnaden mindre. Den inskränker sig då närmast till *dels* att man inom den nordiska skolan icke på långt när kräver lika starka skäl för att acceptera efter typläget anpassade undantag som enligt den kontinentala skolan, d. v. s. känner sig vida mera obunden att genom rättspraxis utbilda nya undantagsregler än denna *dels ock* ställer mindre krav på en fast avgränsning och fixering av undantagsfallen i fråga.

Det är svårt att bestämt uttala sig om värdet av den nordiska rättsstridighetsläran. Frågan härom sammanhänger bl. a. med spörsmålet, vilken faregrad som i och för sig, när man kräver adekvat kausalitet m. m., bildar utgångspunkten. Är denna faregrad mycket låg, behöves kanske den motvikt mot ett alltför långtgående skadestands-

ansvar, som läran går ut på att tillhandahålla. Fixeras den högre, så att man icke utan vidare är redo att stämpla en handling som »farlig» trots att den medför en viss, icke så oansenlig, skaderisk, minskas behovet. Alltid står det väl dock i någon mån kvar.¹ Vad särskilt angår frågan, om ansvarsbefrielse bör få inträda med hänsyn till de resultat vartill man kommer vid en skälighetsprövning in casu, måste ju sägas, att detta principiellt är ett oting. Här som eljest ligger det stor vikt uppå att man utbildar bestämda, låt vara i viss mån elastiska typregler. Men helt och hållet kan knappast dylik skälighetsprövning undvaras, och tager man vid bestämmandet av en handlings farlighet hänsyn till även en svag skademöjlighet, kan den rent av bli nödvändig. Ussing närmar sig så till vida den kontinentala läran, som han hävdar, att ansvarsbefrielse bör få förekomma endast i fall, som äro så sällsynta och så klart utskilja sig från de vanliga fallen, att värdet av huvudregeln rörande skadeståndsansvar vid integritetskränkningar icke försvagas väsentligt; se härom mina anmärkningar i den förutnämnda uppsatsen i SvJT (s. 372 f.). Allt detta sagt nu med utgångspunkt från att det endast är fråga om integritetskränkningar, och närmast med hänsyn till tillämpning av culparegeln. Till frågan om värdet av den nordiska rättsstridighetsläran utanför detta område återkomma vi längre fram.

¹ Behovet av den nordiska rättsstridighetsläran avhänger likaledes i hög grad därav, huruvida man som »klassisk» grund för skadeståndsansvarets bortfallande upptager en sådan omständighet, som omförmåles i nästföljande kapitel under e. Jfr det där om rättsstridighetsspörsmålet sagda. — Som ett ganska pregnant (straffrättsligt) rättsfall, där den för nordiska rättsstridighetsläran karakteristiska problemställningen möter, må anmärkas NJA 1915 s. 511.

KAP. III.

Ytterligare om de »klassiska» grunderna för rättsstridighetens bortfallande.

Ämnet behandlas ingående i straffrätten och delvis även förvaltningsrätten. I det följande blott en kort översikt.

a. Nödvärn. Härmed förstås, att en våldsutövning är försvarlig, därest den skett i syfte att avvärja ett påbörjat eller omedelbart förestående, orättmätigt angrepp å person eller egendom (resp. å visst hemfridsintresse l. dyl.). Regler därom förekomma i strafflagen 5: 7 och 5: 10. Alltefter angreppets intensitet m. m. är man berättigad till olika mått av nödvärnsvåld. I de grövre fallen, 7 §, får man använda allt det våld som nöden kräver. I övriga fall, 10 §, må åter icke användas större våld, än att det samma ej står i uppenbart missförhållande till den skada, som av angreppet var att befara. Har man råkat göra större våld än man varit befogad till (nödvärnsexcess), torde icke blott straffnedsättning eller t. o. m. straffbefrielse kunna äga rum (se 5: 9) utan även skadeståndsansvaret kunna reduceras eller upphävas jämlikt 6: 1 p. 2 strafflagen, resp. eventuellt på grund av frånvaro av subjektiv culpa, NJA 1896 s. 339, 1929 s. 487. Mot ett angrepp, som icke är »orättmätigt», därför att detsamma

på grund av »rättfärdigande omständigheter» saknar rättsstridighet, finnes ej nödvärnsrätt. Däremot kan knappast antagas, att redan den omständigheten att angreppet subjektivt icke kan tillräknas sin upphovsman, skulle kunna ha samma verkan.

Analogt synas nödvärnsbestämmelserna kunna tillämpas i de fall, där faran hotar från annan persons djur eller egendom, jfr vad som i nedan s. 113 anmärkta 1893 års lag stadgas om rätt att under viss förutsättning döda okynnes hund, som biter folk eller fä, ävensom NJA 1905 s. 543, 1907 s. 540, 1922 s. 250, 1933 s. 681, 1937 s. 94. Dessa fall äro kanske egentligen fall av nöd, men de stå nödvärnssituationerna nära.

b. Nöd. Beaktandet av nöd — varav egentligen nödvärn är ett specialfall — såsom befrielsegrund från ansvar enligt culparegeln stöder sig på sedvanerätt och kan sålunda kanske anses vara ett belägg för att även utan lagstiftningens ingripande sådana synpunkter, som förfäktas av nordiska rättsstridighetsläran, förmått göra sig gällande. En skadegörande handling, som är erforderlig för att avvärja en yttre, hotande fara å person eller egendom, ådrager icke skadeståndsansvar enligt culparegeln (om annat ansvar se strax här nedan), under förutsättning — det är huvudgrundsatsen — att vad som räddas representerar ett ojämförligt mycket viktigare intresse än det som uppoffras genom den skadegörande handlingen. Man uppoffrar t. ex. egendom för att rädda liv. Jfr i detta sammanhang 1923 års brandstadga § 39 mom. 1 (om rätt, dock endast för brandchefen eller hans ställföreträdare, att vid eldsvåda låta spränga eller riva hus, plank, staket eller annat). Icke blott ett uppsåtligt tillfogande av skada utan även framkallande av en under

Jfr H1947.626.

andra förhållanden oförsvarlig fara kan naturligtvis rättfärdigas enligt nödregeln; en läkare överskrider t. ex., tillkallad i anledning av ett allvarligt olycks- eller sjukdomsfall, annars tillåten eller rimlig bilhastighet, jfr NJA 1932 s. 651. Att märka är, att handlingen här som eljest vid rättsstridighetens bortfallande blir objektivt rättssenlig; avgörande är icke den subjektiva ursäktligheten. Skolexempel: en överförfriskad person slår av vårdslöshet sönder ett fönster och räddar därigenom en annan från död genom kolosförgiftning; intet ansvar enligt culparegeln. Ofta emanerar nödhandlingen, såsom i detta exempel, från en tredje man, alltså från en annan än den som hotas av faran. Att nödåtgärden haft lyckligt resultat, torde icke vara betingelse för ansvarsfrihet. — Nyssnämnda huvudregel, att det räddade intresset måste vara ojämförligt mycket större än det uppoffrade, bör vidkännas undantag i vissa lägen, bl. a. av naturliga skäl i det fall då en tredje man för att rädda annan persons egendom förgriper sig på egendom (av något mindre värde), som tillhör samma person själv. Detta fall är dock kanske intet äkta nödfall. Man bör möjligen snarare bedöma det ur synpunkten av en åtgärd som innefattar »negotiorum gestio» för vederbörande; jfr Winroth s. 117 och nedan under *g*. Likaledes måste naturligen göras undantag för de fall, där det av nöd förestavade ingreppet företages mot djur eller egendom, varifrån faran hotar; i denna situation torde som nämnts en analog tillämpning av nödvärnsreglerna kunna försvaras.

Den praktiska betydelsen av att nöd medför befrielse från skadeståndsplikt »enligt culparegeln» får icke överdrivas. Därigenom uteslutes ju icke, att nödhandlingen

ur *annan* synpunkt kan medföra skadeståndsansvar, nämligen därför att handlingen, även om den ingalunda av rättsordningen ogillas, bör få äga rum endast så att säga till priset av att den som profiterar på densamma gottgör uppkommen skada. Om detta fall av s. k. ansvar för »rättsenligt» handlande se vidare i det följande (kap. 8 under 7). Att rättsgrunden är en annan, har betydelse huvudsakligen för den händelse en tredje man vidtagit nödåtgärden. Det blir alltså icke han, utan den till vars förmån han handlat, som har ifrågavarande ersättningsplikt. Innefattar handlingen en negotiorum gestio eller rör det sig om med nödvärn analoga fall, på sätt nyss anmärktes, lärers allt skadeståndsansvar falla bort.

c. En tredje grund för rättsstridighetens bortfallande är handlande på grund av *ämbetsplikt*, t. ex. vid häktning, exekution.¹ Hit höra också de fall, då en tjänstemans i och för sig oförsvärliga åtgärd blir försvarlig på grund av hans lydnadsplikt (av särskild betydelse i militära förhållanden, NJA 1907 s. 399, 1931 s. 183, jfr ock 1930 s. 449, 1937 s. 69).

d. Ytterligare kunna nämnas de fall, då en enskild undantagsvis av rättsordningen tillerkänts en *speciell, offentligrättsligt betonad befogenhet* och under utövning därav tillskyndat skada. Exempel: sådana ingripanden mot fånge, häktad eller kvarhållen person m. fl., som omnämnas i strafflagen 5: 8, fartygsbefälhavares rätt att anlita tvångsmedel enligt 1922 års sjömanslag § 60, föräldrars eller annans aganderätt, NJA 1922 s. 271, 1935

¹ Om någon underlåter att foga sig i åtgärd vidtagen på grund av ämbetsplikt och i samband därmed tillskyndas skada, kan en honom i och för sig tillkommande skadeståndsrätt bortfalla, helt eller delvis, jfr NJA 1906 s. 239.

s. 486, olika fall av rätt till självtäkt eller annan självhjälp.

e. I samband med det senast sagda kan framhållas, att man understundom som grund för skadeståndsansvarets bortfallande upptager tillvaron av en *privat subjektiv rättighet* med därav följande befogenheter. Man syftar då på att utövningen av en viss rättighet, såsom äganderätt till fastighet, kan medföra en skada eller fara för andra personer av den art att den måste tolereras. En fastighet tappar exempelvis i väsentlig mån sitt värde, därför att en granne utnyttjar sin fastighet på ett för den förra fastigheten mindre angenämt sätt. I vilken omfattning en dylik för omgivningen skadlig rättsutövning får ske, är för övrigt ett ofta svårlöst grannelagsrättsligt spørsmål (jfr nedan i kap. 8 under 6). Att icke ens äganderätten medför rätt till obegränsad maktutövning, när andra personers intressen stå på spel, är ju allmänt erkänt. Man kan icke längre som romarna säga, att »qui suo jure utitur neminem laedit», eller rättare: man kan säga så endast om man redan vid bestämmande av rättighetens, t. ex. äganderättens, innehåll gör den begränsningen, att även andras intressen i *viss* omfattning måste respekteras. I vilket fall som helst kommer man emellertid här in på intresseavvägningar, som äro likartade dem som känneteckna den nordiska rättsstridighetsläran. Det rör sig förty icke om någon sådan — relativt preciserad och avgränsad — grund för rättsstridighetens bortfallande, som kan ställas i paritet med de klassiska grunderna och vars erkännande alltså är väl förenligt med den kontinentala rättsstridighets-skolans utgångspunkter. Någon större nytta av att som grund för rättsstridighetens bortfallande uppställa ut-

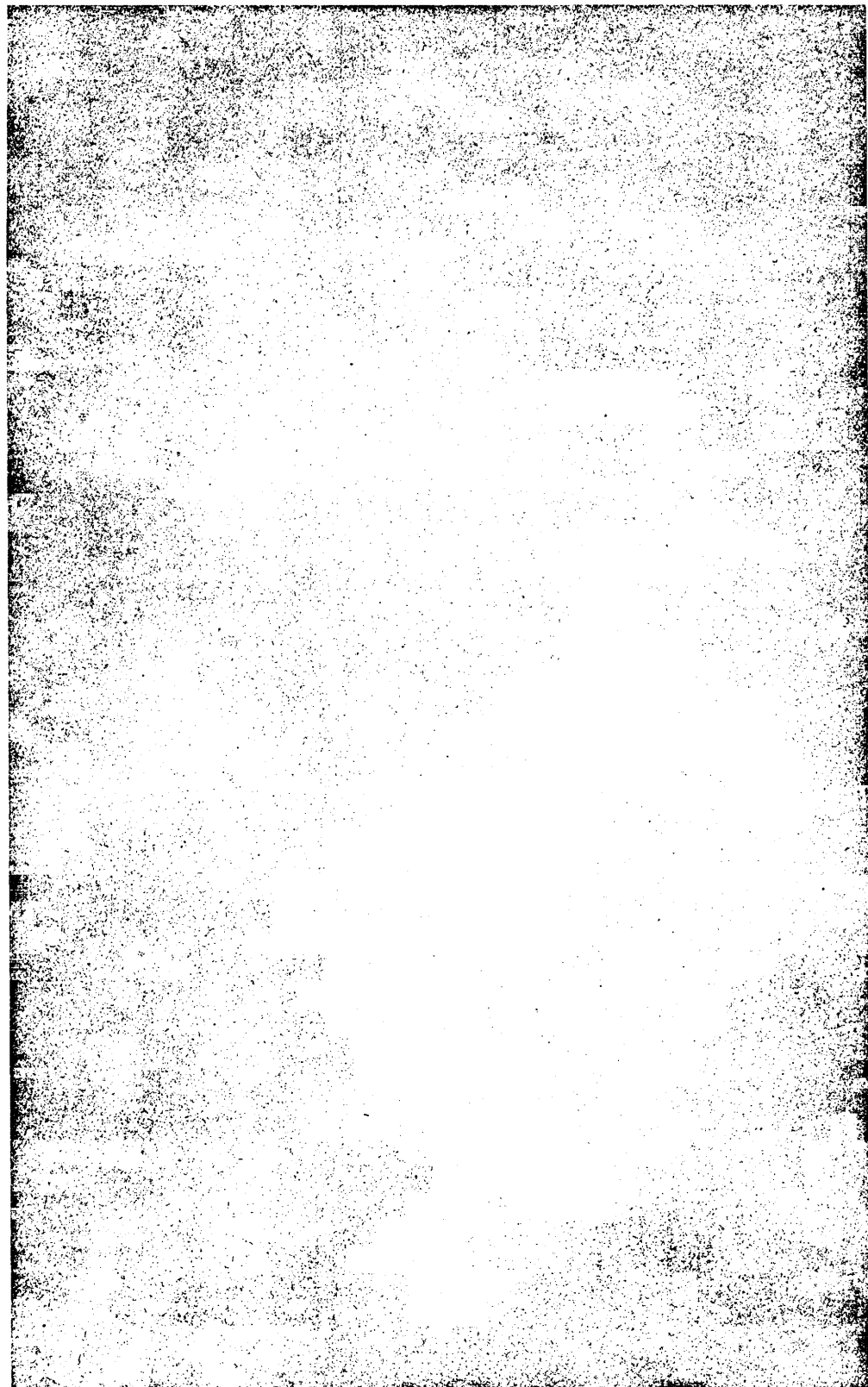
övningen av en privat subjektiv rättighet har man då knappast.

f. Än vidare må nämnas rättsstridighetens bortfallande på grund av den skadelidandes *samtycke*. Här avses samtycke icke blott till skada utan även till risk för skada (exempelvis samtycke till en operation, deltagande i en boxningsmatch; av intresse i detta sammanhang äro ock skador uppkomna vid barns lek, där väl dock ansvarsfriheten även skulle kunna förklaras direkt ur intresse-avvägningssynpunkt).¹ Naturligtvis kan dock icke samtycke till vilken skada som helst utesluta skadeståndsansvar (sålunda icke till svår misshandel, men väl till lindrigare). Däremot kan under givna omständigheter samtycke till *risk* för svår kroppsskada eller t. o. m. till risk för livet befria från ansvarighet. Gäller det samtycke till egendomsskada, måste vederbörande ha dispositionsrätt över egendomen (icke vara omyndig etc.), varjämte samtycket icke får vara framkallat genom svek eller eljest, t. ex. såsom stridande mot »goda seder», vara ogiltigt som rättshandling betraktat. Man brukar också säga, att om samtycket återkallas, det ifrågavarande handlandet genast blir — i synnerhet när det gäller kroppsskada — rättsstridigt. — Jämförligt med samtycke är naturligen icke det förhållandet att skadevållaren på förhand delgivit den skadelidande en förklaring om att denne själv får stå sin risk (»varning för hunden» etc.). En sådan förklaring kan på sin höjd ha

¹ I NJA 1933 s. 150 och 1940 s. 226 har befrielsen från skadeståndsskyldighet i dylika fall grundats på frånvaro av subjektiv culpa (jfr 5:12 strafflagen). — Ytterligare ett exempel på fall, där frihet från skadeståndsansvar kunde ifrågasättas på grund av samtycke till risk för skada eller eventuellt direkt med anledning av rättsstridighetslärans synpunkter, erbjuder NJA 1940 s. 719, jfr SvJT 1936 rf. s. 43.

Vædet med motorcykeltankning #1950 s. 550.

H1951, 783. Paragoner 2 med hede ball all
2 der med.

betydelse för culpabedomningen, å skadevållarens sida eller å den skadelidandes (6:1 p. 2 strafflagen).

g. Slutligen torde, ehuru saken är omstridd, rättsstridigheten kunna bortfalla i vissa lägen där skadan enligt de för rättsinstitutet *negotiorum gestio* utbildade rättsgrundsatserna är av beskaffenhet att böra drabba den skadelidande själv. Ett hithörande, i rättslitteraturen mycket omtalat fall är operation å medvetlös person. Ett annat exempel har omnämnts här ovan under *b* (st. 1 in fine); av det där sagda framgår, att förevarande regel ofta står nödregeln nära.

KAP. IV.

Culparegeln: Ansvar för ekonomisk skada å sak och person. De subjektiva rekvisiten enligt regeln.

Culparegeln innebär, att icke ens varje »farlig», objektivt rättsstridig eller oförsvarlig handling ådrager skadeståndsskyldighet. Ett visst krav på insikt eller möjlighet till insikt hos vederbörande om handlingens farlighet resp. om frånvaron av grunder för rättsstridighetens bortfallande måste — jämte ett krav på allmän »tillräknelighet» — tillika uppställas. Visserligen följer icke av culparegeln, vad särskilt det förra beträffar, att den handlande för att bli ansvarig måste faktiskt ha insett farligheten etc. (än mindre att han åsyftat skadan eller insett den vara med handlingen nödvändigt förbunden). Men regeln utsäger, att han i alla händelser »bort» insett den. Låt oss nu se vad allt detta innebär.

Här får man skilja på två olika sidor av ämnet. Å ena sidan kan den handlandes allmänna förstånd och allmänna egenskaper i övrigt (fysisk förmåga, kunskaper, viljekraft, karaktärsegenskaper) vara av den art, att man kan diskutera, om hans beteende bör tillräknas honom. Det är då fråga därom, huruvida det brister så mycket

i individens allmänna, vid vederbörande tidpunkt tämligen fixa eller oföränderliga kapacitet, att man anser denna brist böra inverka även på bedömandet av det speciella skadegörande beteende, som det rör sig om. Problemet gäller här »imputabiliteten», den allmänna »tillräkneligheten» (spörsmålet om betydelsen av minderårighet, sinnessjukdom, allmän intellektuell underlägsenhet o. s. v.). Å andra sidan kan den handlande, om man ser på hans livsföring i stort, vara normal, men frågan gäller, om han i det enskilda fallet, beträffande just det föreliggande beteendet, rätteligen gjort bruk av sin allmänna kapacitet, om det å hans sida föreligger den subjektiva anspänning man kunnat begära, om han brustit i »aktsamhet», »uppmärksamhet», »försiktighet», om han varit »vårdslös», gjort sig skyldig till »vållande», eller hur man nu vill uttrycka sig. Det är då icke längre, som Thyrén¹ formulerade det, tal om den relativt »fixa» faktorn i medvetandet (den allmänna graden av förstånd etc.) utan om den »variabla» faktorn, nämligen det bruk av sin kapacitet, som den handlande gjort in casu, ett bruk som är i väsentlig mån bestämbar av honom själv och som sålunda icke är så relativt oföränderligt som den förra faktorn. Här kan man tala om »tillräknande» i det enskilda fallet, i motsats till »tillräknelighet» i allmänhet, om »imputation» i motsats till »imputabilitet».

I. *Imputation.*

Om vi först taga upp den senare sidan av ämnet, läran om imputationen, är det till en början tydligt, att den subjektiva betingelsen för skadeståndsansvar är upp-

¹ Culpa Legis Aquiliæ, 1893, s. 83 ff.

fylld, om den handlande förfarit dolöst, d. v. s. antingen *åsyftat* skadans inträde samtidigt som han haft klart för sig att ingen rättfärdigande omständighet förelåg (dolus directus), eller också väl icke åsyftat skadan men faktiskt *insett* att den *nödvändigt* måste inträda som följd av handlingen (dolus indirectus); härmed jämföras principiellt även s. k. eventuell dolus, d. v. s. det fall att vederbörande visserligen blott insett skadans *möjlighet* men, enligt vad som framgår av omständigheterna, icke skulle ha dragit sig för att handla, även om han varit alldeles säker på att skadan skulle inträffa. Än vidare är det givet, att de subjektiva förutsättningarna för skadeståndsskyldighet föreligga, om den handlande varit medveten om handlingens farlighet och dessutom haft klart för sig att inga rättfärdigande omständigheter förelågo — oavsett att han icke åsyftat skadans inträde eller tänkt sig densamma vara med handlingen nödvändigt förbunden (och icke heller kan antagas ha handlat, om han varit säker på att skadan skulle inträda). I detta fall, då vederbörande alltså med öppna ögon velat taga *risk* för skadans inträffande (men också endast risken), talar man om »medveten» culpa. Exempel: en bilist kör medvetet lättsinnigt, utan en tanke på att detta kan försvaras på någon särskild grund, men är övertygad om att allt skall gå bra.¹ Men skadeståndsansvar inträder för det tredje — och detta är kanske det viktigaste — när culpan är »omedveten», d. v. s. när personen över huvud icke förstått handlingens farlighet resp. icke förstått att

¹ Den otillåtna faregraden är ju nämligen så låg enligt reglerna om adekvat kausalitet, att ansvar inträder även om det mycket väl kan räknas med att skadan skall utebliva, ja t. o. m. om uteblivandet är relativt sannolikt.

H1948 s. 170, 178.

H1948 s. 182. Grov vandskud eller ej?

H1949 s. 704. Upphav med mörkblågul anför? Fråga
vilken hinder att för arbetskraft som kunde åberopas.

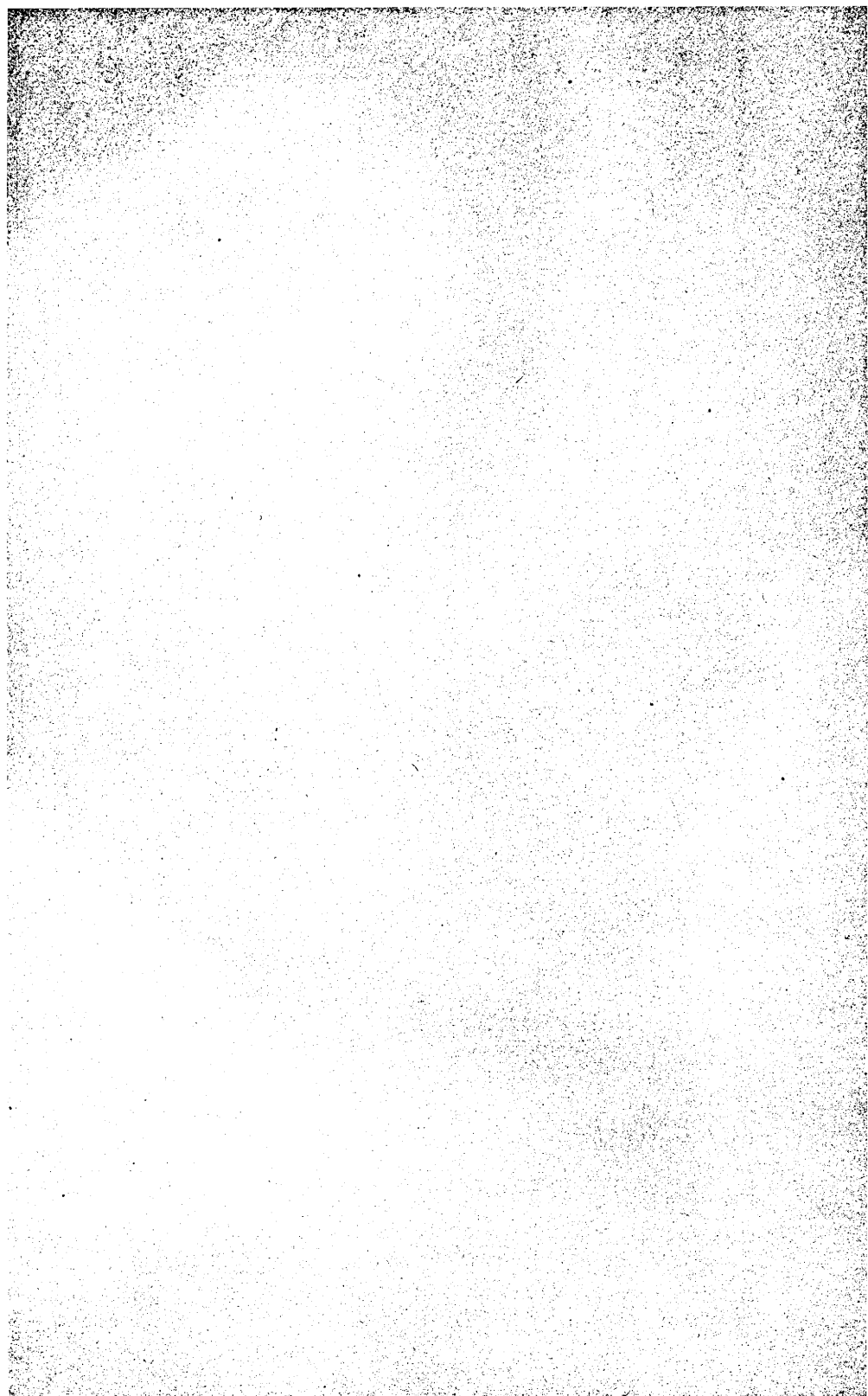
några rättfärdigande omständigheter ej förelågo, men han *bort* förstå bådadera. Här i motsats till de föregående fallen föreligger ett *misstag* å den handlandes sida beträffande situationens beskaffenhet, ett misstag som är oursäktligt. Han borde ha insett, att det i den föreliggande situationen rörde sig om en faregrad, som rättsordningen enligt reglerna om den adekvata kausaliteten finner beaktansvärd, men han insåg det icke. Eller han föreställde sig, att det förelåg någon särskild omständighet, som rättfärdigade handlingen (nöd, samtycke, befogade hänsyn till den allmänna rörelsefriheten i samhället o. s. v.), men denna föreställning var ogrundad.

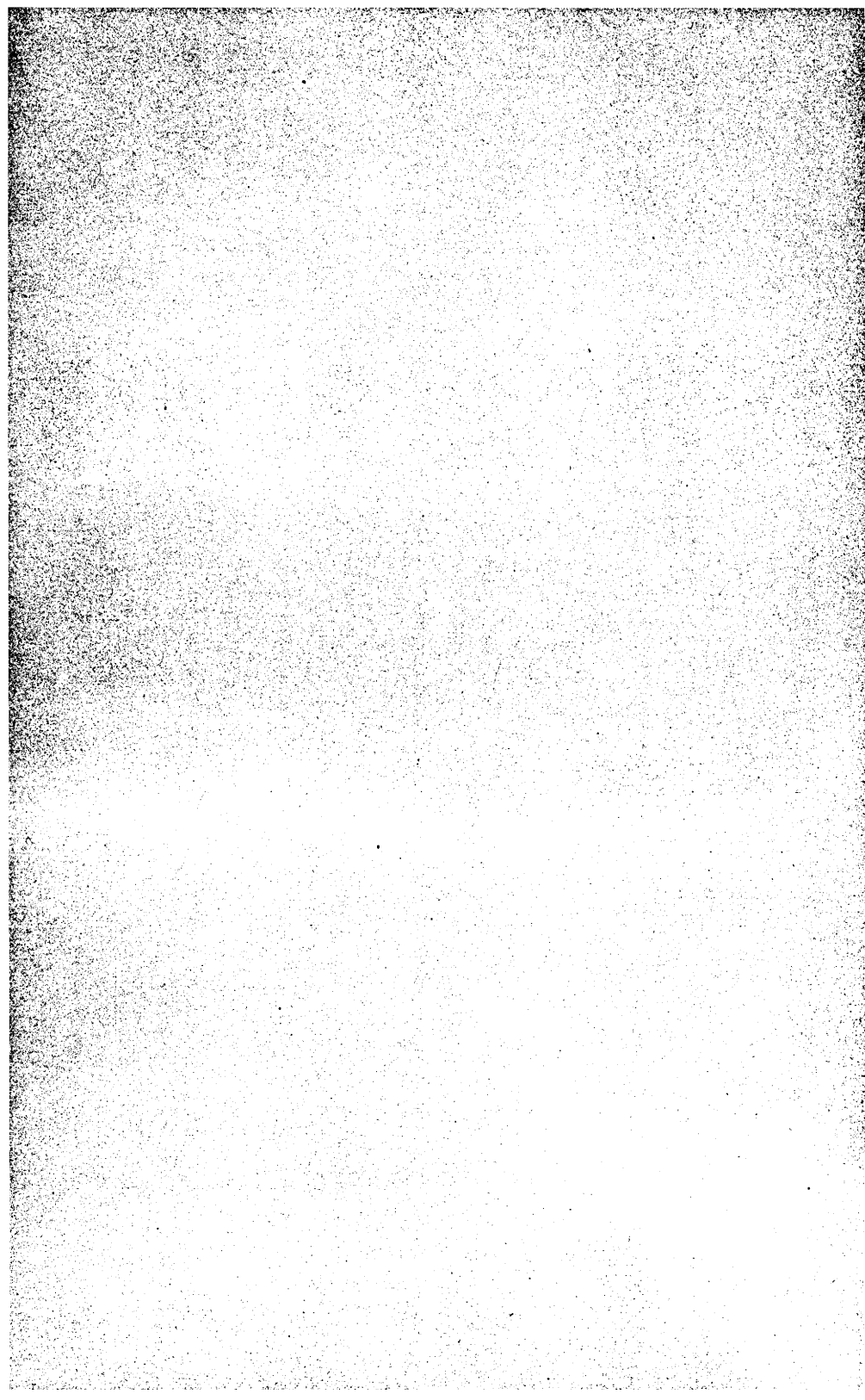
När skall man då säga, att den handlande »borde» förstått vad han faktiskt icke förstod, när är misstaget oursäktligt? Ja härpå ges enligt culparegeln intet bättre svar — bortsett naturligen från de fall, då genom lag meddelats specificerade handlingsregler (såsom i arbetarskydds- och automobilagstiftningen, jfr t. ex. NJA 1925 s. 195) — än en hänvisning till vad en klok och förständig man, en »bonus pater familias», i den handlandes ställe hade förstått. Om den kloke och förständige »familjefadern» hade åstadkommit en tillräcklig anspänning i förevarande hänseende, om skadan uteblivit därest en sådan mans aktsamhet, omsorg och uppmärksamhet kommit till användning, blir den handlande ansvarig. Här kommer det sålunda an på vad en klok och förständig person i allmänhet, en genomsnittsindivid av god kaliber, hade insett (icke såsom vid den adekvata kausaliteten vad en särskilt väl utrustad eller sakkunnig hade insett). Det kräves, som man finner, icke högsta möjliga anspänning (ett dylikt krav bleve alltför betungande) utan blott en normal sådan. Däri ligger alltså inneslutet, att till en

viss grad även i och för sig felaktiga förfaranden böra anses förlåtliga, låt vara att denna synpunkt näppeligen alltid fasthållles vid culparegelns tillämpning. Men å andra sidan som sagt: rättsordningen bortser från vad den handlande i det enskilda fallet insett, om insikten förefunnits hos den intänkta, kloka och förståndiga personen (fortfarande förutsatt att den handlande helt allmänt, d. v. s. med hänsyn till sin beskaffenhet över huvud, har normal kapacitet).¹

Då nyss talades om ursäktligt misstag, avsågs allenast faktiskt misstag, alltså ett missbedömande med hänsyn till handlingens farlighet resp. förefintligheten av särskilda rättfärdigande omständigheter. Har då även en rättsvillfarelse, d. v. s. en oriktig föreställning om de regler som gälla om skadeståndsskyldighet (eller handlingens rättsliga otillåtlighet ur andra synpunkter) någon betydelse? Det vanliga svaret är här, att *om* verkligen rättsvillfarelsen är ursäktlig, anledning saknas att icke jämställa den med den faktiska villfarelsen, men att det mycket sällan kan anses, att ursäktlighet föreligger. Detta senare påstående i sin ordning motiveras ofta med talet om att medborgarna i ett land böra anses skyldiga att ha en viss kunskap om rättssystemet, åtminstone i stora drag, eller att i förekommande fall förskaffa sig

¹ Att bedömandet särskilt på vissa yrkesområden kan bereda domstolarna stora svårigheter, är tydligt; se t. ex. beträffande läkares ansvar för behandling av patient NJA 1933 s. 709 och 1935 s. 549, jfr 1938 s. 22. Se ock 1919 s. 518 (sjuksköterska) samt 1940 s. 673 (beträffande veterinärs ansvar för olämpliga anordningar). — Ofta måste särskilt frågan om förhandenvaron av »culpa in inspicendo et custodiendo» vara vanskelig att utan godtycke avgöra, se t. ex. NJA 1935 s. 250. Jfr ytterligare 1937 s. 457 (innefattar lantbrukares uppläggning av stack intill elektrisk högspänningsledning vårdslöshet med hänsyn till risk för skador å utomstående resp. å arbetare?).

nödig sådan kunskap l. dyl. Detta kan väl sägas vara en fiktion. Realiteten är nog den, att rättsordningen i allmänhet icke kan taga hänsyn till en rättsvillfarelse, eftersom rättsreglerna skulle i högsta grad förlora sin effektivitet, om de endast komme att gälla för dem, som ägde eller i nyss antydda mening borde äga kännedom om desamma. I vissa undantagsfall blir emellertid en rättsvillfarelse relevant, så att vederbörande under sådana omständigheter icke kan anses ha handlat culpöst. Så t. ex. om en författning icke vederbörligen publicerats, om på grund av kommunikationssvårigheter det är omöjligt att taga reda på dess innehåll, och, åtminstone understundom, om en lagbestämmelse är så otydlig, att det är mycket förlåtligt om man feltolkar densamma. Det senast sagda har bl. a. betydelse, när det gäller ämbetsmäns ansvar i anledning av felaktig tillämpning av lagregler. Vad nu senast anförts är kanske huvudsakligen av intresse med hänsyn till skadeståndsskyldighet utanför integritetskränkningarnas område, men jag har velat omnämna spörsmålet redan i detta sammanhang.

I den utomobligatoriska skadeståndsrätten — liksom för övrigt även inom kontraktsrätten — är det, så vitt integritetskränkningar angår, i regel likgiltigt, om skadegöraren handlat uppsåtligt eller blott culpöst (annorlunda inom straffrätten som bekant). Skadeståndsansvaret blir i princip icke strängare i det förra fallet. Och redan det culpösa förfarandet ådrager tämligen generellt ansvar (även när på grund av frånvaro av dolus straffansvar uteblir, NJA 1937 s. 480).

I samband härmed må följande spörsmål beröras. Vi ha hela tiden utgått ifrån att om en handling på grund av särskilda rättfärdigande omständigheter är försvar-

lig, saknar objektiv rättsstridighet, det icke spelar någon roll, om vederbörande företagit densamma uppsåtligt, kanske i ren skadeavsikt. Exempel: en person befinner sig i en nödvärnssituation och utövar med nöje sin rätt till våld mot angriparen. Nu är det emellertid, när allt kommer omkring, i en del undantagsfall icke uteslutet, att just uppsåtet eller kanske rättare skadeavsikten är en omständighet, som stämplar en handling som oförsvarlig — något som sålunda innebär, att på dessa punkter det vanliga schemat med dess särhållande av objektiva från subjektiva rekvisit enligt culparegeln är obrukbart och talet om oförsvarligheten som ett objektivt rekvisit icke gör tjänst. Som exempel torde kunna anföras det fall, att utövningen av en rättighet, t. ex. en jordägares utnyttjande av äganderätten till sin fastighet, sker uteslutande i syfte att annan person (en granne) tillfogas olägenhet, låt vara icke utöver vad som objektivt sett, om dylik skadeavsikt saknats, kan anses försvarligt. Här talar man om »chikan». Denna kan möjligen grunda skadeståndsskyldighet. I vilken omfattning det onda uppsåtet kan anses ha dylik självständig betydelse, är emellertid omtvistat och oklart. I och för sig ofarliga handlingar kunna icke gärna, om skada ändock skulle råka följa, betraktas som rättsstridiga blott med hänsyn till skadeuppsåtet. Jfr Winroths exempel: »En gäldenär sänder sin borgenär i sedlar penningar under tillönskan, att de måtte bli hans ofärd, och därigenom att sedlarna, honom oveterligen, äro smittoförande, går hans önskan i uppfyllelse» (s. 104). Även nu berörda spörsmål har betydelse långt utöver integritetskränkningarnas område (jfr t. ex. i rent skadesyfte utövad litterär kritik, av samma syfte förestavad bojkott).

På ytterligare ett par punkter kan det diskuteras, om det är möjligt att utan hänsyn till subjektiva moment fastslå, att en handling är objektivt försvarlig och på den grunden icke kan föranleda skadeståndsansvar. Det brukar i allmänhet antagas, att jämväl då en viss skada ter sig som en så ytterst »tillfällig» eller »icke-typisk» följd av handlingen, att den adekvata kausaliteten brister, ett tillräckligt orsakssammanhang likväl föreligger, om vederbörande av särskilda skäl trots allt hade kännedom om att en avsevärd skaderisk var för handen. Vidare torde vara svårt att förneka, att domstolarna i verkligheten äro mera benägna att antaga ett relevant orsakssammanhang, där den handlande avsett att tillfoga skada eller eljest gjort sig skyldig till ett i högsta grad klandervärt beteende, än när han blott låtit en mera måttlig culpa komma sig till last (se i detta ämne bl. a. en uppsats av Kristen Andersen i Tfr 1941 s. 299). Den nyssnämnda principen, att skadeståndsansvaret i och för sig icke utvidgas därför att handlingen företagits med dolus (eller culpa lata), går därför de facto icke alltid att upprätthålla. Även till skadans omfattning torde man för resten, vid avgörandet av kausalitetsfrågan, faktiskt ofta taga hänsyn.

I samband med spørsmålet om culpabegreppets innebörd må beröras ännu en vansklig fråga. I det föregående har talats om att den handlande gjort sig skyldig till culpa med hänsyn till »skadans», skadeeffektens, inträde. Men behöver skadan, för att föranleda ersättningsskyldighet, i sin *helhet* ligga inom ramen för vederbörandes culpa? Måste alltså icke blott uppkomst av skada över huvud utan även skadans *omfattning* ha varit av den beskaffenhet, att en förständig och klok

person i den handlandes ställe bort taga den i betraktande (så att endast den del av skadan han bort räkna med gottgöres)? Frågan är omtvistad, men de starkaste skälen synas mig tala för att besvara densamma i princip nekande¹ (så bl. a. Winroth s. 93, vidare med utförlig motivering Øvergaaard s. 103 ff.; i samma riktning oftast kontinental rättsvetenskap; annorlunda, efter vad det synes, Lassen, Stang m. fl.). Har t. ex. A culpöst skadat B med ett gevärsskott, torde han vara förpliktad att ersätta även sådana av händelsen förorsakade, för B uppkomna kropps- eller förmögenhetsskador, som han eller en förståndig person i hans ställe icke kunnat räkna med, förutsatt likvisst att dessa skador stått i adekvat orsakssammanhang till den skadegörande handlingen. Att verkningarna av det culpösa förfarandet blevo mera ödesdigra än en genomsnittlig »pater familias» kunnat kalkylera med, är rimligen icke tillräckligt för att i denna del fria från skadeståndsskyldighet. Är detta riktigt, får sålunda, på sätt förut antytts, kravet på adekvat kausalitet synnerligen stor betydelse även inom culpapareglens räjong. En viss oklarhet gör sig dock gällande med hänsyn till frågan, *hur mycket* av skadan som skall vara omfattad av den handlandes culpa. Är det den *omedelbara*, »första» skadan i motsats till medelbara, »senare», skador? Att, såsom ofta sker, tala om att culpan skall hänföra sig till själva »person- eller egendomskränkningen» (till själva »inbrottet» i den förfördelades rättsfär etc.) eller till själva den rättsstridiga »handlingen» i motsats till senare skadekonsekvenser, lär inbegripa åtskillig oklarhet. För övrigt är det möjligt, att princi-

¹ Här bortses emellertid från de fall då orsaken till den utöver culpans ram gående skadan är ett beteende av den skadelidande själv.

H1938 n. 84 Intd objektiv avonholl.

Smulballe Vfr 48, 254

pen icke kan vidhållas helt generellt (och särskilt torde dess tillämpning utanför integritetskränkningarnas område ge upphov till vissa problem). Ämnet förtjänar närmare undersökning.

En särskild svårighet vid culpabedömningen uppkommer till sist, när skadeståndsyrkandet grundar sig därpå, att överträdelse skett av sådana lagbud, som belägga med straff vissa farliga handlingar utan hänsyn till om i det enskilda fallet någon fara förelegat: redan framkallandet av en generell skaderisk är tillräcklig för straffbudets tillämpning. Exempel: en del regler i giftstadgan om hur gifter skola förvaras. Om nu skada inträffar, frågar man sig, om det är tillfyllest för skadeståndspåföljd, att vederbörande förfarit (uppsåtligt eller) culpöst med hänsyn till själva regelns överträdande eller om han kan undgå visserligen icke straff men skadeståndspåföljd genom att hänvisa till att in casu någon beaktansvärd skaderisk icke rimligen kunde anses föreligga, så att med hänsyn till *skadans* inträde culpa å hans sida saknades. Ansluter man sig till den strängare uppfattningen, måste i gengäld den erforderliga begränsningen av skadeståndsansvaret vinnas genom ett noggrant upprätthållande av kravet på adekvans, varjämte naturligtvis bör tillses, om den inträffade skadan är av sådan art, som straffbudet i sin egenskap av skyddsföreskrift åsyftar att förebygga. Åtminstone i vissa lägen torde dock starka skäl tala för den bl. a. av Ussing (s. 27) hävdade åsikten, att därest det i den straffrättsliga regeln påbjudna förfarandet på grund av sin formella natur icke är sådant, att det kan betraktas som en fixering av ett redan i och för sig påkallat handlingssätt, kravet på culpa icke är uppfyllt redan i och med regelns

vårdslösa åsidosättande; se NJA 1912 s. 580, jfr ock 1925 s. 195.

II. *Imputabilitet.*

Vi övergå nu till frågan, vilka anspråk man bör ställa på en persons allmänna sinnesbeskaffenhet, kapacitet o. s. v., för att det skall kunna tillskrivas honom culpa (eller dolus). Vi skola då finna, att culparegeln icke generellt utan blott i viss utsträckning innebär, att en person, som på grund av sin allmänna beskaffenhet kan sägas vara »utan skuld» till av honom företagna skadegörande handlingar, befrias från skadeståndsansvar.

a. Kan en omyndig drabbas av utomobligatoriskt skadeståndsansvar? I vilken utsträckning medför omyn-dighet otillräknelighet?

Härom gäller till en början, att en person är i skadeståndsrättsligt hänseende, liksom när det gäller straffrättsligt ansvar, myndig redan vid femton års ålder; se 5:1 och 6:6 strafflagen. Här verkar den hopkoppling av skadeståndsskyldigheten och deliktansvaret, som i viss mån är karakteristisk för svensk rätt. En person över femton år skall sålunda i utomobligatoriskt hänseende betala skadestånd, och (om icke den skadelidande själv medverkat till skadan) fullt skadestånd, trots att den allmänna civilrättsliga ansvarigheten, inklusive skadeståndsskyldighet i kontraktsförhållanden, principiellt börjar först vid 21 års ålder, jfr NJA 1901 s. 129 (där det t. o. m. gällde ett fall, som låg på gränsområdet till kontraktsrätten). Detta är den första punkt, där rättsordningen för de omyndigas vidkommande låter den utomobligatoriska skadeståndsskyldigheten vara strängare än

Sgt 1949.118. Hing Linnaw.

Mannus 286.

H 1949. 171. Anwendungsför. beehod.

H 1949. 617.

den kontraktsrättsliga — och för övrigt även strängare än det straffrättsliga ansvaret, enär minderårighet (mellan 15 och 18 år) utgör grund för bl. a. nedsättning av straffet enligt 5:2 strafflagen (motsvarighet härtill finnes icke på skadeståndsrättens område, NJA 1941 s. 664).

Den andra punkten är den, att en omyndigförklaring i och för sig saknar betydelse för frågan om skadeståndsansvar på det utomobligatoriska planet. Den omyndigförklarade häftar och häftar fullt. En annan sak är, att om omyndigförklaringen tillkommit under åberopande av sinnessjukdom, man möjligen får presumera, att vederbörande vid ifrågavarande tillfälle lidit av sinnessjukdom; och en *sådan* kan utöva inflytande, på sätt närmare säges i det följande.

Den tredje punkten är slutligen, att t. o. m. barn under femton år *kunna* bli skadeståndsskyldiga, trots sin i princip föreliggande otillräknelighet. Enligt 6:6 strafflagen är nämligen barnet pliktigt att, av sin egen förmögenhet, ersätta genom brott tillfogad (och förmodligen analogt även annan utomobligatorisk) skada, om och i den mån det med hänsyn till barnets »sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt» må anses skäligt. Det beror sålunda på en skälighetsprövning av domstolen, både huruvida barnet skall gå fritt från skadeståndsansvar eller belastas med sådant och, i det senare fallet, till vilket belopp skadestånd skall utdömas. Och härvid skall som sagt tagas hänsyn till *dels* barnets sinnesart (om handlingen t. ex. skett i skadesyfte eller blott av vårdslöshet resp. om vårdslösheten varit grov eller icke; här föreligger alltså ett fall, då dolus kan få självständig betydelse) *dels* gärningens beskaffenhet

(särskilt om kränkningen varit svår, om farligheten varit mer eller mindre framträdande o. dyl.) *dels* omständigheterna i övrigt (exempelvis en betydande skillnad mellan barnets och den skadelidandes förmögenhet). Se t. ex. NJA 1932 s. 724, 1940 s. 228, 1941 s. 661. Förutsättning för att barnet skall kunna drabbas av skadeståndsansvar är väl dock alltid — ehuru detta icke är helt otvivelaktigt —, att handlingen skulle, om den företagits av en tillräknelig person, varit i både objektivt och (så vitt angår imputationen) subjektivt hänseende att betrakta som en enligt culparegeln otillåten handling.

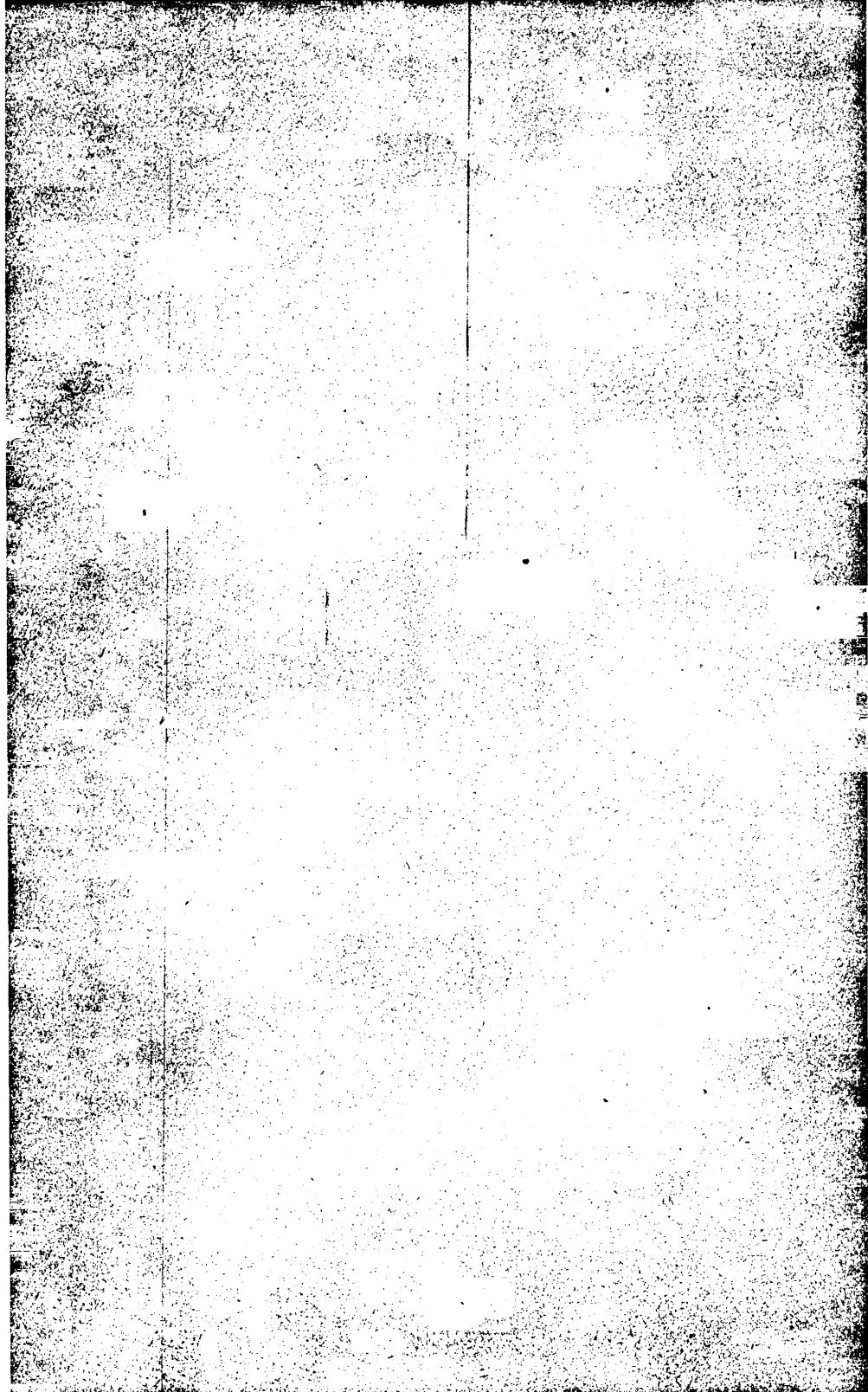
I detta sammanhang uppkommer frågan, huruvida *föräldrar* (eller andra vårdnadshavare beträffande barnet) äro på grund av barnets skadegörande beteende skadeståndsskyldiga gentemot tredje man. Härpå är att svara: de häfta icke utan vidare (se NJA 1927 s. 415 samt nyssnämnda rättsfall 1941 s. 661). Men ha föräldrarna blivit förvunna till försummelse beträffande vårdnaden och denna försummelse kan anses kausal till skadan i fråga, äro de enligt allmänna regler, strafflagen 6: 1, ersättningsskyldiga (och detta även om barnet är över 15 år, jfr NJA 1941 s. 664). Att redan en dylik *underlåtenhet* att utöva vårdnad på tillbörligt sätt ådrager ansvar, är nämligen, som tidigare framhållits, självklart; det familjerättsliga förhållandet medför här, som man säger, en särskild förpliktelse att vara verksam.¹ Äro både föräldrarna och barnet ansvariga, blir ansvarigheten solidrisk. En annan fråga är, huruvida för det fall, att föräldrarna gjort sig skyldiga till vårdslöshet beträffande

¹ Se angående ett åtminstone i viss mån analogt spörsmål NJA 1939 s. 501 (ansvar för ordförande i fattigvårdsstyrelse för underlåtenhet att bereda vård åt sinnesslö, vilken tillfogat brandskada).

1945, 197. 1949, 535.

1945, 197, 471, 1949, 617

Sgt 1949, 118 Ambulance

vårdnadens utövande, icke blott tredje man utan även barnet kan rikta anspråk mot dem, så vitt barnet förplikts att till tredje man erlægga skadestånd. Denna fråga — rörande barns (under 15 år) regressrätt mot culpös vårdnadshavare — besvaras i sista punkten av 6:6 strafflagen jakande, något som kan sägas stämma med allmänna grundsatser om regressrätt mellan flera skadevällare inbördes (nedan kap. 11).

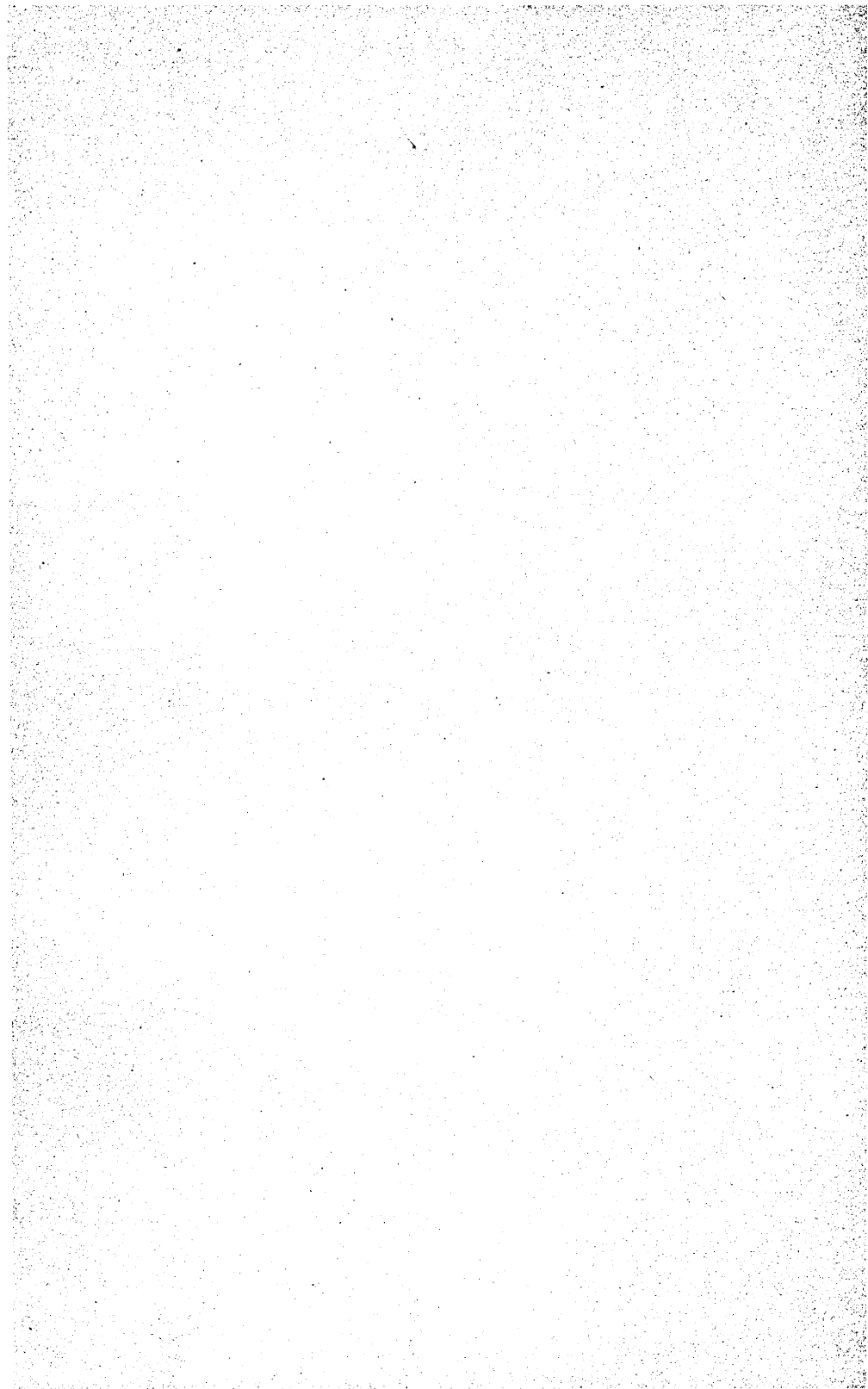
b. Vad gäller om sinnessjukas, sinnesslöas och sinnesrubbades ansvar på det utomobligatoriska området?

Så vitt först den varaktiga rubbningen av själsverksamheten angår, märkes den viktiga regeln, att om sinnessjukdomen etc. på sätt strax skall angivas är att anse som mindre grav, utövar rubbningen intet som helst inflytande på skadeståndsskyldigheten. Den sinnessjuka får ändock betala skadestånd, och fullt skadestånd. Saken ligger närmare bestämt så till, att det i 5:5 och 5:6 strafflagen skiljes mellan å ena sidan det fall, att en gärning begåtts »av den, som är avvita, eller vilken förståndets bruk, genom sjukdom eller ålderdomssvaghet, är berövat» (= *helt* berövat), och å andra sidan det fall, att vederbörande saknat »förståndets *fulla* bruk» (men alltså icke är helt vansinnig). En ganska besynnerlig skillnad efter mera modernt betraktelsesätt; det anlägges så att säga en kvantitativ måttstock, i det att avgörande blir, huruvida själsrubbningen framträder som total (5:5) eller partiell (5:6). Orsaken till själsrubbningen är där emot i här avsedda fall likgiltig. Till den svagare formen av sinnessjukdom höra exempelvis en del manier; närmare om gränsdragningen i straffrätten. Därest nu sinnessjukdomen endast är av den art, som angives i 5:6 strafflagen, inträder som sagt fullt skadeståndsansvar.

Detta kan onekligen te sig som en ganska hård regel, eftersom dylika sinnessjuka tydligen kunna vara lika otillräkneliga i ordets egentliga mening, som när någon framträder som helt »avvita». Att i 5: 6 strafflagen avsedda sinnessjuka drabbas av full skadeståndsskyldighet, framgår därav, att ingen undantagsbestämmelse från den allmänna skadeståndsregeln i 6: 1 strafflagen meddelats för deras vidkommande; stadgandet i 6: 6 strafflagen har icke, såsom lagtexten tydligt giver vid handen, avseende å dem. Vi finna sålunda, att den utomobligatoriska skadeståndsrätten är på förevarande punkt strängare mot sinnessjuka än kontraktsrätten (se 1924 års lag i ämnet; märk dock vad i den allmänna civilrätten läres om krav på kausalitet mellan sinnessjukdomen och vederbörande avtal). Den är för övrigt även strängare än straffrätten, ty enligt 5: 6 strafflagen medför den nedsatta själsförmögenheten hos brottslingen i allt fall straffnedsättning, låt vara icke, såsom enligt 5: 5, straffbefrielse.

När det gäller handlingar av sådana sinnessjuka, som avses i 5: 5 strafflagen, har däremot otillräkneligheten betydelse även med hänsyn till den utomobligatoriska skadeståndsskyldigheten. Men detta gäller icke i vidare mån, än att domstolen här förlänas samma prövningsrätt som när det är fråga om barn under femton år, enligt vad nyss utvecklades; se 6: 6 strafflagen, NJA 1939 s. 437. Alltså dock på nytt större stränghet mot de sinnessjuka än både enligt kontraktsrätten (1924 års lag i ämnet) och enligt straffrätten (fullständig straffbefrielse).

Återstår frågan om betydelsen av *tillfällig* sinnesrubbing, t. ex. den som förorsakas av berusning, hypnos, skrämsel. Här skiljer strafflagen i 5: 5 st. 2 allt eftersom gärningsmannen iråkat tillståndet *med* eller *utan* »egen

skuld». I det förra fallet, vilket naturligtvis är det vanligaste (särskilt vid berusning!), inträder icke något upphävande eller ens en minskning av skadeståndsskyldigheten (för övrigt icke heller av straffansvaret), även om ifrågavarande rubbning av själsförmögenheten är så stark, att den handlande »ej till sig visste». Man har helt enkelt att bortse från den otillräknelighet, som föreligger på sådan grund. Den handlande har alltså att bära fullt skadestånds- och straffansvar (annorlunda inom kontraktsrätten givetvis). Möjligen bör dock undantag göras för sådana fall, då den självförvållade sinnesrubbningen varit helt naturlig och »lojal», t. ex. vid yrvakenhet, efter narkos vid en operation. Dessa lägen torde få jämföras med sinnesrubbning iråkad utan egen skuld. — Vad åter angår det fall, att vederbörande varit utan skuld till den tillfälliga sinnesrubbningen, gäller med stöd av den särskilda bestämmelsen i 6:6 strafflagen (där det hänvisas till 5:5 över huvud, sålunda även till andra stycket), att skadeståndsansvaret för den som »ej till sig visste» kan bortfalla eller nedsättas i enlighet med vad förut sagts om barn under femton år eller totalt sinnessjuka. Alltså även på denna punkt större stränghet än i kontraktsrätten och i straffrätten (fullständig strafffrihet).

c. Huruvida mindre framträdande, eller mindre avgränsade, avvikelser från människors genomsnittliga förstånd, kapacitet etc. än de som följa av omyndighet, sinnessjukdom eller annan rubbning i själsverksamheten skola beaktas och föranleda otillräknelighet i skadeståndshänseende, är ett i viss mån omtvistat spörsmål. Inträder ansvar t. ex., därest den omständigheten att vederbörande handlat som han gjort förklaras av att han

med hänsyn till hörsel eller syn varit undermålig, eller av att han varit utrustad med ovanligt klen förstånd eller klen viljestyrka, eller av att för hans del förelegat osedvanlig brist på kunskaper och omdömesförmåga?

Här stå mot varandra två riktningar eller kanske rättare två tendenser. Enligt den ena kan man icke tala om verklig »skuld», när den handlande på grund av sin allmänna beskaffenhet i nyssberörda avseenden icke kunnat bete sig annorlunda än han gjort. Culpabegreppet är då utpräglat »subjektivt». Enligt den andra åsikten bör man åter så till vida tillämpa ett objektiva culpa-begrepp, att man abstraherar från sagda avvikelser från genomsnittet och utgår ifrån en normalmänniskas måttstock. Till förmån för den förra ståndpunkten talar onekligen, att man vid det straffrättsliga bedömandet torde vara benägen att anlägga ett subjektivt betraktelsesätt; det kan nämligen synas rimligt, att culpabegreppet har samma innebörd i den utomobligatoriska skadeståndsrätten, som — redan med hänsyn till ämnets behandling i strafflagen — är så nära anknuten till straffrätten. För det motsatta resultatet, som kan sägas innebära ett visst närmande till det strikta skadeståndsansvaret, talar å andra sidan, dels att utvecklingen inom civilrätten i övrigt (t. ex. när det gäller innebörden av god tro enligt avtalslagen eller vid hävd och extinktiva förvärv inom sakrätten) klart pekar på att culpabegreppet bör bestämmas i sagda mening objektiva, dels och framför allt att enligt uttryckliga lagbestämmelser, såsom vi sett, t. o. m. åt så betydande avvikelser från det normala som sinnessjukdom m. m. endast i begränsad omfattning tillmätas relevans.

När det gäller att fatta position i angivna ämne, bör

for 8086T 1946..107.

H 1949 n. 171. Motoryghelföraren A, som hade
kontakt med sin nybörjare, ej överbevisad om vil-
lande. Ej utbrutet att han bländat rikshövningen om
han varit mer van, alltså ej skyddat för på
villande.

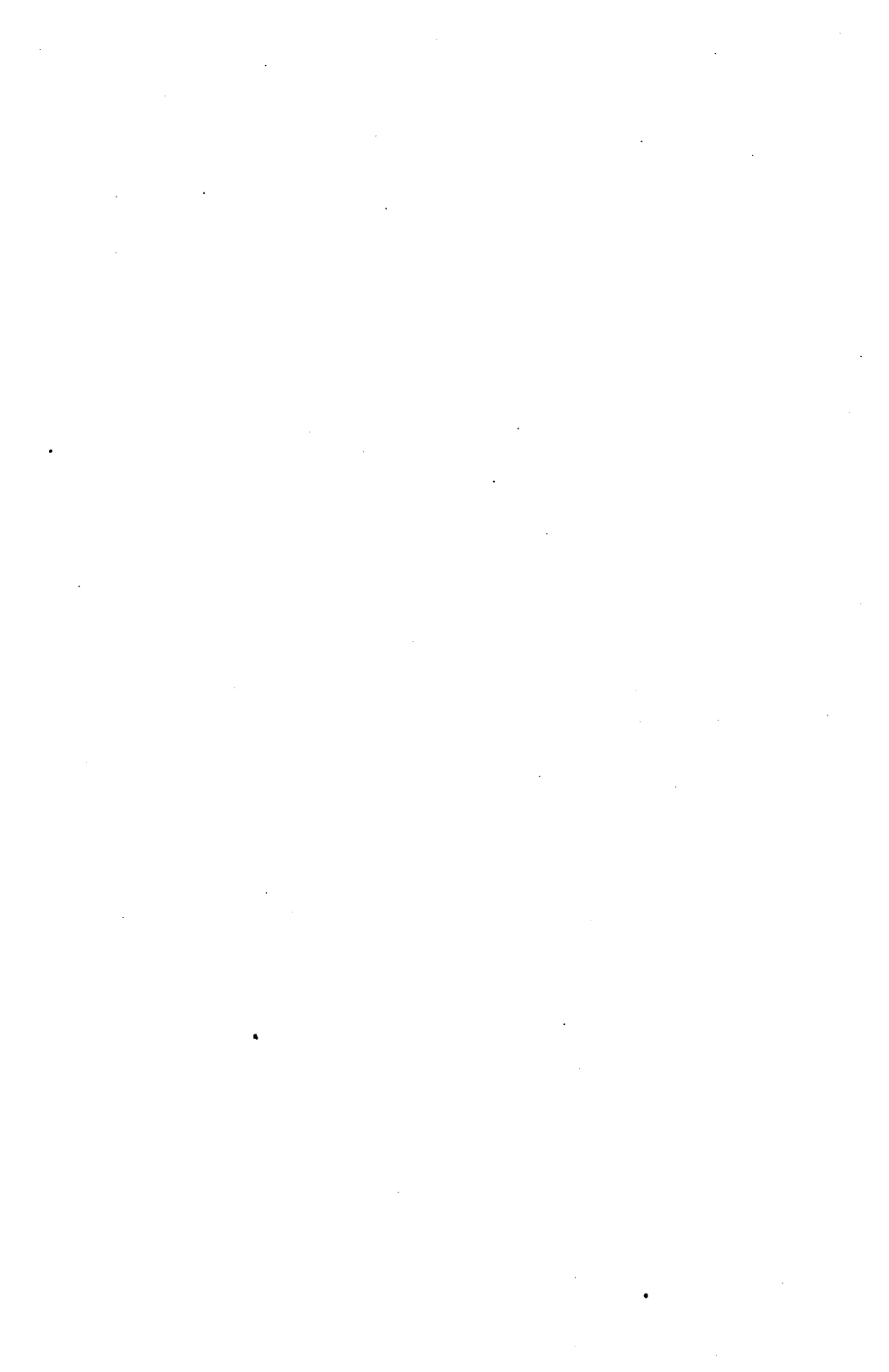
först framhållas, att relativ enighet råder på ett par punkter, kanske de viktigaste. För det första är det tydligt, att man så till vida måste »subjektivera», som det vid culpabestämningen får tagas hänsyn till vad som på det föreliggande området av samhällslivet, inom vederbörande yrke, inom den ifrågavarande samhällsklassen etc., är det normala (jämför på kontraktsrättens område: vad som är normalt för den ifrågavarande kontraktstypen). Det andra som allmänt erkännes är, att även i den mån man kan vara villig att tillmäta individuell underlägsenhet hos den handlande relevans, detta icke gäller, om det finns fog för att som vårdslöshet påbörda honom redan det förhållandet, att han (frivilligt) försatt sig i ett läge, som kräver större förstånd eller kapacitet än han innehar. En klen utrustad person åtager sig t. ex. ett komplicerat värv och förorsakar under utövandet därav tredje man skada, jfr NJA 1919 s. 518, en person med svag hörsel kör bil och föranleder en bilolycka. Omvänt måste det te sig naturligt att milt bedöma ett av berörda orsaker felaktigt beteende å en sådan persons sida, som tvingats handla under omständigheter vilka ej tillåta full besinning; i all synnerhet gäller detta om vederbörande ingripit för att tillvarataga en annans intressen. — I övrigt är som nämnt spörsmålet tveksamt. Snarast kan väl dock förväntas en utveckling hän mot tillämpning av den mera objektiva culpabestämningen.

KAP. V.

Culparegeln: Tillfogande av annan skada än ekonomisk skada å sak eller person.

Så snart man lämnar integritetskränkningarnas område, uppkommer den största ovisshet därom, vilka handlingar som — även under förutsättning av (subjektiv) dolus eller culpa hos gärningsmannen — medföra skadeståndsansvar. Att i åtskilliga lägen även tillfogande av allmän förmögenhetsskada eller t. o. m. av ideell skada ådrager en dolös eller culpös skadegörare ansvar, är visserligen obestridligt, och troligen är, som redan antytts, en utveckling i gång i riktning mot att i ökad utsträckning med skadeståndsansvar beivra även andra kränkningar av som beaktansvärda ansedda intressen än integritetskränkningar. Men till den del man icke har stöd i lag, råder ofta en betydande oklarhet. I det hela får man, såsom likaledes ovan utvecklats, vara ganska försiktig och kräva övertygande grunder för åläggande av skadeståndsansvar. Hela det nuvarande samhällsskicket, med dess allttjämt så omfattande möjligheter till fri konkurrens och företagsamhet, bygger på att det i största utsträckning är tillåtet, ja att det är för samhället nyttigt, att vi tillfoga varandra skador. En näringsidkare skadar en annan genom att utöva konkurrerande verksamhet, den som söker en tjänst skadar sina medsökande

om han lyckas erhålla befattningen, arbetare som strejka skada arbetsgivaren, en kritiker skadar den författare eller den konstnär han genom nedsättande uttalanden angriper o. s. v. Härmed sammanhänger, att tillämpningen av rättsstridighetsläran i förevarande fall stöter på de största svårigheter. Det förutsattes ju för en dylik tillämpning, att det fanns en huvudregel, som genom antagande av »rättfärdigande omständigheter» skulle förse med undantag eller »reservationer». Men vilka handlingar äro utanför integritetskränkningarnas område *enligt huvudregeln* belagda med skadeståndsansvar? Ja, detta är just problemet. Vi ha ju på skadeståndsrättens område ingen katekes, som likt strafflagen räknar upp alla de handlingar, vilka i och för sig äro belagda med ansvar. Här får man leta efter själva utgångspunkten. Att uppställa satser så allmänna som att äran eller friheten, eller låt oss endast säga den ekonomiska rörelsefriheten, vore en »rätt» eller ett rättsligt skyddat intresse, vars kränkning i princip medför skadeståndsskyldighet, är av nyss antydda skäl förfelat, även om man till motvikt arbetade fram ett helt system av grunder för rättsstridighetens bortfallande.¹ Se t. ex. NJA 1925 s. 85, 1935 s. 300.

I det följande må nämnas några fall, där skadeståndsskyldighet utanför integritetskränkningarnas område förekommer. Som synes böra här anläggas synpunkter i

¹ I den mån man uppställer dylika satser, är naturligen behovet av en rättsstridighetslära sådan som den nordiska ofrånkomligt. Att nämnda behov för den svenska skadeståndsrättens del på det hela taget icke är så framträdande utan t. o. m. kan diskuteras (se ovan kap. 2 mot slutet), beror just på den hos oss hävdvunna begränsningen, att — som huvudregel — skadan skall vara av sak- eller personskadas natur.

viss mån liknande dem vi mötte när det gällde frågan om ansvar för underlåtenhet (kap. 2 under II).

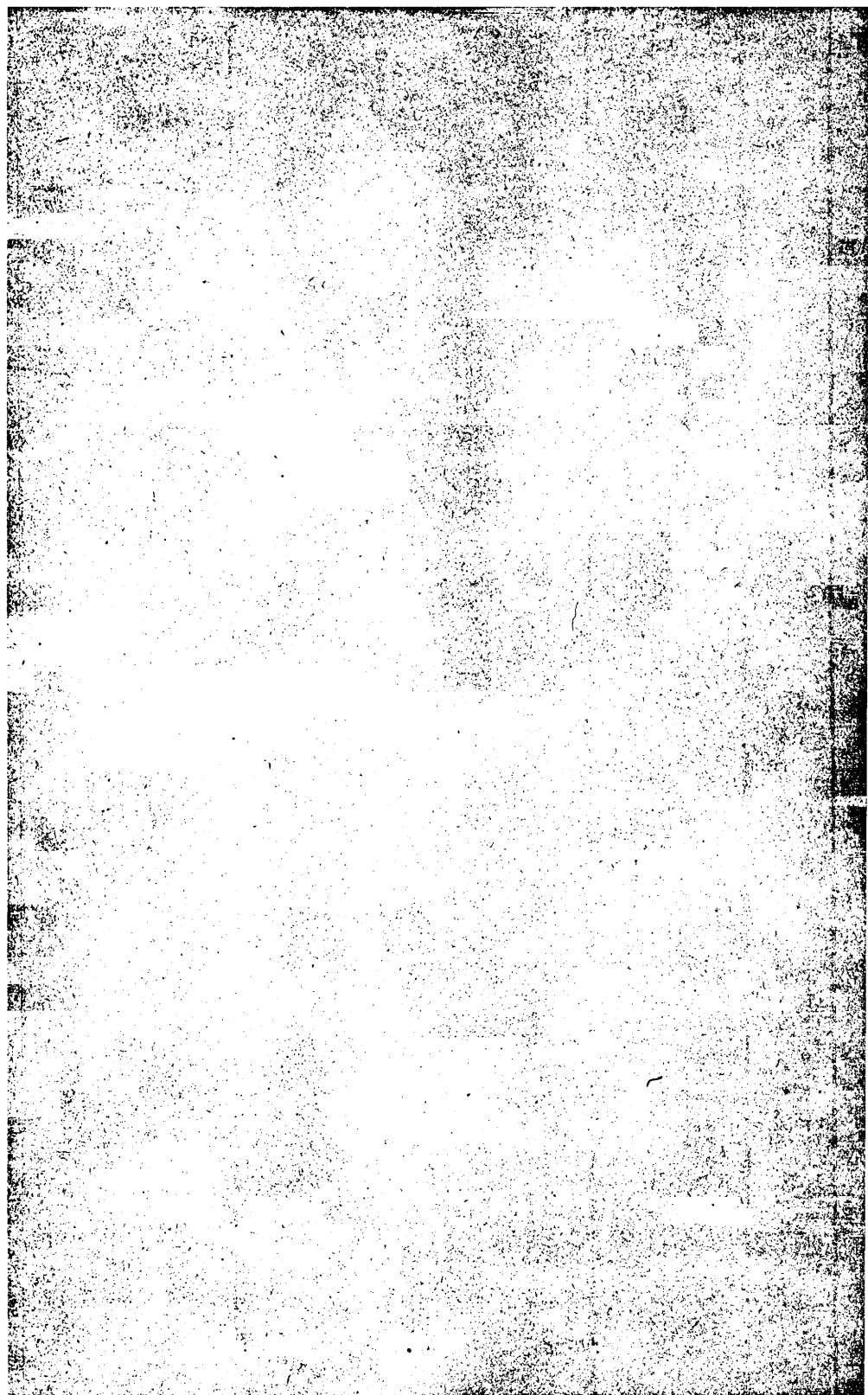
1. *Annan ekonomisk skada än skada å sak eller person.*

a. I vissa fall meddelas *uttryckliga lagstadganden* därom, att dylik skada skall ersättas.

Till en början må anmärkas, att om över huvud ekonomisk skada tillfogats sak eller person, skadeståndet icke behöver begränsas till att avse omedelbar gottgörelse för denna integritetskränkning utan kan sträcka sig därutöver. Så stadgas i 6:2 strafflagen, att »i mål, som kroppsskada angå, skall under skadeståndet räknas icke allenast läkarelön och annan kostnad, utan även ersättning för hinder eller brist i den skadades näring». Detta senare innebär ju, att även allmän förmögenhetsskada skall ersättas.

Bestämmelser om skadestånd förekomma vidare, jämte det handlingen belägges med straff, i lagstiftningen om den s. k. immaterialrätten. Så bl. a. enligt 1884 års patentförordning § 22 (»ersätte ock all skada») och varumärkeslag av samma år § 12, 1887 års firmalag § 6 samt 1919 års lag om litterära och musikaliska verk § 27 a (»ersättning för förlust, lidande eller annat förfång»).¹ I analogi härmed torde för övrigt, oberoende av särskilt lagstöd, även intrång å en del andra jämförliga intressen föranleda skadeståndspåföljd (kränkning t. ex. av namnrätt). — Ytterligare må här omnämnas 1931 års lag med vissa

¹ Att märka är, i förbigående sagt, att här avses icke blott förmögenhetsskada av annan art än sak- eller personskada utan även ideell skada. Se vidare den intressanta bestämmelsen i andra stycket av samma § 27 a, varav framgår, att om handlingen icke är straffbar, på grund av att vederbörande varken förfarit uppsåtligt eller culpöst, densamma på grund av sin objektiva rättsstridighet kan föranleda förpliktelse att ersätta skadan i mån av skadevållarens *obehöriga vinst*.

H1947, 282. Allmän förmenhetsbedömning skulle er-
sättas vid culpös handling, om endast vid dolus var
skaffat!!

bestämmelser mot illojal konkurrens (införd under 22 kap. strafflagen) §§ 1, 2, 3, 5, 6, 7; se t. ex. NJA 1940 s. 145, 1941 s. 580. Det rättsskydd, som enligt denna lag tillerkännes en näringsidkare mot obehörigt tillfogande av allmän förmögenhetsskada, är i själva verket vittgående nog.

b. I nyssnämnda fall förekom som sagt jämte skadeståndspåföljd även straffrättslig sanktion. Över huvud torde kunna sägas, att om ett förfarande är i lag belagt med straff och förfarandet riktar sig mot enskilda personer (vare sig bestämda enskilda personer eller allmänheten, sålunda icke direkt mot staten som sådan), skadeståndsansvar avseende ekonomisk skada i regel inträder (trots avsaknad av uttrycklig föreskrift i ämnet). På denna punkt går sålunda civilrätten i straffrättens spår. Viktigt exempel: bedrägeri, vare sig detsamma riktar sig mot förmögenheten i allmänhet eller mot en obligatorisk rättighet (även om denna icke har sakobjekt), medför skadeståndsskyldighet, jfr NJA 1933 s. 724 (bedrägeri mot obligationsköpare; mycket uppmärksammat rättsfall). På samma sätt vid andra svikliga, straffbelagda förfaranden, NJA 1924 s. 214 och 573, vid konkursbrott, vid ocker, vid ärekränkning (jfr strafflagen 16:8, där det talas om att ärekränkningen kan vara menlig för bl. a. den kränktes »yrke, näring eller fortkomst», NJA 1934 s. 121), vid brott mot brevhemligheten — allt till den del fråga är om ekonomisk skada. Nu angivna regel plägar härledas redan ur 6:1 strafflagen. Där fastslås ju helt allmänt, att »skada, som någon genom *brott* annan tillfogar, skall av den brottslige gäldas»; det fordras sålunda icke sak- eller personskada, och den principiella begränsning till sådan skada, som eljest anses vara på sin plats,

kan icke — menar man — ifrågakomma, när rättsgrunden för ansvaret är brottsligt förfarande och 6:1 strafflagen förty är efter orden tillämplig.

c. Liksom när det gäller ansvar för underlåtenhet måste det antagas, att *dels* den omständigheten att ett till synes utomobligatoriskt rättsläge uppfattas som kontraktsrättsligt till sin natur, *dels* det förhållandet att en rättsregel (även en icke straffrättslig rättsregel) anses utgöra en skyddsföreskrift till förmån för utomstående enskilda intressenter (inklusive »allmänheten»), äro ägnade att utvidga skadeståndsansvaret, i förevarande fall sålunda sätta ur spelet den betingelse för skadeståndsskyldighet enligt culparegeln, som kravet på sak- eller personskada normalt innefattar.

d. I *tysk* rätt (B. G. B. § 826) förekommer ett allmänt stadgande av innehåll, att den som uppsåtligt tillfogar annan en skada på ett mot *goda seder* stridande sätt (jfr den romerska rättens *actio doli*) är pliktig att ersätta den andre hans skada. Enligt detta stadgande kunna åtskilliga ur moralisk synpunkt särskilt stötande beteenden beläggas med skadeståndspåföljd, det må röra sig om en oförsvarlig utövning av en subjektiv rätt eller om ett hänsynslöst utnyttjande av den allmänna handlingsfriheten i samhället (exempelvis en i anseende till omständigheterna särskilt illojal bojkott eller blockad). Sannolikt finnes även för den svenska rättens del resonans för en sådan grundsats. Reglerna om ansvar för illojal konkurrens äro väl i själva verket ett uttryck för synpunkten i fråga (jfr även vad ovan sagts om »chikan»). Att beteendet då måste vara i utpräglad grad omoraliskt, för att som sådant ge upphov till skadeståndsansvar, är dock antagligt.

e. På gränsen mellan skadeståndsansvar i utomobligatoriska och i kontraktsförhållanden står ansvar för en kontrahent på grund av hans beteende före eller i samband med ingående av ett avtal (»in contrahendo»). Här finnas stora möjligheter att ålägga skadeståndsskyldighet, och detta icke blott vid dolus, t. ex. i de fall som avses i 33 § avtalslagen, utan även vid culpa (vårdslös underlåtenhet att fullgöra en vederbörande åvilande upplysningsplikt). Närmare om ämnet i den allmänna civilrätten, och speciellt i mitt arbete »Avtalsrättsliga spörsmål», 1940, s. 73 ff. Såsom gränsfall bruka ock anses fall av skadeståndsskyldighet på grund av vårdslöst utfärdande av vederhäftighetsbevis eller, mera praktiskt, vårdslöst bevitnande av annan persons namnteckning (angående rättspraxis se a. a. s. 79 not 8). Här har man väl dock närmast att göra med ett kontraktsrättsligt ansvar. Jämväl frågan om ansvar för egendoms »skadebringande egenskaper» avhandlas i kontraktsrätten (jfr ovan s. 10).

f. Den som utverkat sig kvarstad, skingringsförbud eller annan dylik säkerhetsåtgärd kan, om åtgärden sedermera av överexekutor häves eller eljest går åter, bli skyldig ersätta sin motpart av åtgärden föranledd skada (jfr utsökningslagen §§ 190, 194). Angående förutsättningarna för denna skadeståndsskyldighet (strikt ansvar eller icke?) hänvisas till processrätten och till rättsfallen NJA 1897 s. 463, 1911 s. 472, 1924 s. 651, 1934 s. 576, 1940 s. 234 och 1942 s. 721, jfr 1942 s. 710 samt ytterligare 1906 s. 332 och 1914 s. 543. Se vidare, beträffande verkställighet av en icke lagakraftvunnen dom, 50 § utsökningslagen.

2. *Ideell skada.*

På detta område är utrymmet för skadeståndsansvar

mycket begränsat. Obenägheten att erkänna dylikt ansvar beror väl i väsentlig mån på att skadan endast med svårighet kan uppskattas i penningar. Härmed sammanhänger för övrigt, att syftet med en ersättnings-skyldighet, avseende ideell skada, redan enligt lagstiftarens intentioner (jfr ovan kap. 1) i största utsträckning torde vara preventionssyftet.

Vi fastslå här först och främst, att icke ens om handlingen är straffbar, utgör ett brott, någon allmän regel om att ideell skada skall ersättas finnes. Strafflagen 6: 1 åsyftar som nämnt icke den ideella skadan. I strafflagen 6: 2 och 3 stadgas emellertid undantagsvis ersättnings-skyldighet beträffande ideell skada. I 6: 2 talas sålunda om ersättning för genom »sveda och värk», genom »lyte eller annat stadigvarande men» förorsakat ideellt lidande. (Det ekonomiska lidandet går ju, som vi funnit, in redan under 1 §, liksom vad som säges i förra delen av 6: 2 följer av samma 1 §.) Och enligt 6: 3 strafflagen skall vid frihetsbrott och ärekränkingsbrott gottgörelse utgå även för det ideella lidandet.¹ Däremot finnes ingen motsvarande regel beträffande sedlighetsbrott, hemfridsbrott m. m.

Som andra exempel på regler om skadeståndsskyldighet avseende ideell skada må nämnas det nyss citerade stadgandet i 1919 års författarlag § 27 a samt vattenlagen 9: 8. — Vissa familjerättsliga lagbestämmelser om gottgörelse för ideell skada, t. ex. GB 1: 3 och 11: 24, ha åter »kontraktsrättslig» färg.

¹ Att straffet på grund av preskription förfallit, saknar betydelse, jfr NJA 1936 s. 207. — Även ett vid misshandel tillfogat lidande kan tänkas böra ersättas ur ärekränkningssynpunkt, NJA 1901 s. 380. — Jämväl vid ärekränkingsbrott är den ekonomiska skadan ersättningsgill redan enligt 6: 1 strafflagen, jfr NJA 1900 s. 53, 1910 s. 274, 641.

H 1899 n. 106. Län kräfsålls en konstallade att en
oldest, som minnhandlade av överordnad, skulle tillkännas
med avseende i hans samhällsställning skattej
underhand.

H 1934 n. 190. Ej ers i veta och veta de hypergär
tint yfth av buller.

Av vad nu sagts om de fall, då utanför integritetskränkningarnas område ett intresse är skyddat även i skadeståndshänseende följer, att enbart ett *culpöst* handlande här ingalunda alltid är tillfyllest att ådraga gärningsmannen ansvar. Många av de ovan berörda förfarandena voro ju dolösa. Föreligger culpaansvar, är det heller icke så säkert, att man beträffande faregradens storlek o. dyl. har att anlägga samma synpunkter som för integritetskränkningarnas del. Naturligt är, att skadeståndsskyldigheten ofta bortfaller på grund av särskilda rättfärdigande omständigheter, t. ex. när det gäller ansvar för ett beteende, som formellt framstår som ärekränkning, jfr bl. a. NJA 1924 s. 125, 1933 s. 6, 250 och 542, 1937 s. 466, 468.

* *

*

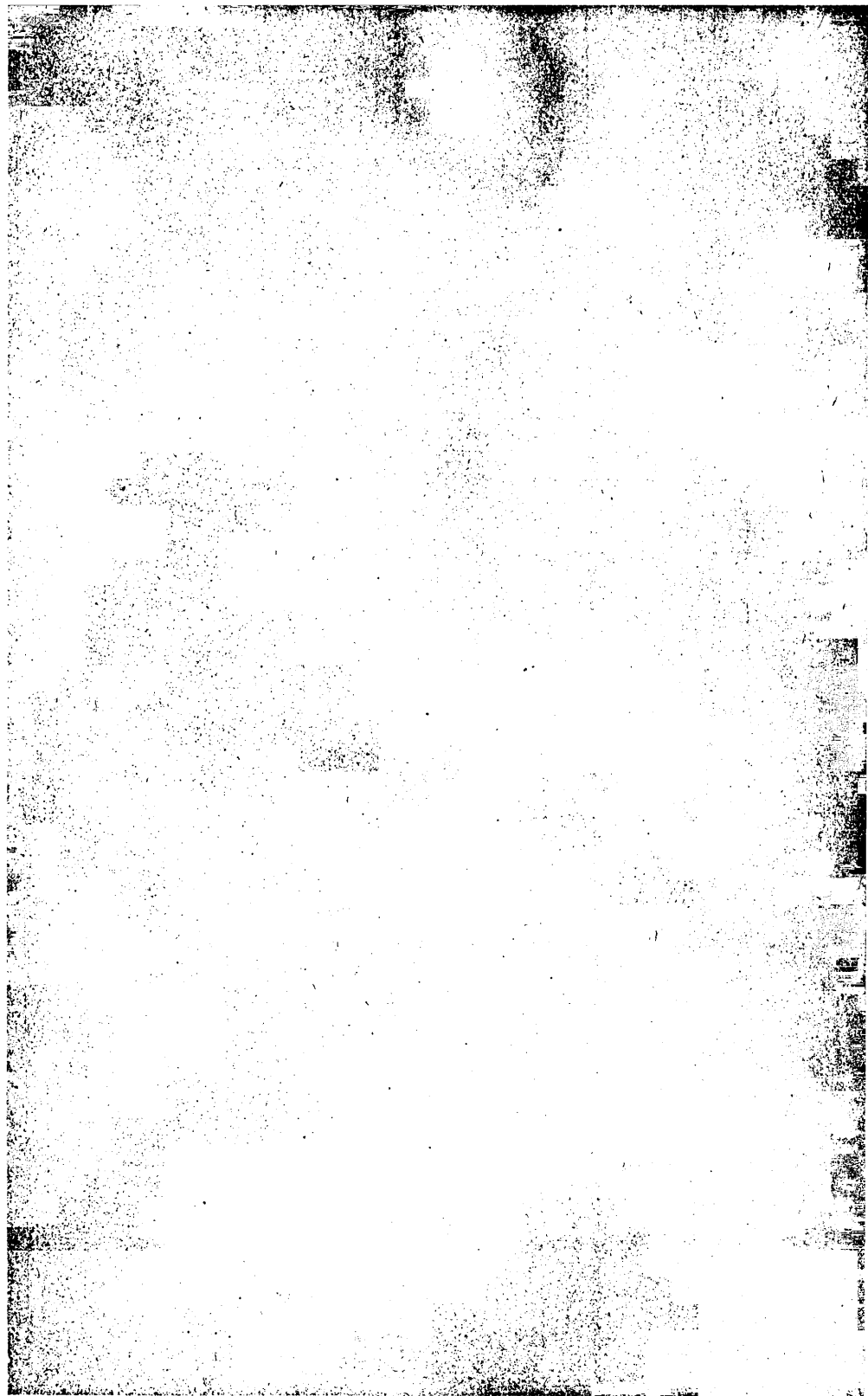
Tillägg till hela framställningen av culparegeln.

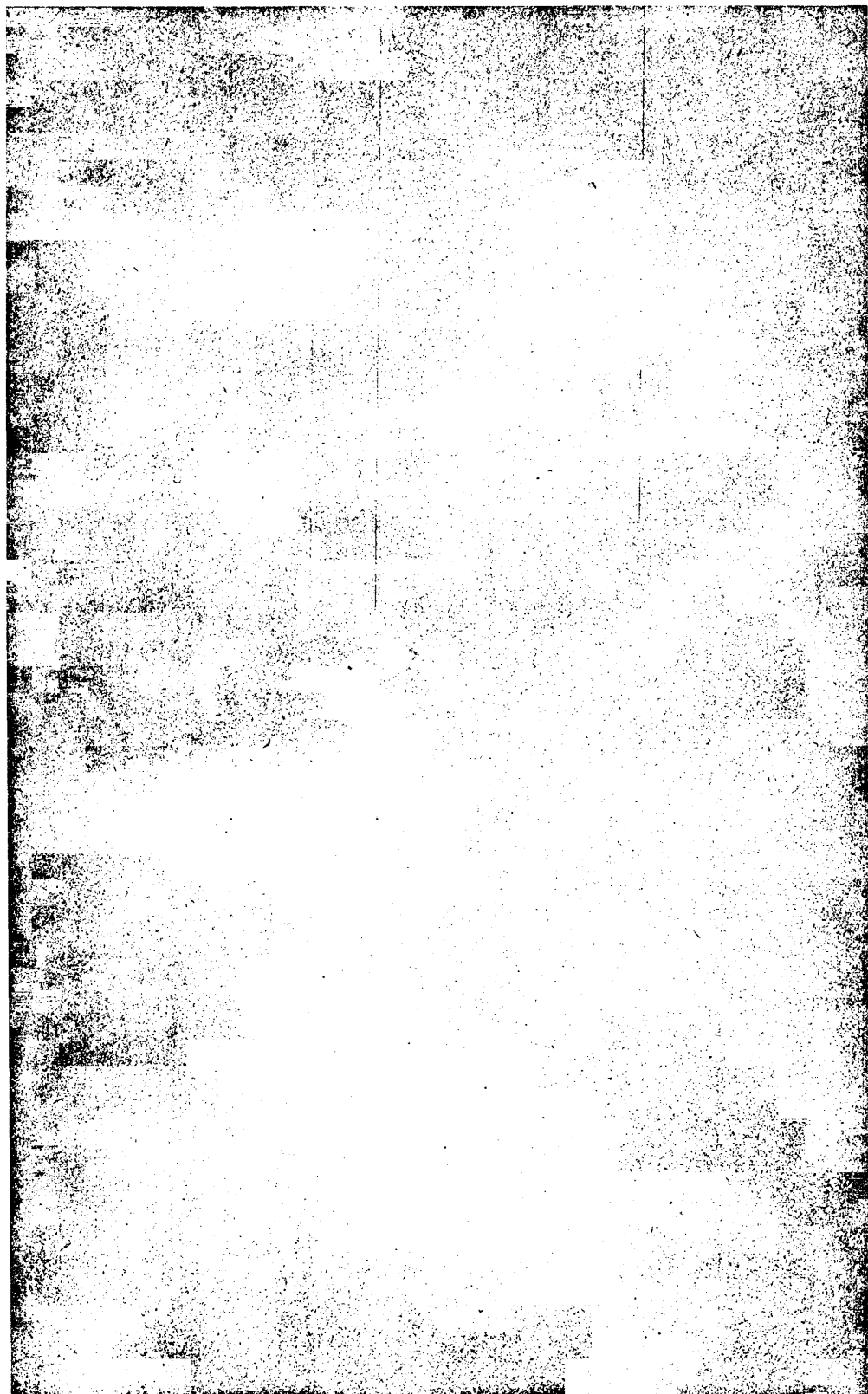
Ett ganska viktigt principiellt spørsmål är i det föregående icke behandlat. Man skulle kanske kunna ifrågasätta, om icke culparegeln i själva verket delvis saknar självständigt innehåll, på den grund att avgörande för om en handling är att anse som objektivt »farlig», objektivt »oförsvarlig» etc. (resp. om den handlande »bör» inse farligheten eller oförsvarligheten) faktiskt vore, åtminstone delvis, ingenting annat än den omständigheten, huruvida rättsordningen belägger handlingen med skadeståndspåföljd. Man skulle med andra ord röra sig i en partiell cirkel, när man säger att den vårdslösa handlingen ger upphov till, är rättsfaktum för, skadeståndsansvar. Om detta problem se mina anmärkningar i SvJT 1938 s. 362 ff.

KAP. VI.

Skadeståndsansvar utanför culpaparegelns område (det »strikt» ansvaret): Allmänna anmärkningar.

Såsom inledningsvis berördes, har erfarenheten under det senaste århundradet visat, att det icke är tillfyllest att låta skadeståndsansvar inträda blott i de fall, där dolus eller culpa kan läggas vederbörande till last. Det är i första hand, nämdes det, utvecklingen inom den moderna industrien och på kommunikationsväsendets område, som öppnat ögonen för detta faktum. De stora industri- och kommunikationsföretagen ha fört med sig ofantliga skaderisker; driften där förorsakar både ofta förekommande och omfattande skador. Att när det gäller dylika farliga verksamheter nöja sig med en tillämpning av culpaprincipen leder till otillfredsställande praktiska resultat. Här framträder fastmera ett behov av att i viss utsträckning låta företagaren som sådan, d. v. s. den fysiska eller juridiska person som äger det farliga företaget, bära ett skadeståndsansvar *även* när man icke kan tillvita företagaren någon vårdslöshet, helst som denne i försäkringens form kan skydda sig mot alltför betydande konsekvenser av detta ansvar. Främst gör sig kravet på utvidgning av skadeståndsskyldigheten vid

farliga verksamheter gällande i den riktningen, att det anses önskvärt att företagaren-arbetsgivaren oberoende av egen vårdslöshet — oberoende av »culpa in inspiendo, custodiendo et eligendo» — svarar för underordnades och medhjälparens vårdslöshet; jag kallar detta »arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse». Men det kan också tänkas, att ansvaret bör utvidgas ända därhän, att företagaren får häfta för rent casuella skador, d. v. s. även om vårdslöshet icke ligger *någon* till last, icke ens en underordnad: »det rena företagaransvaret». I moderna industri- och kommunikationsföretag inträffa nämligen ofta skador, som över huvud äro, på teknikens nuvarande ståndpunkt, oundvikliga, i allt fall om icke rent orimliga kostnader skola nedläggas för deras avvärjande.

Varför föreligger då ett behov av ett »arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse» resp. ett »rent företagaransvar»? Jo, å ena sidan därför, att man på detta sätt kan, i viss mån, effektivare *prevenera* mot skadors inträffande än om arbetsgivaren eller företagaren blott har att svara för egen culpa — och preventionen var ju ett av de syften, som med skadeståndsinstitutet skulle tillgodoses. Detta gäller åtminstone vid ansvar för underordnades culpösa förfarande, arbetsangivaransvar i inskränkt bemärkelse. Om arbetsgivaren vet, att så snart skada inträffar av dylik orsak, han ovillkorligen har att betala skadestånd, drives han, menar man, att genom noggrann övervakning av sina underordnade och omsorgsfullt utval av sin personal söka reducera den driftskostnad, som skadeståndsansvaret innebär. Lika effektiv blir nämligen aldrig en culparegel, bl. a. därför att det är så svårt att bevisa, att arbetsgivaren varit vårdslös med hänsyn till övervakning o. dyl. Visserligen kunde

man kanske söka undanröja detta argument genom att en omkastning av bevisbördan stipulerades, så att arbetsgivaren finge bevisskyldigheten för frånvaro av culpa med hänsyn till övervakningen etc., och denna medelväg har rättsordningen understundom valt. Men även då uppstå olägenheter genom att domstolarna på grund av bristande sakkunskap och andra orsaker endast med svårighet kunna komma till tillförlitliga och enhetliga resultat vid sin bevisdömning i förevarande hänseende. — När det åter gäller det rena arbetsgivaransvaret, spelar preventionen mot skadors inträffande av naturliga skäl mindre roll, det skulle då vara att skadeståndsskyldigheten stimulerar till nya uppfinningar o. dyl., som bidraga till skador-
nas eliminering. Icke heller har det väl alltför stor betydelse, att skadeståndsansvaret skulle verka preventerande på annat sätt, nämligen mot drivande av sådana rörelser, där vederbörande företagare icke äro villiga eller icke ha ekonomisk ryggrad att bära ansvaret ifråga. Men här kommer i förgrunden det andra syfte, som uppbär skadeståndsinstitutet, nämligen att, *sedan* skada inträffat, den skadelidande erhåller ersättning för sin förlust. Denna andra linje har för övrigt utomordentligt stor betydelse även när det rör sig om arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse. Man får nämligen icke vänta sig alltför mycket av den nyssnämnda preventionen, eftersom ett företags ledning icke lägger ned större energi och omsorg på övervakning av underlydande etc. än som lönar sig; och det kan vara mera lönande att betala skadestånd då och då och ägna energin och omsorgen åt andra saker. Så mycket mera gäller detta, som preventionens effektivitet i viss utsträckning motarbetas genom möjligheten för företagaren att teckna ansvarighetsförsäkring.

Skador genom underordnades culpa måste därför alltid i stor utsträckning inträffa. Men just om man tänker på den gottgörande funktionen hos skadeståndet, blir det strikta ansvaret värdefullt. Den som har att erlægga skadeståndet är ju i så fall företagaren, kapitalisten, icke den vårdslöse underordnade, som ofta är insolvent, särskilt för de stora belopp, som det här är fråga om. Därtill kommer, att fallen av skadeståndsansvar på detta sätt samlas på ett fåtal händer och därigenom bli mera beräkneliga, erhålla mer eller mindre karaktären av en väl icke alltför betungande driftskostnad.

När vi tala om denna gottgörande funktion hos skadeståndet, är det för övrigt viktigt att lägga märke till de två olika konstellationer, som kunna förekomma. I vissa fall, såsom då det gäller ett vårdslöst handlande av underordnad, *ogillar* rättsordningen självfallet det skadegörande handlandet; i överensstämmelse härmed står ju också, att man anser det vara en fördel, om skadeståndet tillika har prevenerande verkan. I andra fall, såsom vid det rena företagaransvaret, behöver det icke alls vara så, att den skadegörande handlingen (än mindre drivandet av vederbörande rörelse) enligt rättsordningens mening helst bör utebliva. Tvärtom kan det hända, att rättsordningen utgår ifrån att handlingarna resp. rörelserna äro mycket nyttiga för samhället; den vill endast, att företagarna genom att betala skadestånd i förekommande fall skola så att säga erlægga priset för att de få driva sin riskabla verksamhet. Här möter alltså det fenomenet, att rättsordningen med skadeståndspåföljd belägger ett handlande, som den i och för sig icke *ogillar*, icke vill undertrycka, något som visar sig bl. a. däri, att handlandet ej ådrager gärningsmannen *straff*, eller att det

icke av domstol eller annan offentlig myndighet kan meddelas *förbud*, vid äventyr av vite, mot dess företagande. Skadeståndet skall i dylika fall utöva *enbart* sin gottgörande funktion: att åstadkomma en utjämning *sedan* förlust uppstått. Här talar man med användande av en, som det i förstone kan synas, egendomlig terminologi om »ansvar för rättsenligt handlande». Exempel: tillfogande av gnistskador vid järnvägsdrift (nedannämnda 1886 års järnvägsskadelag § 5 st. 1).

Av det senast anförda framgår omedelbart, vilken innebörd man *utanför* culparegelns område inlägger i uttryckssättet, att en handling saknar »rättsstridighet» (är »rättsenlig»). Det *kan* betyda, att rättsordningen till den grad lämnar rättshandlingen oantastad, att densamma för vederbörande icke medför någon som helst påföljd. Men meningen med uttryckssättet *kan* också inskränka sig därtill, att ehuru handlingen ådrager ansvar, skadeståndsansvar, den i alla händelser icke omfattas av rättsordningens ogillande, vilket praktiskt tager sig uttryck däri, att dess företagande icke motverkas genom straffpåföljd, genom förbud vid äventyr av vite, genom tillåtelse att möta handlingen med nödvärn etc. Det gemensamma för alla fall då rättsstridighet saknas är sålunda, att något ogillande av handlingen å rättsordningens sida icke föreligger. Vi återkomma till denna distinktion i det följande, i samband med läran om skadeståndsskyldighet vid nödåtgärder, om ansvar för »immissioner» i grannelagsförhållanden m. m.

Vad hittills sagts har närmast hänfört sig till farliga verksamheter. För dessas del är ju behovet av strikt ansvar som nämnt störst, särskilt med hänsyn till skadornas stora frekvens och omfattning. Men de anförda syn-

punkterna, åtminstone de som gälla arbetsgivaransvaret i inskränkt mening, äro i betydande utsträckning tillämpliga även eljest. Det strikta ansvaret är heller ingalunda begränsat till dylika verksamheter. Särskilt har man, som vi skola se, vid den utveckling, som genom rättspraxis ägt rum i riktning mot culparegelns undergrävande, synbarligen icke utan vidare lagt till grund skillnaden mellan farliga och mera ofarliga verksamheter utan väsentligen gått fram på andra linjer. Härtill kommer, att det dock icke uteslutande är de moderna industriella förhållandena m. m., som utgöra bakgrunden för reglerna om det strikta ansvaret. Vi ha även vissa *äldre* lagbestämmelser om strikt ansvar — t. ex. sådana som angå djurskador —, vilka bottna i andra hänsyn.

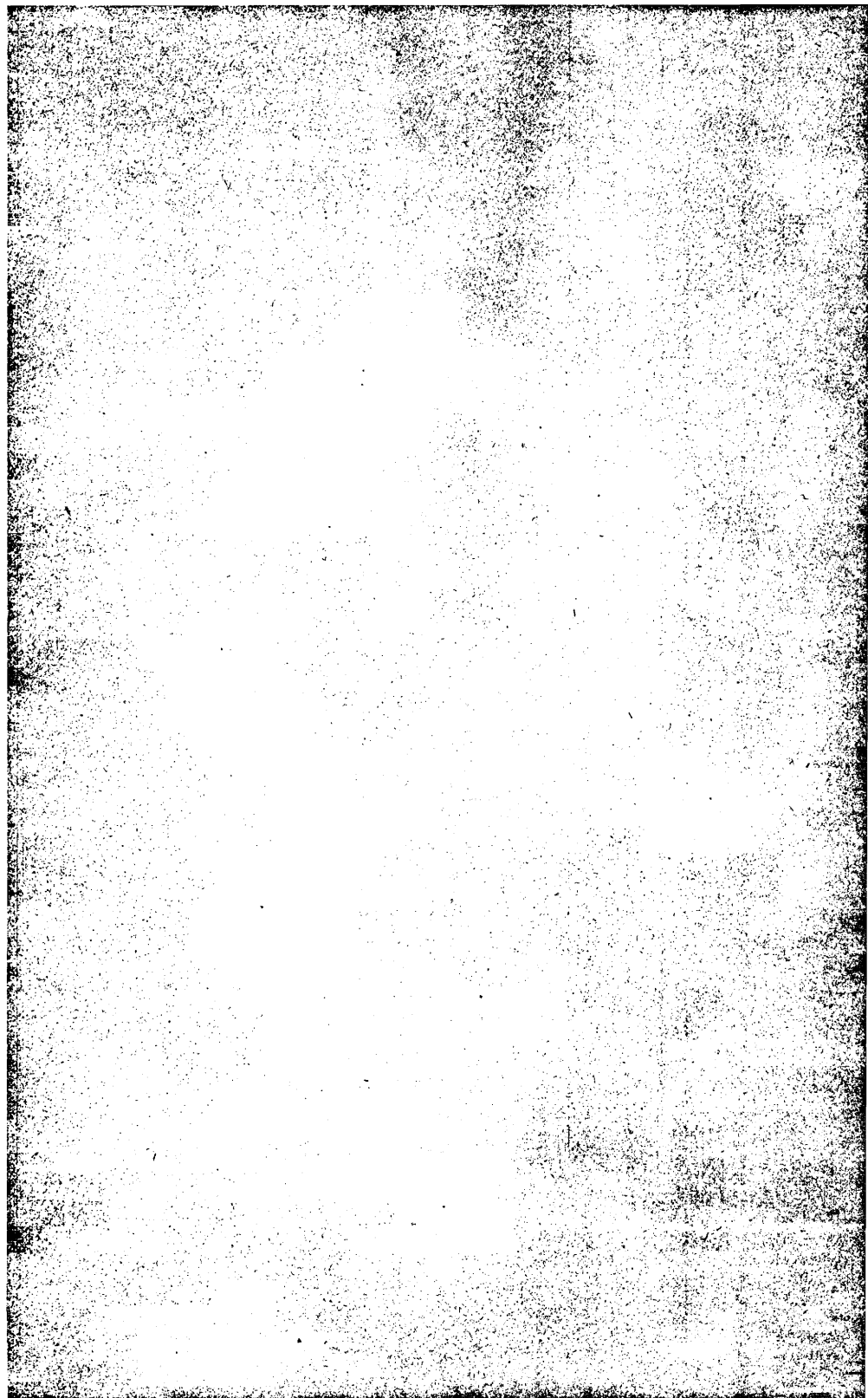
I det följande skall jag först ge en kort översikt över de *lagbestämmelser* om strikt ansvar, som vi erhållit genom lagstiftningen under de senaste decennierna, resp. som finnas kvar från äldre tid. Därefter följer en framställning av utvecklingen inom *rättspraxis* på området, i de fall där lagstadganden icke äro att tillgå.

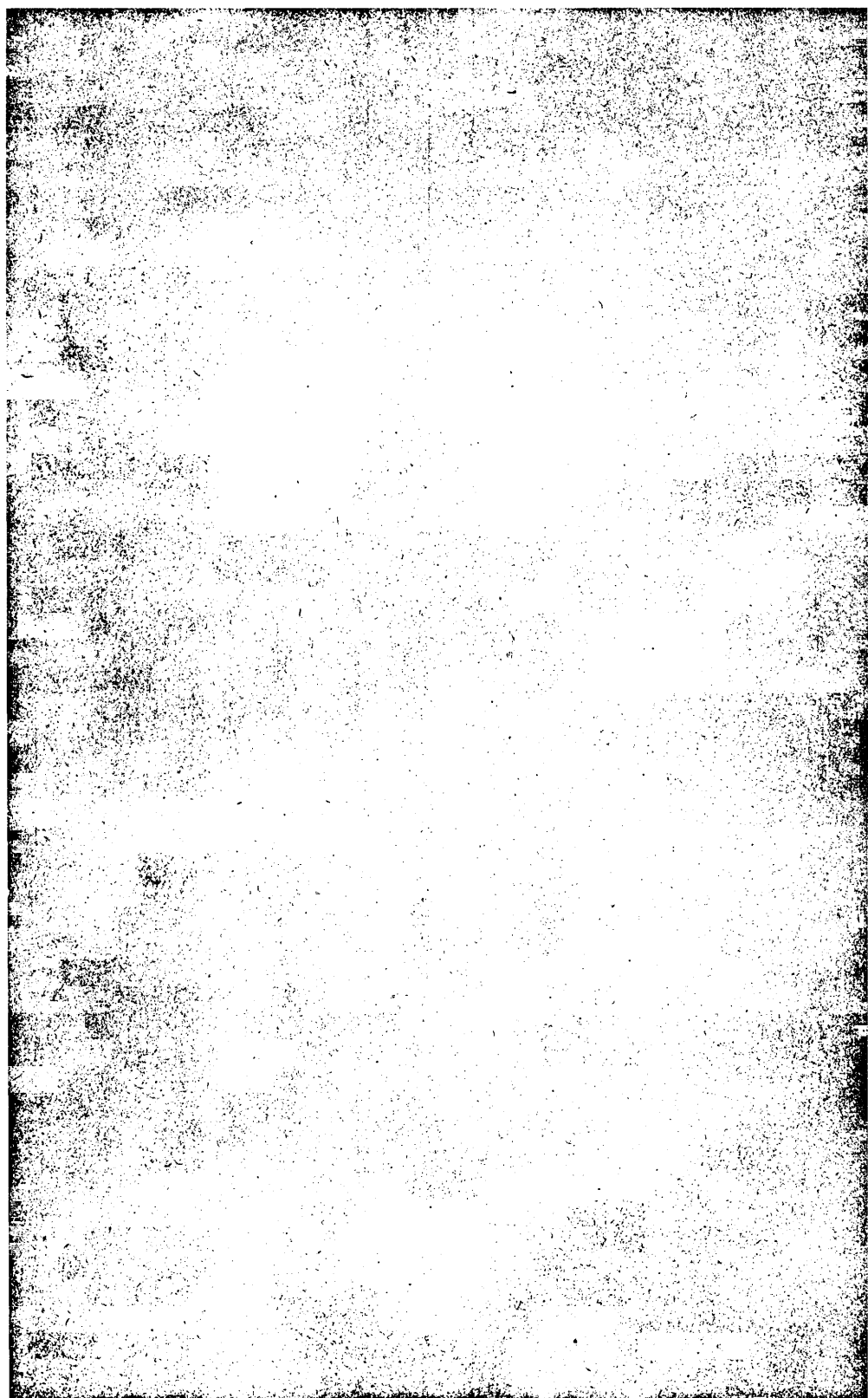
KAP. VII.

Lagregler om strikt skadeståndsansvar.

I. *Bestämmelser om skadeståndsskyldighet i anledning av farlig verksamhet.*

1. *Sjörättsliga regler.* Det grundläggande stadgandet är här 8 § sjölagen, vars räckvidd visserligen icke är inskränkt till utomobligatoriska förhållanden, enär bestämmelsen även avser att reglera den skadeståndsskyldighet, som kan åvila en redare på grund av det kontraktsförhållande, vari han står till befraktaren (en sida av ämnet varifrån vi nu bortse). Här föreskrives, att redaren svarar för skada, som genom fel eller försummelse i tjänsten åstadkommits av *dels* befälhavaren *dels* någon av besättningen *dels* annan, som på grund av redarens eller befälhavarens uppdrag utför arbete i fartygets tjänst, *dels* slutligen lots. Sålunda i det hela ett arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse. Se ur rättspraxis från allra senaste tid t. ex. NJA 1938 s. 606, 1939 s. 410, 1941 s. 32, 613, jfr 1937 s. 201. Längre går dock det anmärkta ansvaret för av lots tillfogad skada, eftersom denne icke gärna kan anses som en redarens eller befälhavarens underlydande, allra minst vid anlitande av s. k. tvångslots. Grunden till ansvaret torde vara såväl

den preventiva synpunkten som ock hänsyn till angelägenheten av att de skadelidande verkligen komma i åtnjutande av gottgörelse, särskilt med hänsyn till skadornas stora frekvens och omfattning.

2. 1886 års lag om ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift. (Se också den under 1 § införda 1916 års lag i ämnet).

Detta är den första moderna svenska lag, som mera allmänt statuerar strikt skadeståndsansvar vid farlig verksamhet. I rättspraxis hade man redan dessförinnan i vissa fall kommit till liknande resultat, men då på den vägen att domstolarna efter vad det synes fingerade culpa å järnvägsföretagets sida (se t. ex. NJA 1880 s. 365, 1881 s. 12, 1884 s. 429). Till grund för lagen låg dels intresset att i möjligaste mån prevenera mot skadors uppkomst dels hänsynen till att, när skada uppkommit, de skadelidande borde effektivt tillförsäkras gottgörelse. Vad det senare beträffar anfördes bl. a., särskilt vad gällde ansvaret enligt lagens 5 §, att skador på teknikens nuvarande ståndpunkt i viss mån vore oundvikliga samt att vid sådant förhållande det riktiga vore att betrakta järnvägsföretaget, även om staten med hänsyn till dess nytta för det allmänna ansett sig böra tillåta det-samma(!), som närmare att bära skadan än en tredje man.

Till en början märkes (se 12 §), att järnvägsägarens eller järnvägsinnehavarens ansvar mot befraktare (det kontraktsrättsliga ansvaret, som ju ligger utanför vårt ämne) icke behandlas i 1886 års lag utan i järnvägs- trafikstadgan, så vitt fråga är om *gods*befraktning (annorlunda beträffande passagerarebefordran, se 2 §). Än vidare må framhållas, att stadgandena i 3 och 4 §§

om ansvar för skada, som drabbat underordnade, numera genom 1916 års olycksfallsförsäkringslag förlorat det mesta av sin praktiska betydelse, jfr NJA 1931 s. 681; de lämnas här åsido.

I övrigt är huvudregeln den, att järnvägens innehavare svarar, oberoende av egen culpa, för culpa hos järnvägens förvaltning eller betjäning. Detta är fastslaget beträffande personskada i 2 §, beträffande skada å gods (som ej befordras med järnvägen) i 6 § 1 st., jfr även 7 §. Alltså ett arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse, och ett sådant ansvar över hela linjen; det är likgiltigt, om den underordnade befinner sig i än så låg ställning. Men dylik culpa fordras; för en rent casuell skada bär järnvägen enligt huvudregeln intet ansvar, NJA 1936 s. 123, 1941 s. 555, och än mindre naturligen för en skada som enbart beror på den skadelidande själv, NJA 1933 s. 701. — Skadeståndet skall utgivas, heter det i 2 §, enligt »i strafflagen stadgade grunder». Sålunda torde böra tillämpas även strafflagen 6: 1 p. 2 och 6: 4.

Därutöver gäller emellertid, att i vissa bestämda fall det rena företagaransvaret är erkänt, d. v. s. skadeståndsansvar oberoende av *någons* culpa. Detta inträffar: a) vid s. k. gnistskada enligt 5 §, dock med vissa undantag enligt andra och tredje styckena; NJA 1901 s. 396, 1906 s. 501, 1909 s. 38, 1915 s. 187, 1923 s. 672, 1926 s. 502, 1937 s. 141, 1977, 1939 s. 665; b) vid skada å nötkreatur eller häst under betesgång enligt 6 § 2 st., likaledes med en del undantag; NJA 1900 s. 236, 1906 s. 64, 1916 s. 92, 1934 s. 340, 1939 s. 30; samt c) vid skada å ren enligt 6 § 3 st.

Ansvaret drabbar järnvägens innehavare, d. v. s. den som har självständig bestämmanderätt över järnvägen och rätt till inkomst därav. Men även ägaren står i

1943, 610. Best. vid uppehålls- och
ansvar till arbetsgivaransvar i in-
ber. i. Culpa bedömmingen är!

Verkan av ex-
propriations-
verk, #1443.

ansvar, visserligen med regressrätt mot innehavaren, 9 §; ansvarigheten är dock begränsad till järnvägen och dess tillbehör (tillbehörsbegreppet närmare fixerat i en kungl. förordning av år 1880).

Att märka är, att skadan skall ha uppkommit i järnvägens »drift», sålunda icke inom expeditionslokaler, vid ett järnvägsbygge o. dyl., jfr NJA 1903 s. 230. Men även skada uppkommen på grund av underlåten bevakning av järnvägsövergångar, vid lastning och lossning av järnvägsvagnar m. m. hör hit, NJA 1895 s. 546, 1896 s. 430, 1904 s. 56 och 471. Beträffande frågan om lagens tillämplighet å skada i följd av *spårvägs* drift (resp. begreppet spårväg i motsats till järnväg) se NJA 1921 s. 362, 1938 s. 578.

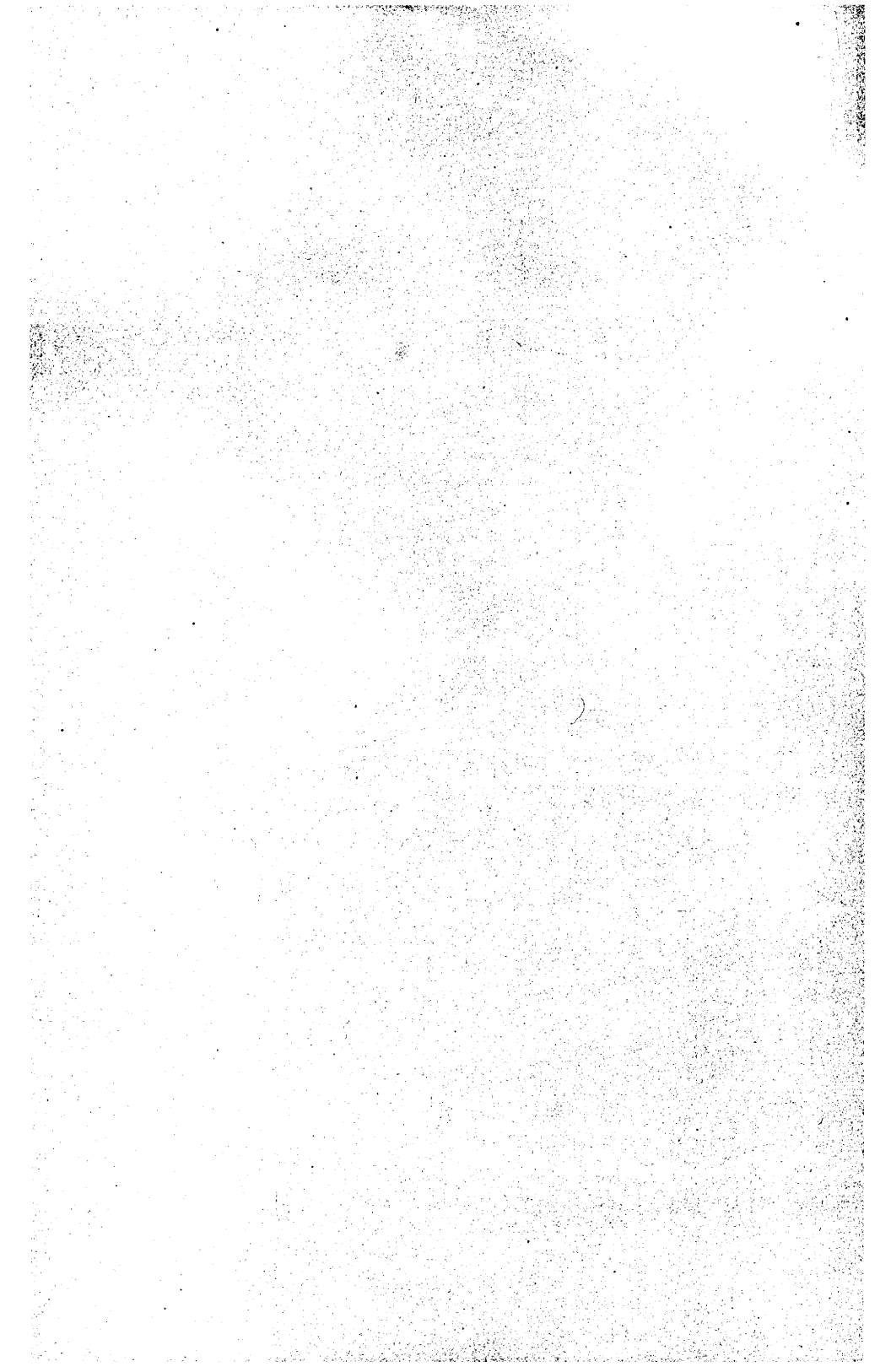
I övrigt må hänvisas till Winroths utförliga kommentar till lagen, s. 169 ff., 253 ff. Av rättsfall i ämnet, utöver de förut anmärkta, må särskilt omnämnas NJA 1901 s. 68, 126, 1904 s. 188, 1905 s. 520, 1906 s. 239, 1907 s. 174, 349, 1908 s. 1, 123, 213, 324, 1918 s. 369 (beträffande 8 §), 1920 s. 597, 1926 s. 301, 1934 s. 136, 543, 1936 s. 12, 123, 373, 1937 s. 143, 569, 1939 s. 145, 1942 s. 699 (de senaste angående frågan om järnvägsförvaltnings skyldigheter till förekommande av skada genom sammanstötning mellan järnvägståg och bil vid vägövergång, som icke kan anses allmänneligen befaren).

3. 1916 års lag angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik.

Denna lag föregicks av en lag av 1906 i samma ämne, och belysande äro motiven till det strikta ansvar för bilens ägare, vilket här liksom i 1916 års lag statueras. Det heter, att med automobilen tillkommit ett nytt befordringsmedel, som visserligen vore av det gagn, att

dess användning ej borde förhindras, utan snarare uppmuntras, men som å andra sidan, »åtminstone innan hästarna hunnit vänja sig vid det», utgjorde en viss fara för annan gatu- och vägtrafik. Genom ägaransvarigheten vunnes, att bilägaren tvingades tillse, att om bilen anförtrودdes åt annan, denne vore en fullt erfaren och pålitlig person (sålunda preventionssynpunkten); härjämte åberopades, att föraren vore mindre vederhäftig för eventuella skadeståndsbelopp (gottgörelsesynpunkten). Medan nu enligt 1906 års lag ägaransvarigheten endast gällde, då föraren bevisligen var vållande, kastades genom 1916 års lag bevisbördan om, på sätt strax skall omnämnas (motsvarande omkastning för övrigt även för förarens del). Ånyo hänvisades, vid den senare lagens tillkomst, till bildriftens farlighet och angelägenheten av att genom lagstiftning söka framtinga största försiktighet och varsamhet vid bilens förande. Intresset av att, sedan skada inträffat, den skadelidande skall effektivt gottgöras, har för resten på senare tid ännu kraftigare tillgodosetts, nämligen på försäkringslagstiftningens väg: 1929 års lag om trafikförsäkring å motorfordon (skydd även mot bilägarens insolvens). Försäkringen är enligt denna lag som bekant obligatorisk; om dess innebörd och räckvidd se 3 § och i övrigt försäkringsrätten. Vi erinra här endast om att ersättning till en skadelidande enligt lagen icke utgår vid alla bilolyckor utan endast vid sådana, där han enligt 1916 års lag eller eljest är berättigad till skadestånd. Att denna lagstiftning medför vissa risker för att preventionssyftet motarbetas, är tydligt; i motsatt riktning verkar dock alltjämt det *straffansvar*, som drabbar vårdslösa bilförare.

När man skall göra klart för sig rättsgrundsatserna

H1946 n. 209. Tillämpad på skidvagn. 1946 n. 257

H1946 n. 205. Rör samlat av och påskades senare av
cyklist. Lagen tillämpad

H1946 n. 257. Skada tillf. av skidvagn med rep. av skid-
vagns skidvagn. Ej i följ. av hufv.

SjT 49 n. 265. Tappning av last.

H1946 n. 185. Bilföres kunde avfall från gasavggregat i
hjälp, men tog del.

rörande bilförarens och bilägares skadeståndsansvar, får man komma ihåg, att detta ämne regleras icke enbart i 1916 års lag utan även genom den allmänna culparegeln. 1916 års lag innebär i själva verket ett komplement till denna senare regel. Två grunder för skadeståndsskyldighet äro sålunda tänkbara: dels »trafikansvaret», såsom man brukar beteckna förstnämnda ansvar, dels »bevisligt culpaansvar», såsom jag kallar ansvaret enligt culparegeln.

Först märkes, att begreppet automobil i 1916 års lag har en ganska vidsträckt innebörd. Därmed förstås enligt 1 § »varje för färd på marken avsett fordon, som för framdrivande är försett med kraftmaskin (motor) och icke löper på skenor». Härunder innefattas sålunda även motorecykeln, ja t. o. m. en vanlig trampeykel, som försetts med motor, SvJT 1936 rf. s. 26. Men det skall röra sig om ett bilfordon, sålunda icke en ångvält, traktor eller liknande arbetsredskap, NJA 1942 s. 17, jfr 1941 s. 626. Lagen gäller också endast skada uppkommen »i följd av trafik med automobil» (jfr »järnvägs drift» i 1886 års lag). Detta uttryck tages emellertid i rättspraxis i mycket vidsträckt bemärkelse, NJA 1932 s. 84, 1934 s. 355 och 616, 1938 s. 408, 1942 s. 437, 555, jfr 1931 s. 138, 1934 s. 81, 1935 s. 354, 1936 s. 69, 1940 s. 230. Det räcker t. ex., att fordonet satts i rörelse av misstag, genom att en stillastående bil kommit att rulla nedför en sluttning l. dyl. Se vidare NJA 1936 s. 357 (skada vid motorecykel-tävling å en för annan trafik avlyst väg), 1933 s. 480 (även begreppet »förare» av bil tolkat extensivt, med en intressant motivering) samt 1940 s. 719 (angående lagens tillämplighet vid övningskörning, jfr SvJT 1936 rf. s. 43).

Rollning inom verksamhet af trafik H 1943 s. 99
486.

SvJT 44 rf. s. 31, 68

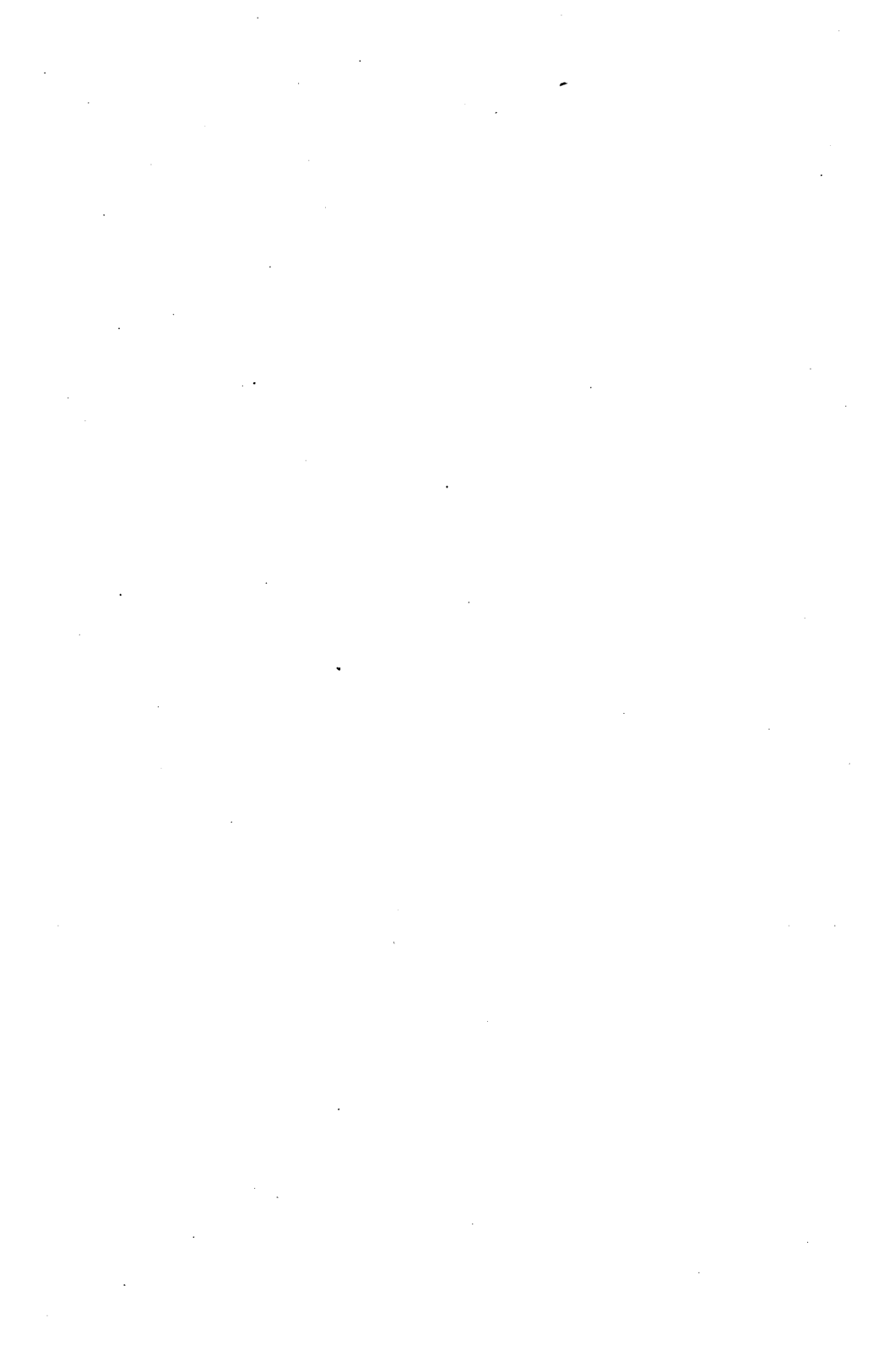
H 944. 54 Bil kringdes tillåten för
41944. 203.

Vilka äro de skadelidande, som gynnas genom 1916 års lag? Jo, främst tredje man, d. v. s. då person eller egendom, som *icke* befordras med bilen, skadas. En utomstående skyddas sålunda både med hänsyn till kroppsskada och egendomsskada. Därutöver gäller emellertid numera (sedan 1939), att jämväl en *person*, som befordras *med* bilen, skyddas, med det enda undantaget att detta icke gäller föraren själv (däremot bilägaren, om han färdas som passagerare i egen bil, eller honom närstående personer). I denna del föreligger tydligen ett fall av skadeståndsansvar i obligatoriska rättsförhållanden, vilket strängt taget icke hör till vårt ämne men som vi givetvis taga med för sammanhangets skull. Däremot gäller fortfarande, att frågan om ansvar för skada å *egendom*, som befordras *med* bilen, icke regleras i 1916 års lag. I stället tillämpas frakträttsliga grundsatser.

Hur långt sträcker sig nu trafikansvaret, skadeståndsskyldigheten utöver det vanliga culpaansvaret, till förmån för dylika skadelidande?

Enklast ställer sig saken, när det rör sig om *förarens* skadeståndsskyldighet, 2 § 3 st. Här håller man materiellt fast vid culpaprincipen men med den praktiskt utomordentligt betydelsefulla modifikationen, att bevisbördan omkastas. Föraren blir sålunda skadeståndsskyldig, om han icke kan styrka *frånvaro* av culpa (»exculpera sig»). *Straffrättsligt* får föraren intet ansvar, med mindre det styrkes, att han förfarit culpöst; *civilrättsligt* inträder ansvar redan när han icke kan styrka, att han är fri från skuld. Rättsordningen har sålunda här brutit culpa-begreppets enhet, skulle man kunna säga, och följden blir för menige man underliga domsmotiveringar av typen: Enär det icke kan anses ådagalagt, att X varit vållande,

ogillas den mot X förda *ansvarstalan*, men när X icke förmått visa, att han icke varit vållande, förpliktas X gälda *skadestånd*!¹ Även på ett annat sätt kan möjligen culparegeln här sägas vara skärpt. I 1936 års vägtrafikstadga och annorstädes förekomma en mängd specialbestämmelser om hur bl. a. en bilförare i olika situationer har att förhålla sig. Dessa regler innebära, om man så vill, att man på en bilförare ställer större krav än som följa av kravet på enbart normal aktsamhet. Så snart föraren åsidosatt någon av dessa specialregler, anses han i allmänhet ha förfarit culpöst. I alla händelser har culpa-begreppet här fått en mera specificerad utformning.²

Större är avsteget från culpaprincipen, när det gäller *bilägarens* ansvar. Den skadelidande skall ju ha ett skadeståndskrav icke blott mot föraren utan mot den vanligen mera solvente ägaren, och regeln om detta ansvar är utformad i 2 § 1 st. Ägaren³ blir städse skadeståndsskyldig, så framt han icke kan visa, *både* att skadan icke förorsakats av bristfällighet å bilen *och* att föraren ej förfarit culpöst.

Detta innebär sålunda, vad *bilens beskaffenhet* beträffar, att om det blivit klart i rättegången, att bilen varit bristfällig, hjälper det icke ägaren, att han ej rått för denna bristfällighet, jfr NJA 1942 s. 578. Den »brist-

¹ Se t. ex. NJA 1924 s. 425, 1926 s. 287. — Angående de krav, som böra uppställas på berörda exculpationsbevisning, kan naturligen tvekan lätt uppkomma, särskilt om den skadelidandes medverkan till skadan är mycket framträdande, jfr t. ex. NJA 1934 s. 448 och 715, 1939 s. 206, 1941 s. 28, 243 och 273.

² Ett liknande fenomen möter ej sällan även eljest, så för en arbetsgivare enligt arbetarskyddslagstiftningen, NJA 1925 s. 195.

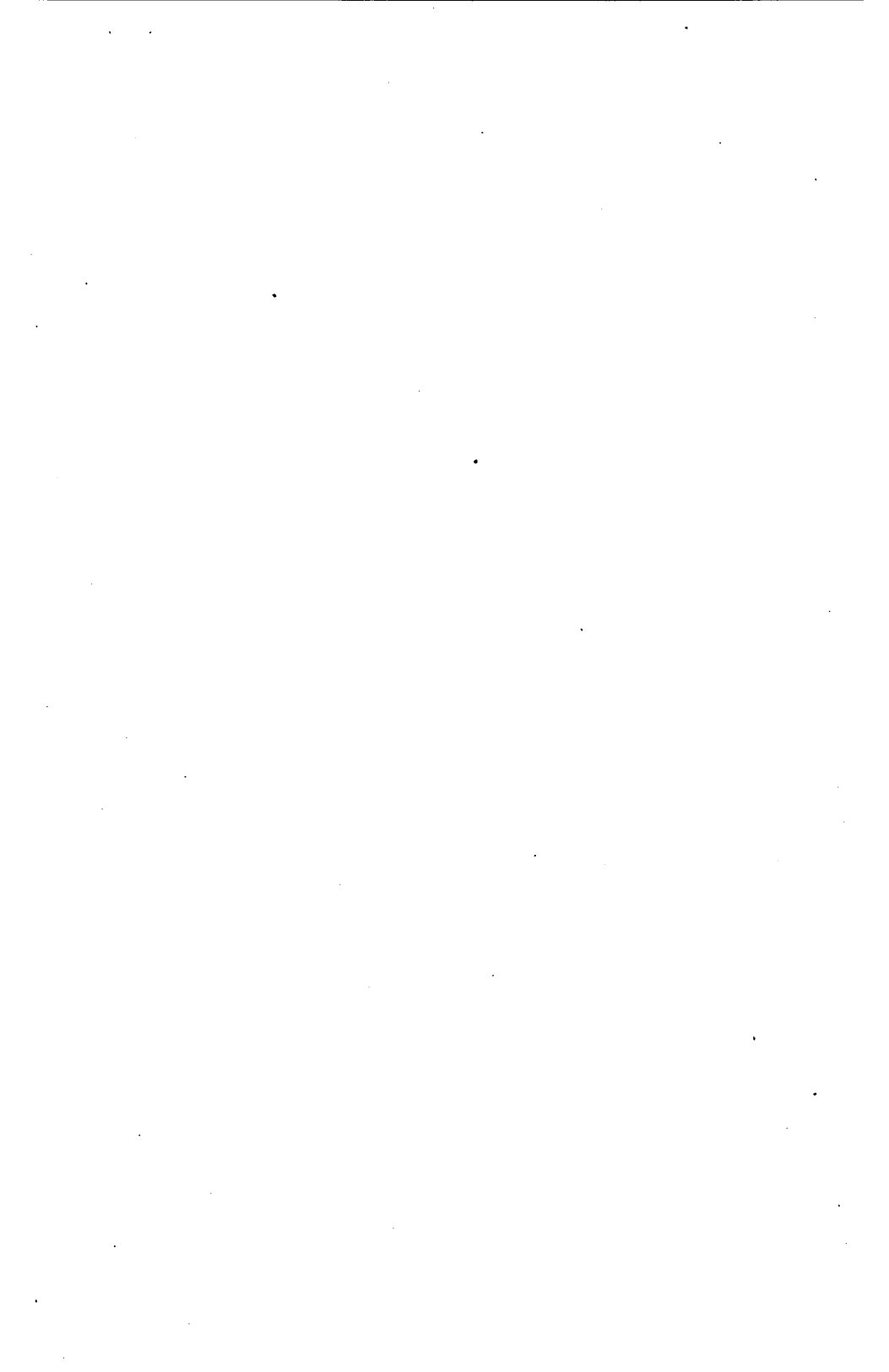
³ Vid avbetalningsköp har enligt ett äldre rättsfall, NJA 1918 s. 593, *säljaren* betraktats som ägare; se emellertid 1 § 2 st. trafikförsäkringslagen och NJA 1933 s. 569.

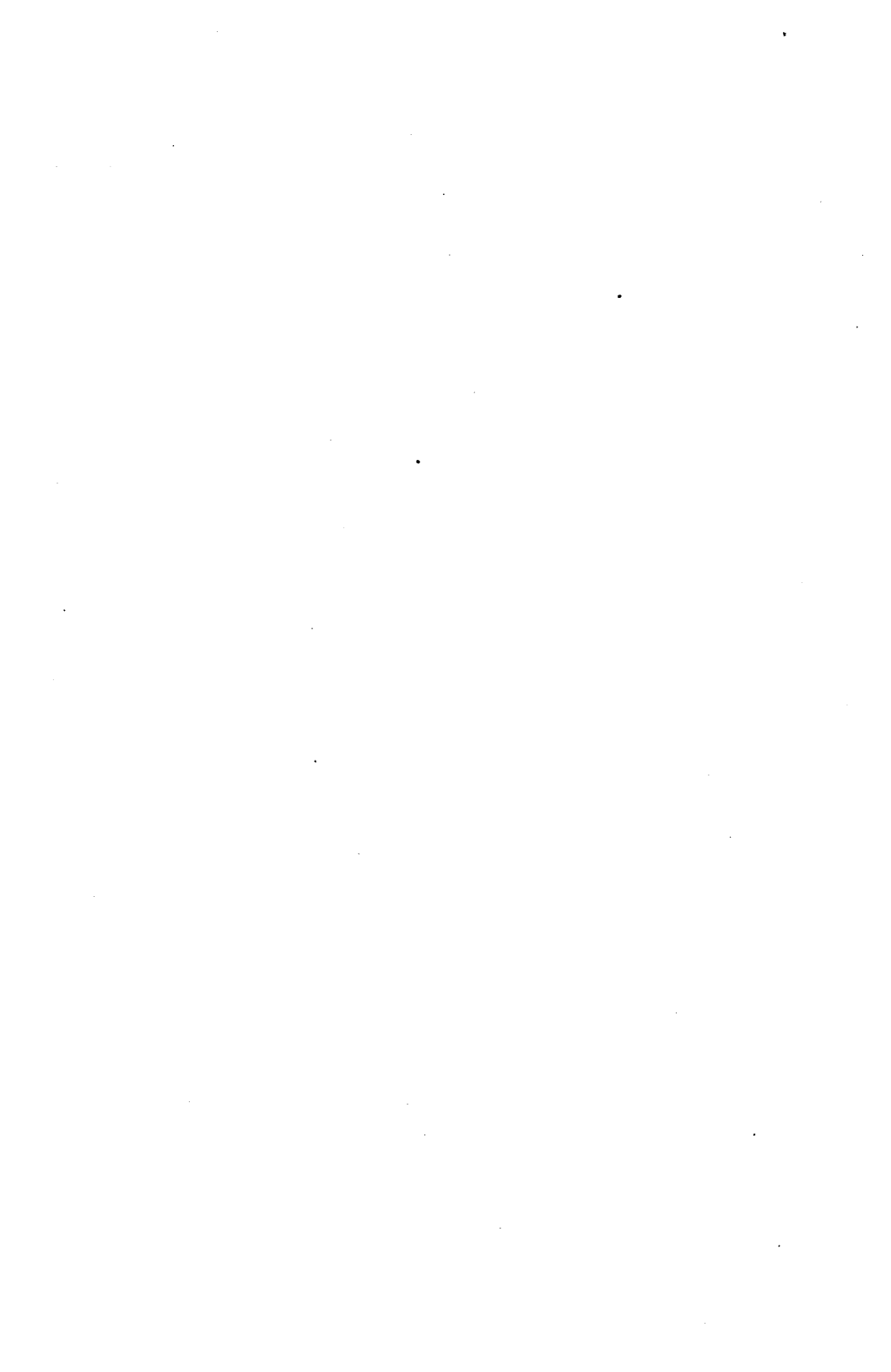
fälliga anordningen» (om detta uttryck nedan kap. 8 under 5) lägges honom materiellt ovillkorligen till last. Men än mer: man presumerar själva bristfällighetens förhandenvaro (icke blott dess oursäktlighet); i detta avseende är dock motbevisning tillåten. Sålunda en omkastning av bevisbördan liknande den vi nyss nämnde för förarens vidkommande.

Vad sedan bilägarans ansvar för *förarens* handhavande av bilen angår, innebär regeln till en början, att om det blivit utrett i processen, att bilen förts culpöst, så är ägaren ovillkorligen skadeståndsskyldig, oberoende av egen culpa. Med andra ord: det inträder materiellt ett arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse. Men detta strikta ansvar för underlydande eller medhjälpare — ty som sådan kan man ju, låt vara understundom något oegentligt, betrakta föraren — skärpes ytterligare genom en bevisbördeomkastning. Man skall antaga, att föraren kört vårdslöst, till dess annat visats. Genom denna för bilägaren synnerligen ödesdigra processuella regel närmar man sig i realiteten det rena företagarsvaret: ägaren kommer i alla de fall, då dylik bevisning icke är möjlig att uppbringa, att stå ansvar även för rena olyckshändelser. Men *materiellt* gäller som sagt, att sådana icke ådraga bilägaren skadeståndsskyldighet — och icke heller omfattas av den obligatoriska trafikförsäkringen.

Har nu ägaren eller annan drabbats av trafikansvar, äger han (i allmänhet) full regressrätt mot den som häftar enligt den allmänna culparegeln, alltså bevisligen förfarit vårdslöst, 11 § 1 p. Ja, han har regressrätt även mot den som likaledes blott har trafikansvar, men då av begripliga skäl endast med halva beloppet, 3 §.

Så långt frågan om förarens skadeståndsansvar, och

om ägarens. Återstår en tredje kategori, »brukaren». Är det en olovlig brukare, gäller att ägaransvaret överflyttas å honom. Dels blir ägaren fri från ansvar,¹ vilket ju är ganska naturligt, och dels drabbas brukaren av ägarens ansvar (av intresse särskilt då han icke själv kör bilen och sålunda icke redan som förare drabbas av ansvar). Men hur förhåller det sig, om A fått lov att nyttja B:s bil och skada uppkommer medan C kör bilen (kör nyttjanderättshavaren själv bilen, får han ju i allt fall föraransvar)? Ja, lagen låter det ankomma på huruvida den som kör bilen är så att säga nyttjanderättshavarens eller ägarens underlydande. Har nyttjanderättshavaren varit befogad att anställa föraren eller har han utan sådan befogenhet faktiskt anställt föraren, blir han ansvarig såsom om han vore ägare, likvisst utan att ägaren för den skull befrias. Båda häfta sålunda, men ägaren har regressrätt mot nyttjanderättshavaren. I andra fall, såsom då han anlitat den av ägaren utsedde föraren, slipper han bära något trafikansvar, d. v. s. svarar endast om bevislig culpa å hans sida föreligger. Trafikansvaret åvilar då *endast* ägaren. Allt detta enligt 6 och 7 §§. Av rättspraxis på området må anmärkas NJA 1927 s. 443, 1929 s. 333, 1934 s. 217 och 597, 1935 s. 181, SvJT 1926 rf. s. 67, 69, 1929 rf. s. 15, 75.

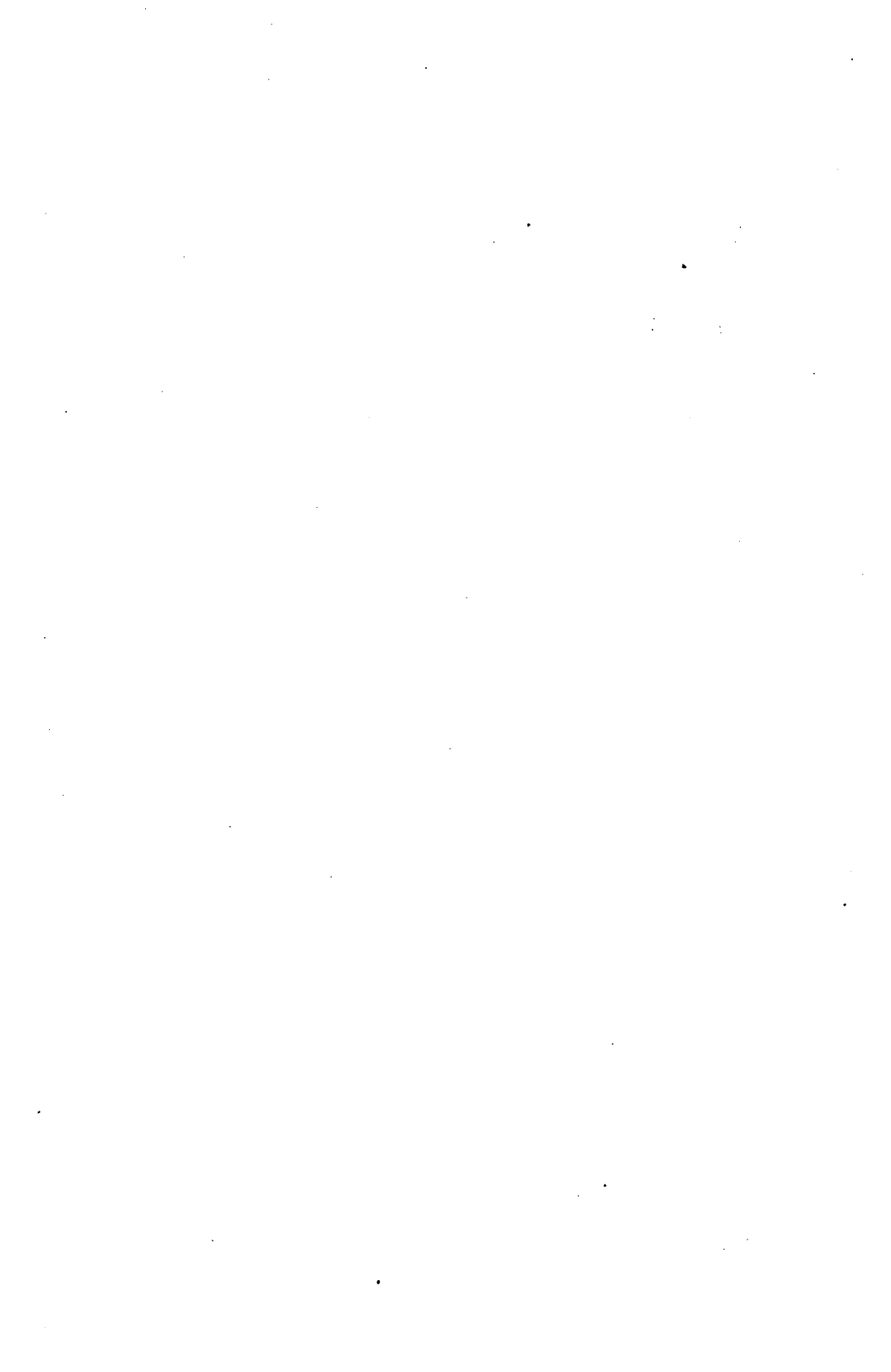
Ytterligare må sägas några ord *dels* om 2 § 2 st. *dels* om 5 §, sammanställd med 11 §, vilka bestämmelsers innebörd kanske icke är så lättfattlig. Se i ämnet *Stenbeck* i SvJT 1934 s. 273. Med dessa regler böra även jämföras stadgandena i sjölagen §§ 220 och 221.

Antag först, att en bilägare (eller förare etc.) har

¹ En viss modifikation i denna regel inträder enligt 4 § 2 st. i trafikförsäkringslagen; se 12 § i 1916 års lag. Jfr NJA 1941 s. 188, 646.

trafikansvar men att den skadelidande själv genom egen vårdslöshet medverkat till skadan. När en person är skadeståndsskyldig på grund av culpa, jämkas, såsom vi skola se, hans ansvar, om culpa kan läggas även den skadelidande till last (strafflagen 6:1 p. 2). Nu kunde man kanske tycka, att här, där ägaren endast bär trafikansvar, skadeståndet skulle icke blott jämkas på grund av den skadelidandes culpa utan helt falla bort. I 2 § 2 st. fastslås dock, att trafikansvaret gentemot den bevisligen culpöse skadelidande visserligen *kan* falla bort men icke behöver göra detta. Domstolen äger, trots att bilägaren blott bär trafikansvar och den skadelidande varit bevisligen vårdslös, döma den förre att betala skadestånd, låt vara jämkat sådant. Principen i 11 § 1 p. kommer med andra ord här icke till tillämpning. Denna stränga regel rörande bilägarans ansvar mot en culpös skadelidande (som icke själv är underkastad trafikansvar; se det följande) torde vid behov analogivis kunna tillämpas så, att om en i och för sig trafikansvarig bilist för sin del gör gällande ett skadeståndskrav mot en icke-bilist (t. ex. en fotgängare eller föraren av en hästskjuts), grundat på den senares culpa, han icke ovillkorligen är berättigad till ersättning för hela skadan (alltså hela den av fotgängaren eller hästskjutsen vållade skadan å automobilen) utan eventuellt blott erhåller ett jämkat skadestånd. Se NJA 1936 s. 215 och 1942 s. 578 (i vilket senare rättsfall visserligen förhandenvaron, om också ej oursäktligheten, av bilens bristfällighet var ostridig); jfr emellertid i detta sammanhang NJA 1932 s. 480 och 546, 1939 s. 478, 1940 s. 166 (utrett, att körningen *icke* varit ovarsam?). Än närmare till hands ligger givetvis dylik jämkning, så vitt den person, gentemot

vilken den trafikansvarige riktar ett dylikt ersättningskrav, själv har strikt ansvar (låt vara att detta ansvar grundar sig på culpa hos underlydande), jfr NJA 1929 s. 670, 1933 s. 403 och 547.¹

Antag sedan, att tredje man tillfogats en skada genom två bilar A och B och att ägare eller förare äro ansvariga härför. De häfta då solidariskt gentemot tredje man. När det sedan gäller regressansvaret, erbjuda sig tre möjligheter. 1) Både A-bilen och B-bilen har förts så, att trafikansvar uppkommer för ägare eller förare, d. v. s. det är icke visat, att culpa föreligger, men det är heller icke visat, att culpa saknas. 2) Både A-bilen och B-bilen har förts bevisligen culpöst. 3) Den ena bilen, t. ex. B-bilen, har förts så, att trafikansvar uppkommer, den andra, A-bilen, däremot så, att bevisligt culpaansvar inträder. (Den fjärde möjligheten, att det med hänsyn till den ena bilen är visat, att culpa *icke* föreligger, är i det förutsatta läget otänkbar, eftersom ju något ansvar då icke inträder gentemot tredje man för denna bils vidkommande.) Beträffande den inbördes fördelningen av skadeståndsansvaret mellan A-sidan och B-sidan gäller nu som huvudregel, att ansvaret skall fördelas efter skälighet, d. v. s. med hänsyn till arten och graden av det sätt, varpå vardera bilen vid dess förande medverkat till tredje mans skada. Denna regel tillämpas sålunda i fallen 1) och 2). Beträffande fallet 3) föreskriver däremot lagen, att den

¹ De båda sista rättsfallen kunna dock möjligen också förklaras på det sättet, att även om i och för sig principen i 11 § 1 p. här skulle tillämpas, det så vitt angår icke trafikansvariges ersättningsskyldighet mot bilägare i allt fall ansågs böra uppställas ett sådant undantag från samma princip, som numera finnes upptaget i 2 p. av 11 § (identifikation av bevisligen culpösa förare med fordonets ägare; se nästa stycke i texten, in fine). Jfr ock NJA 1926 s. 301.

sida, där bevisligt culpaansvar föreligger, skall i förhållande till den andra sidan, som endast bär trafikansvar, vidkännas hela skadeståndsskyldigheten, så att full regressrätt inträder för den senare sidan mot den förra. Här gäller följaktligen i motsats till vad nyss nämndes om det fall, då en trafikansvarig har skadeståndsrätt mot en icke trafikansvarig (t. ex. föraren av en hästskjuts), att den trafikansvarige *till fullo* får åberopa sig på motpartens culpösa beteende; denne kan icke, när regressansvar påstås mot honom, göra gällande, att den regressberättigade på grund av sitt trafikansvar bör bära en del av skadan. Häri ligger en tillämpning av regeln i 11 § 1 p. (med viss modifikation, varom strax här nedan). Tankegången har varit den, att motivet till grundsatsen i 2 § 2 st., att en ej trafikansvarig skadelidande må trots egen styrkt culpa äga av en trafikansvarig utfå (jämkat) skadestånd, icke utan vidare kan åberopas, när det såsom här är fråga om »det interna förhållandet mellan sådana, vilka i egenskap av ägare eller förare av automobil stå på samma linje i ansvarighetshänseende». Jag hänvisar till det mycket belysande rättsfallet NJA 1932 s. 185. — Att märka är särskilt, att det på beskrivet sätt ankommer därpå, hur A- eller B-bilen *förts*. Har A-bilen förts vårdslöst och B-bilen likaså, kan icke A-bilens ägare regressvis utkräva *hela* det skadeståndsbelopp, varför han mot tredje man är ansvarig, hos t. ex. B-bilens culpöse förare, under åberopande av att A själv som ägare icke bevisligen har någon skuld utan endast bär trafikansvar. Så till vida modifieras alltså regeln i 11 § 1 p. Däremot får naturligtvis enligt sistnämnda regel A-bilens ägare utöva full regressrätt mot sin egen culpöse förare.

H 1947 s. 331. The below.

Antag till sist, att två bilar A och B kollidera. A får skador för låt oss säga 1.200 kronor, B för 800 kronor. Man reglerar då frågan om A-bilens skador för sig, B-bilens för sig. Om nu både A-bilen och B-bilen förts så, att trafikansvar uppkommer, eller de bägge förts så, att bevisligt culpaansvar inträder (fallen 1) och 2) i nästföregående stycke), skall visserligen A-sidan vara skyldig att ersätta B-bilens skador, och B-sidan vara skyldig att ersätta A-bilens skador — man låter icke udda vara jämnt! —, men eftersom den skadeståndsberättigade tillika själv står i trafikansvar resp. bevisligt culpaansvar, utgår endast jämkat skadeståndsbelopp; A får t. ex. 600 kronor, B 400 kronor. Men om A-bilen förts *bevisligen* vårdslöst och B-bilen förts så, att endast trafikansvar uppkommer för B-sidan (fallet 3) i nästföregående stycke), får i enlighet med förut skildrad tankegång A-sidan ingen ersättning från B-sidan, medan B-sidan erhåller fullt skadestånd från A-sidan. (Naturligtvis gäller vidare denna regel med ännu starkare skäl, om B-bilen *bevisligen* förts oklanderligt.¹) Men även här märkes, att det kommer an på det sätt, varpå bilen *förts*. Ägaren av bilen A kan icke, om bilen förts vårdslöst, hävda, att den culpöse bilägaren eller bilföraren å B-sidan skall bära hela skadan, endast därför att A själv icke bevisligen förfarit culpöst. Bilägaren och bilföraren identifieras så att säga även här med varandra. Annorlunda enligt den före 1934 gällande rätten, se t. ex. NJA 1928 s. 275, 1934 s. 122.

Återstår att fästa uppmärksamheten på preskriptionsreglerna i 9 §, NJA 1933 s. 43 och 1939 s. 662. Stadgan-

¹ Alltså fallet 4) i nästföregående stycke, vilket fall *där* icke hade något intresse.

det i 2 st. förklaras därav, att bilägaren etc. är bevis-skyldig och därför i tid bör beredas tillfälle att förskaffa sig nödig utredning.

4. 1922 års lag angående ansvarighet för skada i följd av luftfart.

Lagen har viss släktskap med 1916 års bilskadelag, men olikheterna äro betydande.

Först och främst faller i ögonen, att det rena företagaransvaret här är erkänt. Ägaren resp. brukaren av ett luftfartyg svarar strikt för uppkommen skada, utan möjlighet att exculpera sig. Avgörande ha naturligen varit hänsynen till verksamhetens utomordentliga farlighet. Det är sålunda för vederbörandes ansvar likgiltigt, om föraren varit vårdslös eller ej, liksom om luftfartyget varit bristfälligt eller oklanderligt. Det enda som har någon betydelse är, om den skadelidande själv culpoöst medverkat till skadan, 1 § 2 st. Skadeståndet *kan* då bortfalla, men även jämkad ersättning må utdömas.

Å andra sidan är ansvarigheten mera inskränkt så till vida, att den skadelidande, som gynnas av lagen, endast är tredje man; det kräves nämligen, att den skadade personen eller det skadade godset ej befordras med luftfartyget. Passagerare skyddas icke, icke ens vid yrkesmässig trafik. Ja, såsom tredje man anses ej heller person eller ägare av egendom, som befordras med *annat* luftfartyg, därest skada uppstår i följd av sammanstötning mellan flera luftfartyg, 2 § 2 st. Det blir sålunda närmast fråga om markskador och vad därmed är jämförligt. — Än vidare har den skadelidande anspråk mot *föraren* allenast vid dennes bevisliga culpa enligt vanliga regler. Däremot häftar även brukare på samma sätt som enligt 1916 års bilskadelag.

Obs doch luftbefruchtungen!

H1945n.210.

Ett intressant rättsfall, där 1922 års lag utnyttjats, är NJA 1942 s. 229 (skada å silverrävar genom buller från luftfartyg; även frågor om kausalitet och tillämpning av rättsstridighetslärans synpunkter); se ock SvJT 1941 rf. s. 49. — Angående »identifikation» av ägare och förare av luftfartyg, av den beskaffenhet varom nyss under 3) var tal, se NJA 1937 s. 624.

5. *1902 års lag innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (§§ 4—14).*

Den skada av elektrisk ström, varom här är fråga, är antingen sådan, som uppstår omedelbart genom direkt inverkan av den i en anläggning använda normala strömmen, eller ock medelbart därigenom, att den farliga strömmen genom överledning, t. ex. till följd av tillfällig kontakt, inkommer i en annan elektrisk anläggning, vilken icke är avsedd och icke beräknad att motstå den högre spänningen. Strömmen från en starkströmsledning överföres t. ex. i en telefonledning.

Huvudregeln är enligt 4 §, att för skada orsakad genom inverkan av elektrisk ström strikt ansvar åvilar innehavaren av vederbörande anläggning, såframt anläggningen har egen generator eller transformator, resp., om anläggningen saknar sådan, innehavaren av den anläggning, från vilken ström tillförts den förra anläggningen (alltså vanligen elektricitetsverk eller kraftstation). Med generator eller transformator avses dock icke en apparat, som alstrar ofarlig elektrisk ström för användning i telegraf-, telefon- eller annan dylik anläggning (4 § 4 st.). Avgörande blir med andra ord den elektriska starkströmsanläggning, med egen transformator eller generator, från vilken den skadegörande strömmen utgått.

Det strikta ansvar, som 4 § statuerar, är mycket långtgående: det är ett rent företagaransvar. Likgiltigt är följaktligen, om culpa ligger *någon* underordnad till last. Grunden här till är naturligtvis verksamhetens extrema farlighet. Ansvarigheten har emellertid måst lindras genom en del undantagsregler. Den bortfaller sålunda: 1) vid »händelse av högre hand», 4 § 2 st. (force-majeurebegreppet sålunda i lagstiftningen använt även på den utomobligatoriska skadeståndsrättens område!); 2) om anläggningen är till hela sin sträckning förlagd inom byggnad eller inhägnad gård eller under jordytan och den största effektiva spänningen ej överstiger 250 volt, 4 § 3 st. (husinstallation o. dyl.); 3) på de i 7 § omnämnda grunder; jfr härmed dels 1886 års järnvägsskadelag § 5 st. 2 dels NJA 1927 s. 582.

Härjämte märkes, att vissa inskränkningar gjorts med hänsyn till frågan, *vilka* skadelidande som gynnas genom lagstiftningen. Se till en början 13 §; här skyddas vederbörande genom de regler, som utbildats beträffande det föreliggande obligatoriska rättsförhållandet (frakträttsliga grundsatser), på samma sätt som för motsvarande fall gäller enligt nyss anmärkta 1886 års lag och 1916 års bilskadelag. Intressantare är, att när det sakobjekt som skadats är en annan elektrisk anläggning, tillämpas enligt 6 § en regel, som är vida mildare och som snarast kan sägas gå ut på allenast ett arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse. I *ett* avseende sträcker sig dock ansvarigheten även här längre: enligt 5 § föreligger en viss prioritetsrätt för en äldre anläggning i förhållande till en yngre, så att beträffande den yngre måste vidtagas åtgärder avseende att förebygga uppkomst av skador å den äldre; underlåtenhet härutinnan tillräknas

H1950 nr. 8. Annoncer med arbejdsoplysninger kan
indlægges som arbejdsoplysninger på forhånd.

i skadeståndshänseende innehavaren av den yngre anläggningen som culpa.

I övrigt förekomma en serie bestämmelser om regressrätt, som här icke skola behandlas, vidare regler om preskription m. m. Beträffande *ägarens* av en elektrisk anläggning ansvar meddelas i 10 § en med 9 § järnvägs-skadelagen korresponderande regel. — Även förevarande lags skadeståndsregler kommenteras grundligt av Winroth (s. 189 ff., 266 ff.).

6. Enligt 1919 års lag om flottning i allmän flottled, § 6, skall för skada och intrång, som vållas av flottgods, av vissa i 5 § samma lag angivna åtgärder eller eljest i följd av flottningen, gäldas ersättning med fulla värdet (oberoende av culpa). Se NJA 1928 s. 65, jfr 1929 s. 99.

II. Andra lagregler rörande strikt skadeståndsansvar.

1. I några författningar har *Kronans* ansvar för skada, uppkommen under utövning av statlig verksamhet, reglerats.

a. Till en början må här omnämnas 1886 års lag angående ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktade eller dömde (införd under S. P. § 19 mom. 20).

Förutsättning för att ersättning skall kunna utgå är *icke*, att vederbörande ämbets- eller tjänsteman förfarit culpöst. Så till vida möter här en motsvarighet till det rena företagaransvaret. Föreligger dylik culpa, kan naturligtvis efter åtal för tjänstefel (vanligen efter förordnande av J. K. eller J. O.) den skadelidande tillerkännas rätt till gottgörelse även av den felande.

Men i övrigt är möjligheten att få skadestånd i åtskilliga hänseenden villkorad eller inskränkt. Först och

främst erhåller icke den skadelidande någon juridisk rätt till skadestånd, utan ersättning utgår blott efter billighet i varje särskilt fall, genom administrativt avgörande (märk ordet »må» i 1 §, se ytterligare stadgandet i 3 §). Vidare omfattar ersättningen enbart gottgörelse för »det hinder eller brist i hans näring, som han genom frihetens förlust lidit». Följaktligen gottgöres uteslutande materiell skada, icke ideell, och blott den av frihetsförlusten förorsakade materiella skadan. Rätt till ersättning tillkommer ytterligare endast den skadelidande själv eller hans änka eller oförsörjda barn, sålunda icke, om han avlidit, hans övriga arvingar. Därjämte uppställas vissa krav på att vederbörande icke genom sitt eget beteende i viss mån givit anledning till den honom tillskyndade skadan, 1 § 2 st. och 2 § in fine. Enligt 4 § åtnjuter staten regressrätt mot den felande ämbets- eller tjänstemannen.

b. Vidare må nämnas 1899 års lag om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän m. fl. (införd efter utsökningslagen kap. 1).

Här avses statens ersättningsskyldighet i anledning av att exekutiv ämbets- eller tjänsteman, eller hans »substitut», tillgripit och förskingrat vad han uppburit å tjänstens vägnar. Alltså ansvar för visst dolöst förfarande av underordnad. Är förfarandet endast culpöst, utgår icke ersättning, ens om det är straffbart. Motivet till statens ansvar är närmast, att den skadelidande skall skyddas mot förskingrarens insolvens. Även här försigår prövningen av anspråket i administrativ ordning. Men i motsats till det nyssnämnda fallet föreligger ett verkligt rättsanspråk på ersättning, 3 § 2 st.

c. Enligt 1927 års kungl. förordning om ersättning i

SJT 1949. 118. Hail mark & passenger in - pm.

anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, skall ersättning utgå till värnpliktiga och vid försvarsväsendet fast anställda, därest de under tjänstgöringen drabbats av olycksfall resp. annan sjukdom. Det rör sig som synes om skada å underordnad, icke å en tredje man. Ersättningsärendet avgöres av administrativ myndighet (riksförsäkringsanstalten, § 3). Betingelse är naturligen icke culpöst förfarande å militärbefälets sida.

2. Sedan gammalt har benägenheten att statuera strikt skadeståndsansvar varit stor, när det gäller skador som tillfogats av eller drabbat *djur*, varvid emellertid främst grannelagsrättsliga förhållanden synas ha varit åsyftade. I BB 22: 3 stadgas t. ex., att »dräper man med våda annans fä», inträder ersättningsskyldighet (sålunda allvarligare än att av våda dräpa en människa!). Och i BB 22: 7 regleras närmare verkan av att fä dräper eller »sargar» annans fä (skadeståndet ökas, om culpa hos vederbörande ägare föreligger), SvJT 1922 rf. s. 4. Av större intresse nu för tiden har varit en liten lag av år 1893, införd under 22: 6 BB, där det kategoriskt hette: »Gör hund skada å *hemdjur*, skall skadan av ägaren fullt gäldas». Däremot fanns det ingen bestämmelse om att av hund tillfogad skada å annat djur eller å människor skulle bedömas annorlunda än efter culparegeln, d. v. s. här närmast med hänsyn till om hunden varit »okynnes» (»som biter folk eller fä»), resp. försummelse förelupit beträffande tillsynen över hunden, eller ej. Tidigare förelåg i rättspraxis en tendens att vid dylik skada som orsakats av hund presumera culpa hos djurets ägare, men denna tendens har under senare tid knappast kunnat med säkerhet iakttagas, åtminstone icke i högsta instans,

NJA 1898 s. 53, 1920 s. 160, 1924 s. 173, 1939 s. 601, 1942 s. 36 (culpan dock här något fiktiv?), jfr SvJT 1936 rf. s. 6, 1938 rf. s. 65, 67. Alldeles uteslutet är väl för resten icke, att även nämnda lagregel om skada av hund å hemdjur förutsatte, att hunden vore okynnes, så att ansvaret, när allt kommer omkring, icke var strikt, jfr emellertid SvJT 1940 rf. s. 59, 1943 rf. s. 13. — Genom en lag av 1943 om tillsyn över hundar har ämnet nu blivit föremål för ny legal reglering. Denna lag uppställer samma grundsatser oberoende av om skadegörelsen skett å person, djur eller annan egendom. Culpaprincipen har därvid generellt kommit till heders, men med den viktiga modifikation, att bevisbördan omkastats, på samma sätt som enligt 1916 års bilskadelag; culpa presumeras. Av hund orsakad skada skall sålunda ersättas av dess ägare (resp. av den som mottagit hunden till underhåll eller nyttjande), så framt icke ägaren (eller innehavaren) visar, att hunden hållits under sådan tillsyn, som med hänsyn till dess natur eller övriga omständigheter skäligen kunnat fordras (4 § 1 st.). För denna skärpning av culpaansvaret åberopades vid lagens tillkomst, förutom den allmänna rättsuppfattningen, hänsyn icke blott till att de skadelidandes krav på ersättning borde i skälig omfattning tillgodoses utan även att genom skadeståndsplikten borde framtvingas nödig omsorg och aktsamhet å hundägares sida. Jämkning av skadeståndsansvaret skall inträda såväl då den skadelidande själv som ock då hos honom anställd person eller djur, som han äger eller innehar, medverkat till skadan (4 § 2 st.), en onekligan ganska märklig »identifikationsregel».

Andra lagbestämmelser rörande djurskador återfinnas i 1933 års ägofredslag (införd under 5 kap. BB); dessa

SvJT 45 af s. 26. Läs hund ansvaret hunden hunden. Ägare
bilden. Läs hunden ansvaret orsak.

Obs. fel.
Denna
utan culpa.

SJT 1949 n. 263. Hund med brett, skedi = hundegras.

H1947 n. 594 Skeda orsakad av hundar?

SJT 50 n. 262. Medvallen all g^o närm
hundens hund?

H1948. 419. Fot gjed tork melan strol van boudel.

H1949. 161. Ko hede stitit sig. De igans bod an
hjälps boudi han vame för all kon van stohus
(se dode q an cam).

anknyta till motsvarande eller liknande regler i äldre rätt (närmast förut i 1857 års stängselförordning). Här stadgas i 47 §, att om någons hemdjur olovligen kommer in å annans ägor och därå gör skada, djurets ägare resp. innehavare är pliktig att ersätta skadan, »ändå att han ej därtill är vållande» (undantag enligt 48 § för det fall, att den skadelidande varit stängselskyldig och eftersatt denna sin skyldighet). Tillika föreskrives, att den å vars ägor hemdjuret olovligen inkommit är berättigad att intaga djuret samt behålla det, intill dess ägaren eller innehavaren utgivit bl. a. ersättning för liden skada samt gottgörelse för djurets vård och underhåll (52 och 53 §§). — Nu berörda bestämmelser ha som synes grannelagsrättslig bakgrund.

Att över huvud ägare av djur omsorgsfullt måste hålla vård om desamma för att icke anses ha förfarit culpöst, är tydligt, jfr BB 22: 8, NJA 1915 s. 90 (ko), SvJT 1921 rf. s. 34 (duvor), 1925 rf. s. 81 (hästar), 1930 rf. s. 15 (föl), 1934 rf. s. 31 (bagge), 1937 rf. s. 56 (bin), 1940 rf. s. 63 (ko).

3. En regel om strikt skadeståndsansvar, av grannelagsrättsligt innehåll, återfinnes i vattenlagen 8: 30 (jfr ock 8: 35): »Vållar förorening genom kloakvatten olägenhet, som är av någon betydelse, skall, såframt ej olägenheten med hänsyn till förhållandena å orten skäligen bör tålas, ersättning därför givas.»

4. Ytterligare några lagbestämmelser om strikt ansvar, nämligen på grund av s. k. rättsenligt handlande, skola beröras i nästföljande kapitel.

KAP. VIII.

Strikt skadeståndsansvar utan stöd av lagregler.

I vilken utsträckning strikt skadeståndsansvar kan erkännas *utan* stöd av lagregler, är ett i högsta grad oklart och omtvistat spörsmål. Rättspraxis är mycket omfattande men ej sällan svårtolkad och oöverskådlig. Mycket är alltjämt i flytande. Olika meningar ha gjort sig gällande både hos de dömande myndigheterna och inom doktrinen. Tendensen att utvidga det strikta skadeståndsansvarets område är omisskännlig, men till några avslutade resultat har man endast delvis kommit.

Man skulle kunnat tänka sig, att domstolarna i anslutning till de tankegångar, som ligga bakom den nu genomgångna speciallagstiftningen om ansvar för skada härörörande från farlig verksamhet, direkt lagt till grund för sitt ställningstagande den större eller mindre *farligheten* av den rörelse, varom fråga är, så att man vid en verkligt farlig verksamhet genomfört strikt skadeståndsansvar men eljest hållit fast vid culparegeln. I det stora hela — jag gör här reservation för grannelagsrättsliga förhållanden — har man dock knappast belägg för att detta varit den för rättspraxis väsentligen utslagsgivande omständigheten, även om densamma kanske under senare

H1894..634. 1925..119?

är framskymtar oftare än tidigare varit fallet. Man har i stället merendels sökt hjälpa sig fram med anlitande av andra metoder, fastän dessa ofta realiter lett till att det just inom området för farliga verksamheter blivit ganska vanligt med strikt skadeståndsansvar. Framför allt har man med dessa metoder i stor utsträckning kommit fram till ett arbetsgivaransvar i inskränkt mening, vare sig över huvud eller åtminstone så vitt angår ansvar för arbetsledningens beteende. Den formella huvudregeln får dock fortfarande anses vara, att en överordnad, en arbetsgivare, i utomobligatoriska förhållanden *icke* bär strikt ansvar för underordnades handlingar. — Ibland säger man, att strikt skadeståndsansvar erkännes åtminstone i en del typfall, som äro mer eller mindre analoga med de fall av farlig verksamhet, där dylikt ansvar lagstadgats. Detta låter mycket rimligt, men jag har icke kunnat finna, att denna synpunkt spelat någon *större* roll i rättspraxis, om den än icke varit helt utan betydelse.

I det följande skall jag söka ge en kort översikt över ämnet. Någon uttömmande behandling av det stora rättsfalls materialet är icke möjlig. Rättsfallsöversikter förekomma *dels* i en berömd avhandling av Alexander-son — »Ett par skadeståndsproblem i svensk rättsskipning», Nordiska juriststämman 1926 — *dels* i en uppsats av Strahl i Festskrift för Marks von Würtemberg 1931 (se ock samme förf:s förträffliga översikt över skadeståndsläran i Minnesskrift ägnad 1734 års lag) *dels* hos Sandström, Skadeståndsskyldighet på grund av farlig verksamhet, i Förhandlingar på det 16 nordiske juristmöte 1934 (1935).

1. Till en början märkes, att domstolarna understundom, och som det förefaller i icke ringa omfattning, de

facto komma fram till ett strikt skadeståndsansvar helt enkelt på den vägen, att man på skäligen svaga grunder antager förefintligheten av culpa hos vederbörande företagare (vid en juridisk person dess *högsta* organ), särskilt då culpa »in inspiciendo et custodiendo». I de fall, då strikt ansvar anses särskilt påkallat av praktiska skäl eller av billighetshänsyn, spåras sålunda en viss benägenhet att *fingera* culpa. Speciellt uppställas ofta extremt starka krav på tillsyn i fråga om material och vidtagna anordningar för utövande av en verksamhet, i synnerhet när denna till sin natur är farlig. Exempel ur rättspraxis erbjuda åtminstone en hel del av de fall, där i domsmotiveringarna fastslagits, att med hänsyn till viss bristfällig anordning (inklusive uteblivet vidtagande av skyddsåtgärder mot olycksfall), eller över huvud i förhållande till vederbörande skadegörande faktum, försummelse ligger »bolaget», »staden», »vägdistriktet», »ägaren av fabriken» etc. till last. *Alltid* behöva dock icke dylika motiveringar indicera uppfattningen, att culpa förefunnits hos det översta organet för en juridisk person (styrelsen för ett aktiebolag o. s. v.) eller eljest hos företagaren själv. Meningen kan också ha varit, att man ansett culpa förefintlig hos visst lägre organ — en självständig arbetsledning — men hänfört denna culpa å den juridiska personen som sådan eller eljest å företagaren personligen (resp. möjligen funnit culpan hos det lägre organet böra ådraga företagaren skadeståndsskyldighet på grund av ett antaget kontraktsförhållande mellan honom och den skadelidande). Se härom vidare nedan, särskilt under 5. — Till belysning av det sagda må anmärkas följande rättsfall: NJA 1880 s. 365 (alltså från tiden före järnvägsskadelagen), 1882 s. 449, 1897 s. 249 och 269, 1899

s. 247, 1901 s. 216, 1903 s. 11, 1908 s. 380, 1909 s. 549, *SvJT 44 af.*
1910 s. 628,¹ ävensom från senare tid NJA 1924 s. 298, *n. 33*
1931 s. 7, 1932 s. 150, 154, 472 och 546, 1933 s. 187, 1942
s. 434, 634, SvJT 1942 rf. s. 70 och 91 (jfr dock även
1912 s. 580, 1922 s. 115, 1934 s. 497, 1942 s. 95).

2. I mycket betydande utsträckning statueras strikt skadeståndsansvar för underordnades culpösa beteende i vad som för åtminstone det mest näraliggande betraktelsesättet ter sig som ett utomobligatoriskt förhållande, på den grund att rättsförhållandet *uppfattas som kontraktsrättsligt*; inom kontraktsrätten erkänner man ju i princip ansvar för underordnades culpösa handlingar eller underlåtenheter. Man tänker sig sålunda, att företagaren gentemot den skadelidande varit på grund av en s. k. *biförpliktelse* (jfr de inledande anmärkningarna i detta arbete) skyldig att hålla den senare skadeslös, eller man menar att företagaren får anses ha *garanterat*, att skadan icke skulle drabba vederbörande etc.² Åtskilliga exempel på användningen av denna metod lämnas i Alexandersons omförmälda uppsats, vartill här hänvisas.

¹ Dessa rättsfall, utom NJA 1880 s. 365 och 1897 s. 269, kommenteras i Alexandersons anmärkta uppsats. Av rättsfallen äro tre (1897 s. 269, 1901 s. 216 och 1909 s. 549) sådana, att ett kvasikontraktsförhållande mellan företagaren och den skadelidande kan tänkas ha förelegat (jfr nedan i texten under 2). Men utgången kan ändock ha berott på att culpa hos bolagets *högsta* organ (och icke blott hos underordnade) ansetts föreligga. Är dylik culpa för handen, blir det nämligen obehövt att taga kontraktsförhållandet (och tillvaron av culpa hos *underordnade*) till hjälp för att kunna ålägga skadeståndsskyldighet.

² En sådan kontraktsrelation skulle naturligen understundom kunna framkonstrueras även i de fall där culpa hos det *högsta* organet för en juridisk person eller eljest hos företagaren själv föreligger eller kan fingeras. Men relationen saknar då självständigt intresse för skadeståndsfrågans avgörande. Se nästföregående not.

Jag nämner rättsfallen NJA 1890 s. 187, 1909 s. 476, 1918 s. 229 och 604, 1923 s. 179 (dock mindre klart), 1925 s. 103, 119 (majoriteten i HD; särskilt belysande rättsfall) samt 629.¹ Från senare tid må som (sannolika) exempel anföras NJA 1930 s. 259, 1932 s. 457 och 553, 1934 s. 682, 1935 s. 618, 1936 s. 141 (minoriteten i HD), 1938 s. 22, 1939 s. 45, 1941 s. 89, jfr 1933 s. 129, 1934 s. 371 och 451, 1940 s. 550. — Att märka är, att betingelse för skadeståndsansvaret i ifrågavarande lägen principiellt är, i enlighet med kontraktsrättsliga grundsatser, culpa i allt fall hos den *underordnade*. Däremot kräves icke, åtminstone icke som huvudregel, culpa just hos *arbetsledningen* l. dyl. Understundom antages dock, att den ifrågavarande garantin etc. blott hänför sig till ett culpöst beteende å arbetsledningens sida, se det följande.

3. Som en undergrupp av nyss behandlade fall av »biförpliktelser» eller »garanti» kunna nämnas de situationer, där en arbetsgivare blir skadeståndsskyldig på grund av att skada tillfogats hans underordnade, t. ex. en arbetare, i tjänsten. Ofta blir visserligen en dylik ersättningsskyldighet för arbetsgivaren icke aktuell, därför att den anställde erhåller gottgörelse för sin skada på annat sätt, nämligen genom den — av arbetsgivaren bekostade — olycksfallsförsäkringen enligt 1916 års lag i ämnet. Emellertid är den ersättning, som uppbäres jämlikt denna lag, stundom ganska begränsad (både beträffande själva beloppen och naturen av den ersättningsgilla skadan: aldrig gottgörelse för ideell skada), och det är under sådana förhållanden intet hinder att

¹ Jfr vidare de s. 119 not 1 särskilt anmärkta tre rättsfallen, av vilka för övrigt NJA 1901 s. 216 företer starka beröringspunkter med 1925 s. 119.

H 1947 s. 299. Föreg. om anbudet för varade på
hjulbansförbudens culpa.

H1947 n. 597. Vällande av arbetskamrat; ifrågasatt
om arbetsgivarens skyldsamhet för oönskade
ideer.

H1948 o. 170. Arbete var o: enbart all arbetsledande
ideer som vällande för att ej ge instruktioner.

H1948 o. 178. Arbete ingår i arbetsområde; arbete som kan
ej begripas; ej skedd.

anställa talan mot arbetsgivaren med åberopande av allmänna rättsgrundsatser, något som för övrigt direkt pointeras i 12 § i lagen. För det fall att dylik talan anställes, är det nu säker praxis, att arbetsgivaren utan egen culpa svarar för culpöst beteende å *arbetsledningens* sida (t. ex. förmän, verkmästare),¹ NJA 1902 s. 182, 1909 s. 241, 1917 s. 349, 1923 s. 114, 1926 s. 44, 1941 s. 482, se ock domsmotiveringarna i rättsfallen NJA 1935 s. 700 (jfr NJA 1932 A nr 130) och 1939 s. 196. Däremot häftar han, enligt hittillsvarande rättspraxis, icke utan vidare för culpöst beteende av en *arbetskamrat* till den skadade, NJA 1920 s. 43, 1929 s. 523 och 550, 1932 s. 281. Resonemanget går ut på (se t. ex. just. r. Stenbecks votum i NJA 1929 s. 550), att arbetsgivaren genom anställningsavtalet får anses ha åtagit sig en viss garanti för att den anställda icke skall komma till skada i tjänsten, men att denna garanti icke kan anses sträcka sig längre än till ett ansvar för vad arbetsledningen gör och låter; för arbetskamraters culpösa beteenden har arbetsgivaren icke åtagit sig att stå risken. Arbetsledningen kan naturligtvis också lättare uppfattas som ett »organ» för arbetsgivaren än en arbetskamrat, jfr nedan under 4. Understundom har dock hävdats, att ansvarigheten borde utsträckas till att avse även fall av genom arbetskamrats culpösa beteende vållad skada (så Alexanderson). Jämförd med arbets-

¹ Naturligen drabbas även en arbetsledare personligen, om culpa hos honom styrkes i vanlig ordning, av skadeståndsskyldighet, se NJA 1920 s. 147, 1936 s. 574, 1939 s. 311 och 609, 1940 s. 270, 1941 s. 85. På samma sätt styrelseledamöter i aktiebolag etc., jfr 1923 s. 114, 1924 s. 298 och 1934 s. 497. — Självklart är, att skadan skall ha uppkommit genom vederbörandes i *tjänsten* ådagalagda culpa, jfr NJA 1925 s. 195, 1931 s. 246, 1938 s. 575 (grunden till avgörandet dock knappast fullt klar), 1939 s. 410.

1943-673-

1944 s. 498. Arbetsgivare ansvarig: culpa av arbets- 121
innehåll + beslutande i tvistlösningen till denna.

ledningen i förevarande hänseende får väl i alla händelser anses vara en arbetare, som betrotts med skötsel eller kontroll av en särskilt farlig maskin, säkerhetsanordning l. dyl., jfr NJA 1909 s. 241 (Alexanderson s. 48 f.) samt i synnerhet 1931 s. 246 (den vållande tillhörde ej arbetsbefälet men utövade — enligt vad som framhålls i rubriken till rättsfallet — en ur risksynpunkt särskilt maktpåliggande befattning).

4. Även om icke ett (kvasi-)kontraktsförhållande kan åberopas, torde en företagare få anses utan egen culpa svara för skada — sålunda skada tillfogad *tredje man* —, som uppkommit genom ett culpöst beteende av någon, som kan betecknas som *självständigt organ* för företagen. Till dylikt organ är då, väl att märka, att hänföra icke blott den allra högsta ledningen för företaget (t. ex. styrelsen eller firmatecknare för ett aktiebolag, de som äga rätt att företräda ett handelsbolag, eller över huvud de som enligt avtalsrättsliga regler ha behörighet att representera företagen)¹ utan även en relativt självständig arbetsledning. Å andra sidan kan givetvis icke som dylikt »organ» uppfattas vilken som helst arbetare eller annan underordnad, som haft att för företagarens räkning utföra viss arbetsuppgift; i så fall skulle man ju komma fram till ett allmänt arbetsgivaransvar i inskränkt mening, något som domstolarna på det utomobligatoriska området icke utan vidare synas vilja vara med om. En dräng å en lantgård, ett hembiträde i en familj o. s. v. är följaktligen icke i nu avsedda bemärkelse »organ» inom området för den vederbörande åvilande

¹ Jfr NJA 1929 s. 461 (bolaget skadeståndsskyldigt för styrelseledamots ärekränkning).

H1948. 303. *Berggrüniges Kleeblatt.*

H1947, 23.

1901. 98.

verksamheten; se NJA 1922 s. 53¹ och 1925 s. 119 (just. r. Alexanderson och Leijonhufvud) samt s. 569, 1930 s. 519 (se dock just. r. Grefbergs och Tiselius' votum); jfr vidare motiveringarna i rättsfallen 1934 s. 256 och 1941 s. 133 och 281 (i samma riktning kanske även NJA 1914 s. 29 och 1926 s. 220).² Som organ får heller icke — och motsvarande gäller även med hänsyn till det ansvar för arbetsgivaren varom nyss under 3. talats — betraktas den som intager en *till den grad* självständig ställning, att han framträder som en helt »fristående», t. ex. en entreprenör (varvid man visserligen icke får vara för snar att antaga dylik fristående ställning hos en av företagaren anlita person, t. ex. icke utan vidare i de fall då vederbörande på ackord utför visst arbete), jfr NJA 1911 s. 375, 1926 s. 220,³ 1941 s. 85 och 133, 1942 s. 684. — Den tankegång, som ligger bakom förevarande princip, har av Alexanderson uttryckts så, att en företagare, vilken till annan delegerar den driftsledning, som enligt sakens natur bör ligga i hans egen hand, därmed ej kan fria sig från ansvarighet för denna ledning, samt att ändring i ansvarigheten ej bör inträda, även om företagets omfattning gör ett dylikt delegerande nödvändigt. Det må tilläggas, att om en arbetsgivare häftar strikt på grund av en självständig arbetslednings culpa, det torde sakna betydelse, att arbetsgivarens egen skuldfrihet bestyrkes

¹ Att till utgången dock kan ha bidragit ett på fallet tillämpligt — ålderdomligt — lagstadgande, som ger uttryck för culpaprincipen (B. B. 24: 3), är möjligt, om än väl icke särskilt sannolikt.

² Jfr än vidare NJA 1938 s. 196 (drängens culpa dock knappast styrkt) samt 1939 s. 206 (just. r. Lind, å ena, samt just. r. Petré, å andra sidan).

³ Se Alexandersons kommentar dels till detta rättsfall dels till rättsfallet NJA 1890 s. 187 (a. a. s. 34 f. resp. s. 26 f.).

därav, att han meddelat sin underordnade förbud att företaga den skadegörande åtgärden.¹ Vore det däremot fråga om tillämpning av culparegeln, skulle uppenbarligen en sådan omständighet kunna ha betydelse. — Exempel på användningen av ifrågavarande metod att ålägga strikt ansvar ge, som det förefaller, rättsfallen NJA 1934 s. 256, 1939 s. 356, 1941 s. 133 (möjligen också s. 85), se för övrigt redan 1881 s. 211; jfr även här domsmotiveringarna i rättsfallen 1935 s. 700 (1932 A nr 130) och 1939 s. 196. Därtill kommer, som ovan antytts och strax skall ytterligare beröras, att metoden torde ha applicerats jämväl i en del fall, där skadeståndsskyldigheten motiverats med att culpa ligger en viss juridisk person, eller eljest viss företagare, som sådan till last (så kanske, för att taga ett exempel, NJA 1931 s. 7).

5. När det gäller mera *varaktiga anordningar*, av beskaffenhet att kräva omsorg och tillsyn, har i rättspraxis ofta ålagts en företagare skadeståndsansvar med anledning av bristfälligheter i desamma; se i detta ämne särskilt Strahls ovan anmärkta uppsats. Exempel: bristfällig hiss i en fastighet, för svag konstruktion av hamnbrygga, felaktiga skyddsanordningar av olika slag. Särskilt gäller detta, då fråga varit om lokaler eller transportmedel, till vilka allmänheten eller eljest en större krets personer (exempelvis en butiksinnehavares kunder) haft tillträde. Domsmotiveringarna ha i förevarande fall många gånger den avfattningen, att sedan först konsta-

¹ Motsatsen har näppeligen antagits i NJA 1914 s. 29. Förbudet hade här meddelats, icke av företagaren utan av *verkmästaren*; culpa saken sålunda hos ett organ i arbetslednings ställning (jfr ovan). En sak för sig är, att *till den del* ett kontraktsförhållande mellan företagaren och den skadelidande i detta fall förelåg, nämnda omständighet ej behövde vara avgörande. Jfr Alexanderson s. 32 ff.

Öhlen: Sjt 1946 n. 241 ff.

terats, att anordningen i fråga varit bristfällig, det där-
efter utan vidare fastslås, att skyldigheten att på grund
härav gälda skadestånd åvilar företagets ägare eller inne-
havare (alltså icke nödvändigt ägaren; det ankommer
även på vem som driver ifrågavarande verksamhet).
Huruvida man nu i denna rättspraxis skall kunna se ett
uttryck för en självständig ansvarighetsprincip, utöver
de förut i detta kapitel omnämnda reglerna resp. utöver
culparegeln, är emellertid tveksamt. I många fall ligger
saken så till, att ett kontraktsförhållande mellan skade-
vållaren och den skadelidande kan konstrueras, i det att
man på förut skildrat sätt har möjlighet att anse en
»garanti» avgiven för att vederbörande icke skall komma
till skada (särskilt när det gäller kunder o. dyl.). Än
oftare kan ifrågasättas, att grunden för skadestånds-
ansvaret i här avsedda fall är den, att domstolarna an-
tagit, låt vara emellanåt på ganska svaga skäl, förhanden-
varon av culpa in inspiciendo et custodiendo — antingen
då hos företagaren själv (vid en juridisk person dess
högsta organ: styrelsen etc.) eller åtminstone hos någon
hans självständiga arbetsledning.¹ Det blir då i realiteten
fråga om den ansvarighetsgrund, som nyss omtalats
under 4, eventuellt om den allmänna culparegeln resp.
denna regel uppmjukad i enlighet med vad ovan anförts
under 1. Till stöd för att man icke har att göra med
någon självständig ansvarighetsprincip kunna möjligen
åberopas, exempelvis, rättsfallen NJA 1923 s. 230 (talan
om ansvar för skada vållad av att ett vattenledningsrör

¹ T. ex., vad fastighet beträffar, en vice värd, SvJT 1942 rf. s. 3.
Att denne även personligen kan bli skadeståndsskyldig, därest culpa
hos honom styrkes, är uppenbart, jfr NJA 1937 s. 613. Se ock be-
träffande arbetsledares personliga ansvar mot tredje man NJA 1931
s. 327, 1936 s. 287.

sprungit sönder ogillades, tydligen därför att bristfälligheten ej rimligen kunnat på förhand upptäckas), 1936 s. 38 (bristfällighet å skyddsräcke föranledde ej ansvar, då bristfälligheten icke var för vederbörande bolag känd eller bort kunna vid tillsyn i sedvanlig ordning av bolaget upptäckas, samt förty vållande till skadan genom försummelse i tillsynen om fastigheten icke kunde anses ligga bolaget till last) samt 1939 s. 356 (culpa å arbetsledningens sida åberopades uttryckligen), jfr även de nedan omnämnda rättsfallen NJA 1932 s. 493 och 1933 s. 441. Påfallande är visserligen, att domstolarna ofta underlåta att konstatera culpa hos viss eller vissa personer, t. ex. i självständig arbetslednings ställning, i det man som sagt nöjer sig med att fastslå ansvar för företagaren direkt som följd av anordningens bristfällighet. — Exempel på rättsfall av hithörande typ återfinnas i Strahls uppsats. Se därutöver från senare tid NJA 1932 s. 472, 1933 s. 47 och 187 (även tidigare olyckstillbud i anledning av den bristfälliga anordningen åberopades), 1934 s. 227, 371 och 679 (det sista rättsfallet avseende ansvar för underlåtenhet att genom vederbörlig besiktning utröna fel i till annan person upplåten bensinstationsanläggning; skada åsamkad såväl nyttjanderätts-havaren som tredje man), 1939 s. 356 (se ovan), 1940 s. 199 (stads ansvar för skada på grund av alltför klen dimensionerad avloppsledning, i förening med underlåtenhet att fästa fastighetsägarens uppmärksamhet å angelägenheten av att vidtaga anordningar mot den med ledningen förbundna faran) samt s. 598, 1941 s. 41 och 246 (de två senaste rättsfallen angående skada å arbetare på grund av avsaknad av skyddsanordningar), 1942 s. 634, jfr 1936 s. 326 och 1942 s. 545. Till detta samman-

1944. 494.

H1945 n. 421. Dølt skulptur på fotbollsplan midt på vej.

H1946 n. 407. Lene på vej af skulptorer.

H1947 n. 126. Skulpturer i restaurantkøkken.

SAT H1948 n. 192. Væggene blev is brakt.

H1948 n. 96. Sanding.

H1948 n. 404. Børsteskulpturer tæt hen på skulpturerne
vil de være

H1950 n. 188. Skulpturer, der er for muligt, vil end-
mål?

H1951 n. 63. Skulptur af kunst, skulpturer.

H1949 n. 104. Hver tid på morgenen mærke man
sunde?

hang kan även anses höra en serie rättsfall, som avse skada uppkommen genom försummelse i avseende å vägunderhåll och väglagning, åtgärder till säkerställande av vägtrafik o. dyl., såsom NJA 1930 s. 274 (fråga bl. a. om anordnandet av skyddsvärn till trygghet av gatutrafik), 1932 s. 480 (underlåten utmärkning av vägbanan och felaktig plogning; ansvar för väghållningsentreprenör) samt 546 (stads ansvarighet för svacka i vägbana, uppkommen under rörledningsarbete), 1937 s. 608 (spårvägsbolags ansvar för underlåtenhet att trots olyckstillbud reparera nedsjunkna stensättning kring spårvägsspår), 1939 s. 478 (ansvar för stad på grund av bristfälligt utmärkande av gatuarbeten), 1940 s. 166 (fråga om försummelse av vägdistrikt att trots tidigare olyckstillbud underhålla broräcke m. m.), 318 (liknande), 510 (vägdistrikts underlåtenhet att å väg anbringa varningsmärken) och 573 (försummelse av tomtägare, med gatuhållnings-skyldighet, att bortskaffa för trafiken hinderlig is å körbanan), SvJT 1939 rf. s. 76; jfr även NJA 1930 s. 225 (på grund av särskilda omständigheter intet ansvar för bristfällig sandning), 1932 s. 493 (hotellägare fritogs från skadeståndsskyldighet, då han ej bort inse, att viss anordning var otillfredsställande med hänsyn till trafik-säkerheten), 1933 s. 441 (intet ansvar för skada förorsakad av sättning i väg, då skadan icke skäligen kunde förutses), 1936 s. 123, 1937 s. 611, 1939 s. 333, 1940 s. 310, 568, 617, 1941 s. 94, 1942 s. 95, 273 (fråga, förutom om oförsiktighet vid bonande av golv i hallen till ett rådhus, jämväl om »försummelse av åtgärd till trygghet av gångtrafiken över golvet») och 578 samt SvJT 1942 rf. s. 93.

Av vad nu och förut i detta kapitel utvecklats framgår,

11943, 201. Förtägnelse eller gälskard 127
 ansvarig för sandning? 1943, 714 Renshall, och?
 1944, 585.

huruom de olika skildrade rättsgrunderna för skadeståndsansvar ha en tendens att glida över i varandra. I åtskilliga fall, då man i rättspraxis förklarat en företagare, i synnerhet en juridisk person (ett bolag, en stad, ett väghållningsdistrikt etc.), ansvarig för en skadebringande bristfällig anordning — eventuellt för annat oförsvarligt beteende, särskilt av underlåtenhets art —, är det sålunda icke lätt att avgöra, huruvida rättsgrunden ansetts vara: 1) att culpa in inspiciendo et custodiendo legat företagaren själv eller vid juridiska personer det *högsta* organet till last, i så fall ofta fingerad culpa; 2) att visserligen culpa icke kunnat konstateras hos annan än en underordnad, resp. en underordnad i viss ställning, men att mellan företagaren och den skadelidande varit för handen ett kontraktsförhållande, i så fall ofta ett fingerat kontraktsförhållande; 3) att visserligen varken någon culpa hos företagaren själv eller vid juridiska personer det *högsta* organet varit möjlig att fastställa eller ett kontraktsförhållande kunnat framkonstrueras, men culpa förefunnits hos visst annat organ för företagaren, d. v. s. hans självständiga arbetsledning. Detta alltså sagt under förutsättning, att den bristfälliga anordningen icke innefattar någon ansvarighetsgrund sui generis.

6. På *grannelagsrättens* område har sedan gammalt tanken, att skadeståndsskyldighet bör inträda oberoende av culpa, haft stor resonans.

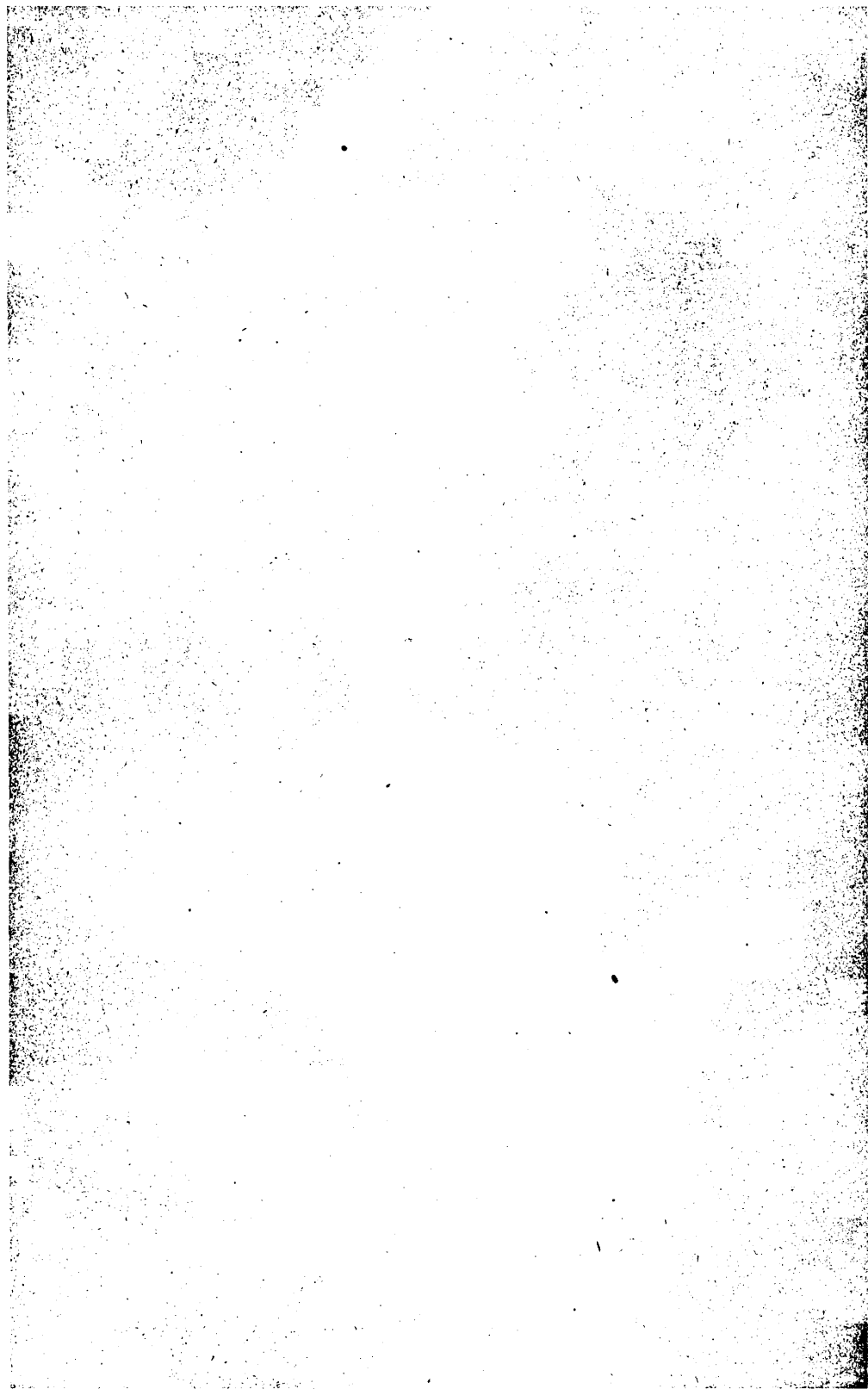
Bland annat gäller detta med hänsyn till ansvaret för s. k. *immissioner*, d. v. s. vissa olägenheter, som till följd av det sätt varpå en fastighet utnyttjas kunna drabba omgivande fastigheter (rök, stank, buller från en på en fastighet bedriven fabriksrörelse o. dyl.). Enligt vad

närmare utvecklas inom fastighetsrätten är omgivningen visserligen skyldig att till en *viss* gräns tåla dylika olägenheter, men om man överskrider denna gräns — som icke kan fastställas genom en allmän formel utan måste anpassas efter omständigheterna, bl. a. beskaffenheten av den ort varom fråga är (villasamhälle, industrisamhälle o. s. v.) och olägenhetens mer eller mindre väsentliga beskaffenhet (jfr det förut citerade stadgandet i 8: 30 vattenlagen) —, ingriper rättsordningen med vissa reaktioner mot den excessiva äganderättsutövningen. Vilka reaktioner? Ja, här kunna — i överensstämmelse med en distinktion, som tidigare berörts — urskiljas två olika möjligheter. Den ojämförligt vanligaste är den, att rättsordningen *ogillar* den över det vederbörliga måttet gående immissionen. Detta innebär bl. a., att det kan icke blott åläggas den ifrågavarande rörelseidkaren skadeståndsansvar utan även meddelas honom förbud, vid äventyr av vite, mot att fortsätta det överdrivna utnyttjandet av fastigheten. Han förpliktas i så fall vid vitespåföljd att undanröja obehaget i fråga; jämför vad förut sagts om rättsstridighetslärans användning som basis icke blott för skadeståndsrätten utan även för läran om andra »ingrepp» i (eljest) rättsligt skyddade intressen. Märkligt är inom parentes sagt, att domstolarna icke ansett den omständigheten utgöra något hinder för meddelande av dylikt förbud, att administrativ myndighet tidigare, jämlikt byggnads- eller hälsovårdsförfattningarna m. m., meddelat tillstånd till verksamhetens bedrivande i berörda excessiva utsträckning, NJA 1900 s. 189. Vad som här särskilt intresserar är emellertid, att *när* sålunda vid överdrivna och av rättsordningen ogillade immissioner skadeståndsplikt ålägges, man prin-

cipiellt icke, av formuleringarna i en del domslut att döma, synes kräva culpa å rörelseidkarens eller något hans självständiga organs sida (se Wilhelm Sjögrens votum i NJA 1911 s. 574). Regelmässigt är väl dock dylik culpa för handen, åtminstone, vid varaktiga immissioner, sedan de skadliga verkningarna av immissionen blivit kända. Att man under *alla* omständigheter skulle vid (av rättsordningen ogillade) immissioner ha fog för att statuera strikt skadeståndsansvar, är nu visserligen icke så säkert. Utgången kan i vissa fall förklaras av att immissionen emanerat från en i och för sig farlig verksamhet. Ty just på *detta* område, i grannelagsrättsliga förhållanden, ser det ut som om man i rättspraxis varit villig att tillmätta verksamhetens farlighet särskild, självständig betydelse.

Men det finns även en annan varietet. Det kan tänkas, att rättsordningen i och för sig anser verksamheten så nyttig ur samhällelig synpunkt, att man trots att det rimliga måttet överskridits icke vill förbjuda dess utövning på oförändrat sätt, d. v. s. att man så till vida anser tillfogandet av skada genom immissioner »rättsenligt». Ingenting hindrar ju då, att ändock hänsyn tages till omgivningens intressen på det begränsade sätt, att man ålägger rörelseidkaren viss skadeståndsskyldighet. Alltså en skadeståndsbörda, som denne får bära ungefär som en skatt eller över huvud som en driftskostnad, utan att dess förhandenvaro ger uttryck för något ogillande å rättsordningens sida. Denna konstellation förutsätter väl emellertid praktiskt — och motsvarande torde kunna sägas om alla fall av ansvar för rättsenligt handlande —, att rörelsens utövande är så lönande, att innehavaren med fördel kan bära skadeståndsansvaret; eljest kommer ju

skadeståndsbördan att leda till ett undertryckande av rörelsen resp. dess utövande på det ifrågavarande sättet. I svensk rättspraxis ha fall av denna senare typ icke varit synnerligen vanliga. Ett par fall, som åtminstone ha stark släktskap med immissionsfall, kunna dock nämnas: NJA 1936 s. 552, 1940 s. 508, jfr 1938 s. 72 samt 1941 s. 272 (märk även just. r. v. Seths votum i NJA 1911 s. 574 och just. r. Bergmans i NJA 1914 s. 423).

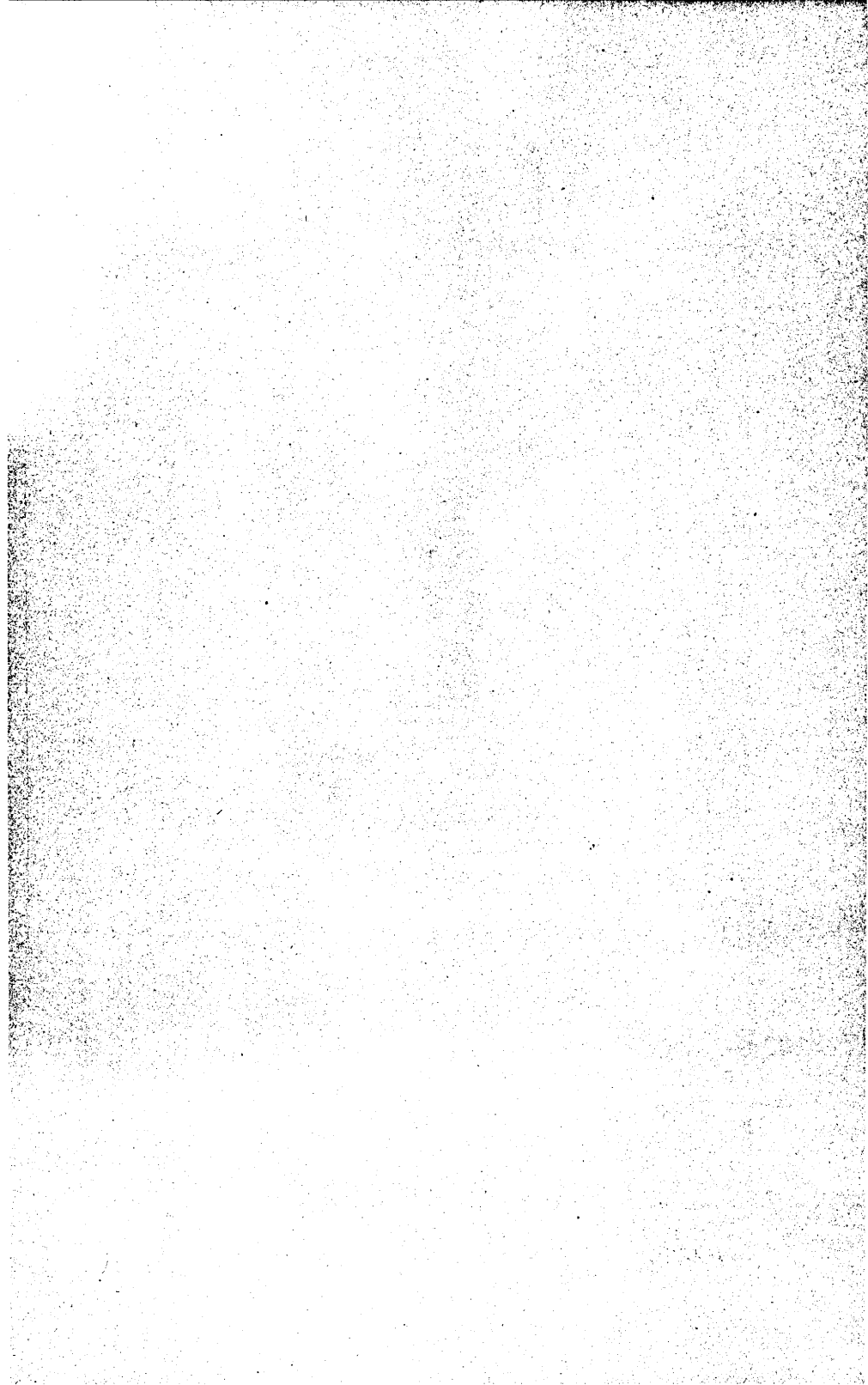
Av rättsfall beträffande immissioner må i övrigt anmärkas: NJA 1891 s. 129, 1900 s. 189 (se ovan), 1903 s. 365, 1909 s. 248 (se angående detta rättsfall Sandström s. 58), 1910 s. 604, 1911 s. 574 (se ovan), 1914 s. 67 och 423, 1931 s. 475, 1934 s. 656, 1938 s. 479, 1939 s. 634, 1940 s. 651, jfr även 1917 s. 514, 1926 s. 277, 1929 s. 178, 1936 s. 156 och 469, 1938 s. 630. Ämnet har nyligen blivit föremål för en grundlig undersökning i en avhandling av Ljungman: Om skada och olägenhet från grannfastighet, 1943.¹

I nära samband med frågan om immissioner står spörsmålet om verkan därav, att genom grävning å tomt skada åstadkommes å en granntomt. Klart är, att skadeståndsansvar inträder, om grävningen skett utan att tillbörliga försiktighetsåtgärder vidtagits, liksom att ansvar uteblir, ifall orsaken till skadans uppkomst är bristfällig beskaffenhet av granntomten själv (och grannen erhållit rådtrum att föranstalta om skyddsåtgärd), NJA 1917 s. 183, 1931 s. 126, jfr 1915 s. 528 och 1931 s. 208. Men möjligen kan man därutöver anse, att, när sistnämnda förhållande icke är för handen, även en med vederbörliga försiktighetsmått vidtagen grävning ger upphov till er-

¹ Se även Ernberg, Expropriationsskada å återstod av fastighet, 1938, s. 60—86.

sättningsskyldighet, om skada ändock skulle uppkomma, i allt fall om grävningen innefattar en osedvanlig risk för skada och den så till vida härrör från »farlig verksamhet» (se ovan; jfr ock Ljungman a. a. s. 196 ff., 249 f.). Ett hithörande rättsfall är NJA 1927 s. 72; minoritetens votum bygger förmodligen på tanken, att grävningen i och för sig icke var av beskaffenhet att böra av rättsordningen ogillas och sålunda icke rimligen kunde förbjudas, men att den borde föranleda skadeståndsskyldighet. Se i detta sammanhang även de nedan under 8. omnämnda rättsfallen NJA 1936 s. 557 och 1942 s. 473.

7. Det anfördes nyss, att man så vitt angår grannelagsrättsliga förhållanden kan diskutera förekomsten av skadeståndsskyldighet på grund av s. k. *rättsenligt handlande*. Även åtskilliga andra fall av dylik skadeståndsskyldighet kunna påvisas. Ej sällan förekomma klara lagbestämmelser av detta slag (utöver de redan omtalade enligt 1886 års järnvägsskadelag § 5 m. fl.). Hela expropriationsinstitutet — vare sig det stödes på den grundläggande 1917 års expropriationslag eller på regler av expropriationsrättsligt innehåll inströdda i en mängd andra lagar (vattenlagen, stadsplanlagen, väglagen, ägofredslagen o. s. v.) — bestämmes ju av en dylik tankegång. »Ingreppet», som för resten ofta består i bildande av ett s. k. tvångsservitut, ogillas icke av rättsordningen utan gillas tvärtom, men ersättning skall beredas den skadelidande. Näraliggande är det fall, att vid nedslaktande av med smittosam kreaturssjukdom behäftade djur staten lämnar ersättning, enligt särskilda författningar. Även om bestämmelserna rörande gemensamt haveri i sjölagen må här erinras. — *Utan* direkt stöd i lag brukar man anse, att om en befogad *nödåtgärd* företages, den-

H 1946 a. 148. Beregning af færdig underskud?

H 1946 n. 734. Brandstøtke og artilleridivision færdig underskud.

Om regressen end 25 SFAL.

H 1946 a. 758 Militeri dækkende skæbne.

H 1947 n. 385. Skud ansvaret mot grænse ved grænse.

H 1950 n. 550 Motor cykel tælling.

samma visserligen icke ådrager den handlande skadeståndspåföljd enligt culparegeln, men att denne — eller en tredje man — ändock blir ersättningspliktig, till den del åtgärden varit för vederbörande nyttig; se ovan kap. 3 under *b*. Nödåtgärden är »rättsenlig» — medför ej straff, får ej mötas med nödvärn, kan ej av offentlig myndighet förbjudas —, men den som profiterar av åtgärden har att erlægga det »pris», som skadeståndet utgör. Märk i detta sammanhang även 19 § 2 st. försäkringsavtalslagen (om verkan av att ett försäkringsfall visserligen uppsåtligt framkallats av försäkringshavaren men handlingen skett »i syfte att förekomma skada å person eller egendom under sådana omständigheter, att åtgärden kan anses försvarlig»; jfr nordiska rättsstridighetsläran).

8. De rättsfall, där verksamhetens högre grad av *farlighet* direkt åberopats som grund för strikt skadeståndsansvar, äro, såsom förut antytts, icke särdeles vanliga. Se emellertid — förutom ovannämnda NJA 1927 s. 72 — rättsfallen NJA 1928 s. 316 (kronan ansvarig för skada vållad av med synnerlig eldfara förenad militär övning; 3 röster mot 2 i HD), 1936 s. 557 (ansvar för genom sprängningsarbeten förorsakad skada: »enär, med hänsyn till arbetenas art och den risk för skada å näraliggande fastigheter som arbetena inneburo, för staden uppkommit skyldighet att ersätta sådan skada, även om den icke vållats av bristande omsorg vid arbetenas utförande»), 1937 s. 196 (ansvar för kronan på grund av skada genom militär — nattlig — övning, se däremot 1942 s. 607) samt 1942 s. 473 (ansvarighet för skada föranledd av schaktningar för bygge). Åtminstone flertalet av dessa fall kunde emellertid ha uppfattats som grannelagsrättsliga. Huruvida till förevarande samman-

hang jämväl hör NJA 1929 s. 520 är svårt att säga. Rättsfallet är nämligen mycket svårtolkat.¹ Även i fall av utpräglad farlig verksamhet är det i alla händelser vanligt, att i domsluten till stöd för ansvarighet åberopas culpa in inspiciendo et custodiendo å arbetsledningens sida, NJA 1934 s. 256, 1941 s. 133 och 281. 1944. 301

9. Spörsmålet, huruvida den som obehörigt tillgodo-gjort sig annans egendom, men varit i god tro be-träffande rättsutövningen i fråga, drabbas av skade-ståndsansvar avseende den tillgodosgjorda egendomens värde, är i viss mån omtvistat (här bortses från de fall då reglerna om klander och godtrosförvärv m. m. leda till full eller partiell ansvarsfrihet). Ämnet behandlas lämp-ligen inom sakrätten och i läran om »obehörig vinst». Se Winroth s. 103 f., Ussing s. 87 ff., 220 ff., jfr även bl. a. NJA 1915 s. 277, 1921 s. 382, 1923 s. 136.

¹ Telegrafstyrelsen (kronan) gjordes ansvarig för skada å bil upp-kommen därigenom, att arbetarna vid ett reparationsarbete för styrel-sens räkning låtit telefontråd kvarligga å vägen. I HD:s av justr. Alexanderson formulerade dom heter det: »enär styrelsen, som utmed den till allmän trafik upplåtna vägen bedrivit arbeten för ett för väg-trafficen främmande ändamål, måste anses ersättningsskyldig för skada, som i följd härav oförskyllt drabbat vägförande genom att vägbanan icke hölls klar». Det låter, som om åtminstone arbetsledningens culpa skulle ha ansetts betydelselös (annorlunda minoriteten i HD). Ha grannelagsrättsliga synpunkter här inverkat? Eller rör det sig om ett slags analogi från bilskadelagen? Eller fingerades det, att telegraf-styrelsen genom vägens begagnande iklätt sig vissa förpliktelser, så att ett slags kontraktsrättslig ansvarighet skulle föreligga? (Så när-mast Sandström s. 62). Strahl a. a. s. 587 not 4 synes åberopa rätts-fallet till stöd för uppfattningen om »bristfällig anordning» som rätts-grund för skadeståndsansvar. — Icke heller innebörden i avgörandet NJA 1941 s. 626 synes mig fullt klar, så vitt däri får anses markerat, att förarens av vägvälten culpa ovillkorligen skulle ådragit arbetslös-hetskommissionen ansvar för ifrågavarande gnistskada. Analogi från järnvägsskade- och bilskadelagarna?

11945 n. 438. Utman 1929 n. 520. Tydligare p. om arbetsvår-
arna vid fullgörande.

11946 n. 257. Rep. av skidåkning i fullgörande.

KAP. IX.

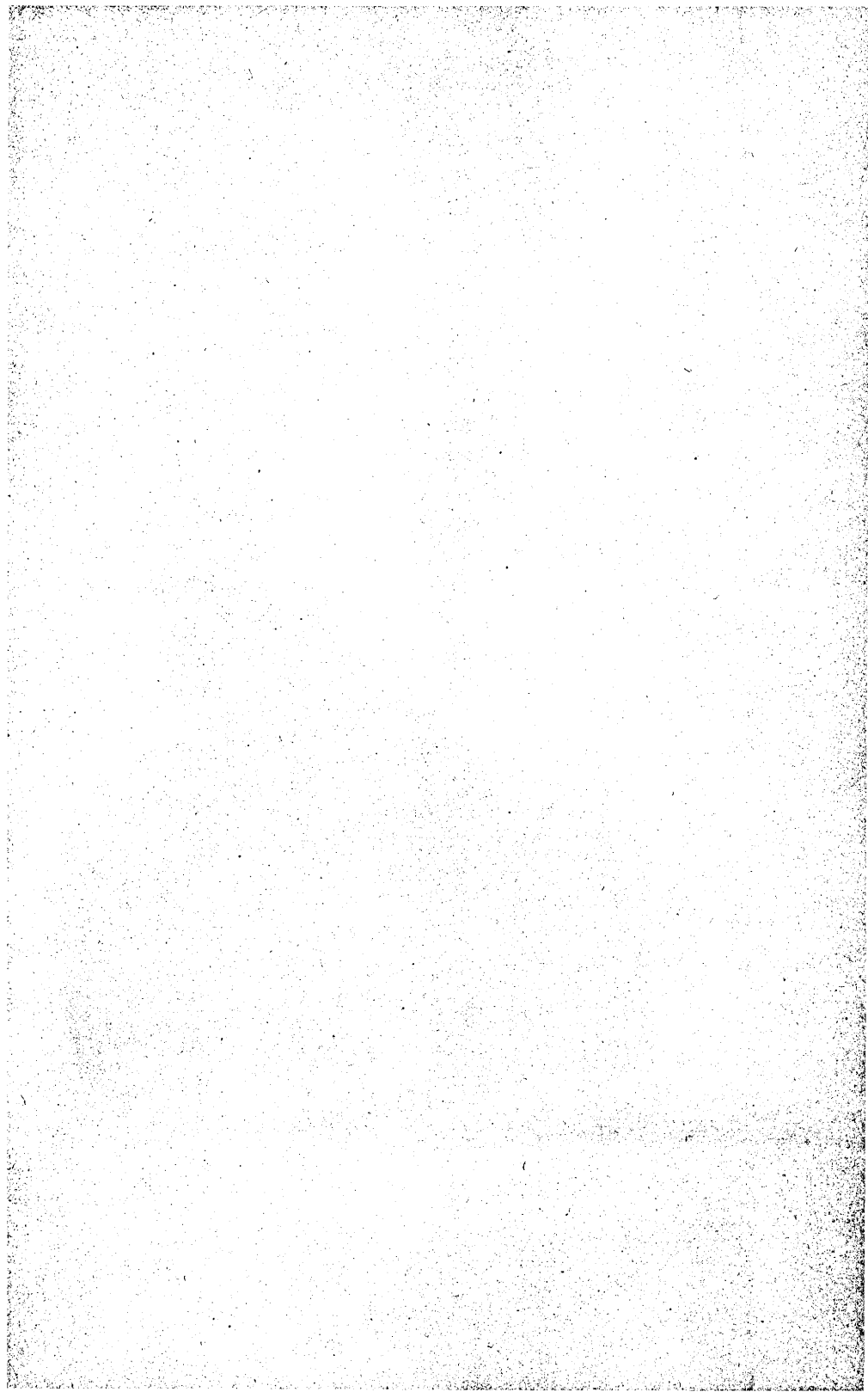
Några ord om statens och kommunens ansvar för dess befattningshavares åtgärder.

Ett särskilt spörsmål är, huruvida man kan tillämpa förut skildrade skadeståndsrättsliga grundsatser jämväl i sådana fall, där ansvarigheten skulle komma att drabba *staten*. I vad mån svarar staten för sina ämbetsmäns och andra befattningshavares handlingar? Ämnet tillhör närmast förvaltningsrätten; se *Sundberg*, Stats och kommuns ansvarighet för befattningshavares tjänsteåtgärder (1933), jfr ock *Wiberg* i Tidskrift för Sveriges advokatsamfund 1942 s. 245. Här blott några få anmärkningar.

Tydligt är, att staten får anses jämställd med en enskild, om den är subjekt i ett rent privaträttsligt rättsförhållande, t. ex. när kronan är fastighetsägare (med hänsyn till bl. a. det grannelagsrättsliga ansvaret, se exempelvis NJA 1909 s. 248) eller när kronan äger en bil (med hänsyn till trafikansvaret, jfr NJA 1929 s. 450 och 1930 s. 449; av intresse i detta sammanhang även NJA 1941 s. 626). Svårigheterna börja på allvar först när staten framträder som utövare av offentligrättslig myndighet. Den principiella utgångspunkten — vars praktiska betydelse dock på grund av de många modi-

fikationerna i densamma icke bör överskattas — är den, att staten *icke* utan vidare svarar för sina tjänstemäns eller andra befattningshavares culpösa beteende, i de fall där skadeståndsansvar skulle inträtt om det rört sig om en enskild företagare. Detta bekräftas i viss mån därav, att i de situationer där genom lag dylikt ansvar ålagts staten (se den förut behandlade lagstiftningen om ersättning åt oskyldigt häktade eller dömd resp. om ersättning i anledning av exekutiva ämbetsmäns förskingringar) ersättningsskyldigheten begränsats starkt; den framstår på sätt och vis som positivrättsligt undantag från huvudprincipen. Ostridigt är sålunda, att staten i allmänhet icke blir ansvarig, om en domare dömer oriktigt eller om tjänstemän inom exekutionsväsendet förfara felaktigt. Ett pregnant uttryck för att staten icke utan vidare häftar för culpöst beteende av sina organ (icke ens om dessa äro av högre och förnämligare art) utgör det mycket omtalade rättsfallet NJA 1930 s. 45, se vidare 1936 s. 471.

Men från nu nämnda huvudregel göras vittgående undantag. Viktigast är följande. I den mån det kan anses att läget trots sin offentlighetsrättsliga karaktär erbjuder påtagliga analogier till ett privaträttsligt rättsförhållande, tillämpas gärna för kronan samma regler som för enskilda företagare. Till den del man t. ex. kan konstruera fram kontraktsförpliktelser mellan kronan och den skadelidande — biförpliktelser, garantiåtaganden l. dyl. —, härledes därur ansvar för kronan på samma sätt som när det gäller enskilda rättssubjekt. Uppenbart är vid sådant förhållande, att kronan i utomordentligt stor utsträckning kommer att jämföras med en enskild företagare i vad angår de affärsdrivande verkens rörelse: post, telegraf, telefon, järnvägar, vattenfallsverk. Men

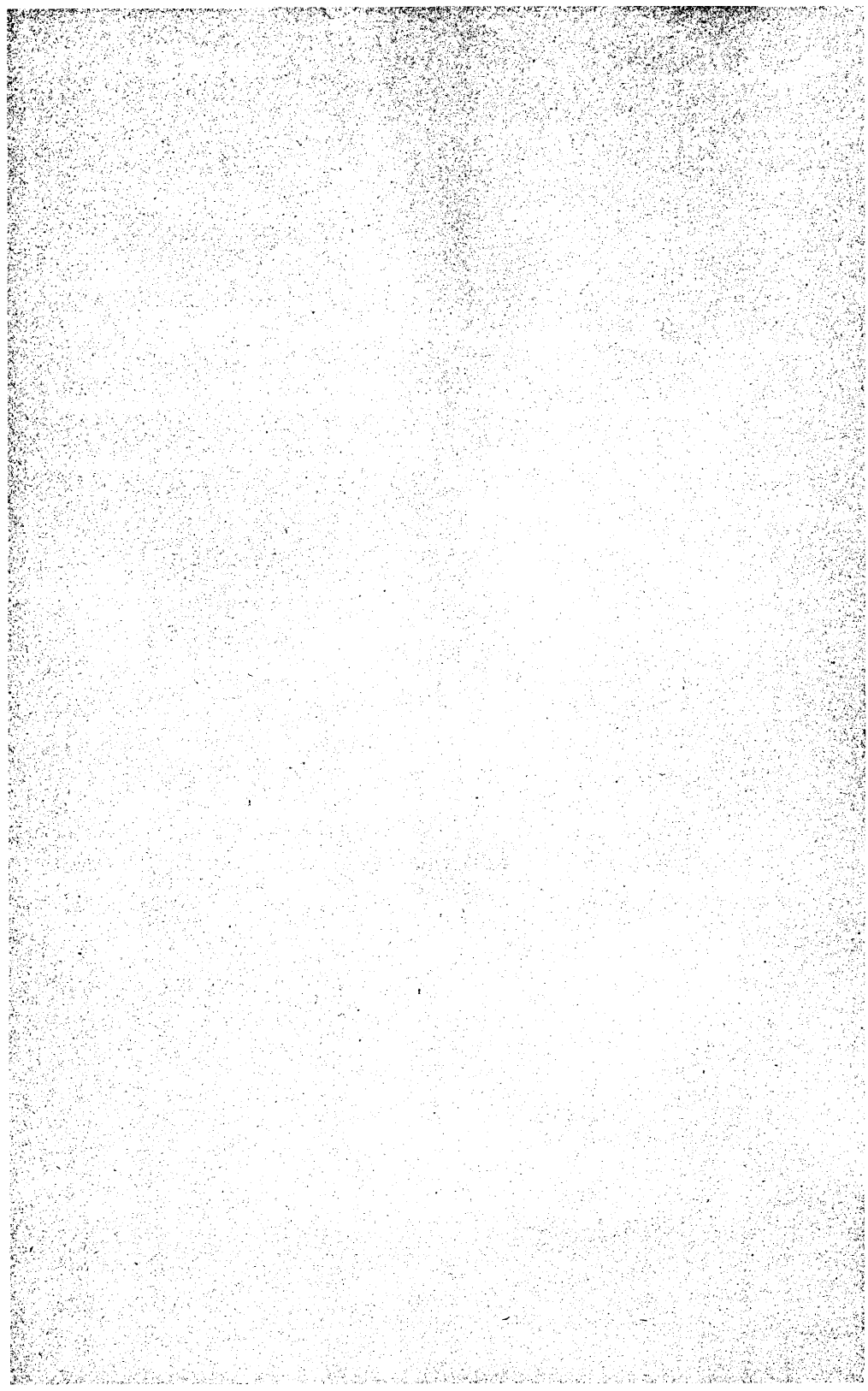
H1946. 257, 1947. 586.

även utanför dessa områden finnes ett betydande utrymme för en dylik analogisering från privaträttsliga rättsförhållanden. Så t. ex. har tullförvaltningen ådragit kronan ansvar för skada uppkommen å omhänderhaft tullpliktigt gods resp. å beslagtaget fartyg (läget nämligen jämförligt med ett civilrättsligt depositionsförhållande; NJA 1920 s. 398, 1925 s. 629, 1929 s. 253), militärmanskap likaledes, om genom inkvartering vållats skada å tredje mans egendom (analogi från ett hyresförhållande, NJA 1918 s. 229). När det gällt kroppsskada ådragen under militärtjänstgöring, har man vidare bedömt läget i analogi med det som föreligger då skada drabbat arbetare i industriföretag och betraktat militära befattningshavare av t. o. m. tämligen låg rang som förmän eller arbetsledning (se NJA 1928 s. 454, 1929 s. 550, ¹⁷⁴⁴ med utförligt yttrande av just. r. Stenbeck, jfr s. 523, ³⁰¹ samt 1936 s. 667; här finnes för övrigt särskilt stöd för denna ståndpunkt i förarbetena till lagstiftningen om ersättning i anledning av skada ådragen under militärtjänstgöring). Än ytterligare må hänvisas till NJA 1929 s. 428 (bl. a. analogi från expropriationsgrundsatserna?) och 520 (refererat ovan s. 134 not 1), 1934 s. 371 samt 1936 s. 141 (ansvar till följd av lotspersonals felaktiga utsättande av sjömärke), jfr å andra sidan NJA 1937 s. 629 (intet ansvar för kronan på grund av försummelse av lots).¹ — Tydligt torde vara, att möjligheterna att laborera med dylika analogier åtminstone avsevärt för-

¹ Större benägenhet sålunda att låta ansvar inträda på grund av en varaktig bristfällig anordning än till följd av ett momentant culpöst handlande av statliga tjänstemän? — Se ock NJA 1938 s. 575 (kronan ej ansvarig för skada å lotslärling, enär olycksfallet icke vållats av vårdslöshet eller försummelse i tjänsten från befälets å lotsbåten sida).

minskas, när det rör sig om ansvar för ämbetsbeslut av statens omedelbara organ, de statliga myndigheterna, jfr ovannämnda rättsfall NJA 1930 s. 45.

Vad *kommuners* ansvar beträffar synas i rättspraxis icke råda några betänkligheter mot att i mycket stor utsträckning jämställa desamma med enskilda rättssubjekt, även om detta icke sker generellt. Så inträder ansvar t. ex., när en kommun försummat sina skyldigheter med hänsyn till väg- och gatuhållning — resp. i gata nedlagda avloppsledningar — och skada härigenom uppkommit för tredje man (enligt rättspraxis varför i det föregående redogjorts). För den kommunala ekonomiska förvaltningens del finnas ju också stora möjligheter att anlägga kontraktsrättsliga synpunkter, exempelvis inom sjukhusvården, NJA 1925 s. 103, 1932 s. 572, jfr s. 373, 1938 s. 22, 1942 s. 718; jfr vidare 1930 s. 259, 1934 s. 92. Se emellertid å andra sidan NJA 1941 s. 32 (stad icke ansvarig för av hamnlots tillfogad skada); jfr även NJA 1932 s. 154. Ett svårtolkat rättsfall, som dock kanske är mera kontraktsrättsligt än utomobligatoriskt, är NJA 1929 s. 128: ett av kommunalfullmäktige fattat beslut att förvägra ett bolag tillförsel av elektrisk ström ansågs med hänsyn till omständigheterna »icke skäligen böra för kommunen medföra förpliktelse att till bolaget utgiva skadestånd».

Uppställning av allmunt sk. skada, se H1945 n. 394.
Om äldre uppfattning jfr H1874 n. 534.

Skadeli den som förmögenhetsställning. Jfr För TS n. 32
H1950 n. 409. Valbureglar för när. de vris i rikets lag
fr A. Skadeli den, skade A ej utnyttjat denna inport-
möjlighet?

H1951 n. 86. A fide i fullt an B men an han normalt skulle
ha fått i lov. Omkostnad ej ersättningsskyldig.

KAP. X.

Skadeståndets storlek.

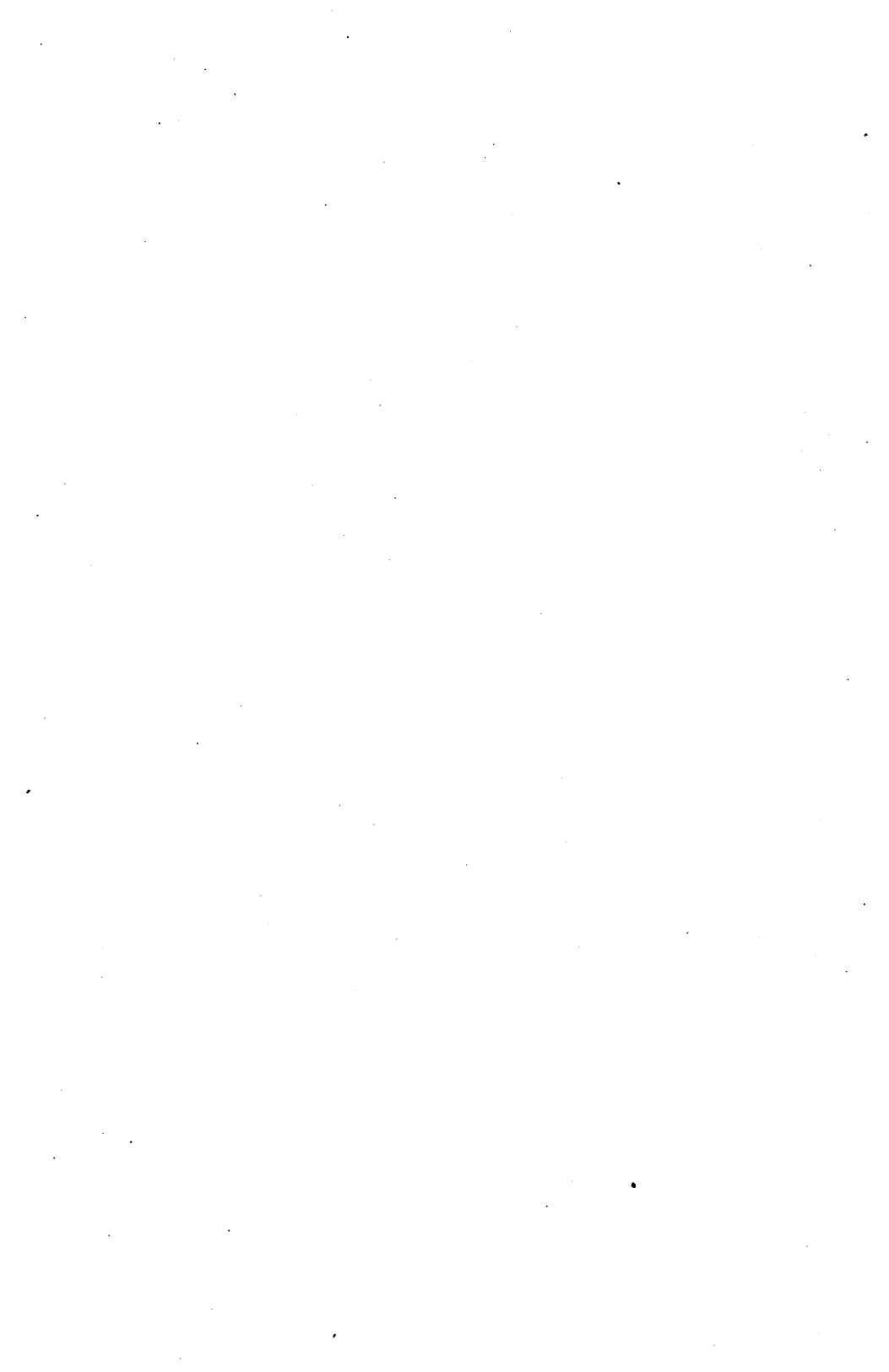
Till en början en terminologisk anmärkning.

Med »skada» förstår man i allmänhet en viss ofördelaktig *effekt* å en nytthet eller ett intresse (någon har tillfogats en blesstyr, fått viss sak förstörd, gått miste om en vinstbringande affär). Denna skada kan då tänkas »ersatt» *antingen* i den formen att den skadliga effekten i viss mån bringas ur världen (så vid restitution in natura: i stället för den förstörda boken tillhandahåller skadevållaren en ny, likadan bok), *eller* — vilket är det ojämförligt vanligaste — på det sättet att som surrogat presteras ett penningbelopp till den skadelidande. Det penningbelopp, vartill den skadliga effekten, eller som man också säger den »reala» eller »konkreta» skadan, värderas, betecknas ofta som värderad skada (»rechnerischer Schaden»), vare sig värderingen avser en ekonomisk eller, såsom vid ersättning för sveda och värk, en ideell skadeeffekt. En del författare, exempelvis Stang, hävda nu, att det är begreppet »värderad skada», som vid skadeståndslärans framställning har den största betydelsen; endast en sådan skada, den ekonomiska *förlust* vederbörande lider, kan i egentlig mening »ersättas». En dylik begreppsbildning förefaller mig dock föga ända-

målsenlig och knappast överensstämmande med lagens språkbruk. Särskilt må framhållas, att den för skadeståndsinstitutet så viktiga preventionen givetvis riktar sig mot den skadliga effektens förekomst, samt att man med nämnda begreppsbildning icke inom skadeståndsläran får plats för de fall, då en »skada» avhjälpes genom restitution in natura.

Såsom vi förut funnit ersättes i allmänhet endast ekonomisk skada, icke ideell. Det är ju vanskligt att i penningar uppskatta storleken av ideell skada. Hänsyn härtill böra också vara vägledande, när det gäller att närmare uppdraga gränsen mellan den ekonomiska och den ideella skadan, en gränsdragning som ur flera synpunkter erbjuder svårigheter; se härom U s s i n g i SvJT 1941 s. 741 och Ø v e r g a a r d s. 278 ff. Tvekan uppkommer bl. a. i sådana fall, då visserligen skadan ej medför ökade penningutgifter för den skadelidande och ej heller minskade penninginkomster, men det ändock är möjligt att efter en något så när allmängiltig, alltså icke rent individuell och godtycklig, måttstock i penningar uppskatta skadans konsekvenser. Exempel: den skadelidande avhjälpes skadan genom eget arbete av sådan beskaffenhet, att detsamma objektivt kan värdesättas, utan att han för arbetets skull avstår från några inkomster på annat håll eller ådrager sig några som helst utgifter. Förmodligen bör denna skada ersättas enligt reglerna om ekonomisk skada. — Om begreppet skada, och särskilt ekonomisk skada, hänvisas vidare till S t r a h l, Fyra expropriationsrättsliga uppsatser, 1926, s. 162 ff.

Den ifrågavarande försämringen av den skadelidandes förmögenhetsläge kan för övrigt försiggå på två sätt. Antingen förringas genom det skadegörande beteendet

vederbörandes nuvarande förmögenhet (»damnum emergens»), eller också uteblir på grund av beteendet den ökning av förmögenheten, som eljest skulle ha inträtt (»lucrum cessans»). Tack vare skadeståndet skall den skadelidande som sagt ekonomiskt försättas i samma ställning som om skadan icke inträffat; även »lucrum cessans» ersättes sålunda. Vad personskada beträffar har man stöd för denna sats i 6:2 strafflagen, enligt vilket stadgande, såsom redan nämnts, ersättning skall utgå för bl. a. »hinder och brist i den skadades näring». Klart är emellertid, att »lucrum cessans» måste, för att skadestånd skall utgå, med en viss säkerhet ha kunnat påräknas, låt vara att man här ofta får i högre eller lägre grad nöja sig med sannolikhetsbevis. När det gäller uppskattningen av utsikten till framtida vinst o. dyl., ankommer det naturligen icke på om den skadelidande haft juridiskt säkrade möjligheter att ingå det ena eller andra avtalet utan över huvud på vad som i ifrågavarande avseende framstår som sannolika vinstchanser. Nedbrinner en fastighet genom någons vållande, kan det sålunda för utdömande av gottgörelse för hyresförlust icke fordras, att husägaren redan slutit hyresavtal, som nu icke kunna fullgöras, utan man får söka avgöra vilka uthyrningsmöjligheter med rimlig sannolikhet varit att förvänta. Uppenbarligen kräves, att »lucrum cessans» framstått som en adekvat följd av det skadegörande beteendet, »legat i linje» med detsamma på förut skildrat sätt.

Redan *faran* för en skada (en skadeeffekt) kan under vissa omständigheter, särskilt då faran är mera varaktig till sin natur, åstadkomma en förmögenhetsminskning, som är ersättningsgill; jfr det ovan s. 35 f. sagda. Vilka dessa omständigheter äro, kan emellertid, såsom där

H 1942 n.
542!

framhölls, ofta vara föremål för tvekan. Bl. a. är att märka, att kostnader, som nedläggas för att avvärja en fara, regelrätt måste kunna fordras ersatta. Nödvändigheten av att i vissa fall behandla faran för en skadeeffekt som likvärdig med inträffad skada utgör obestridligen ett argument till förmån för den uppfattning, enligt vilken begreppet skada bör bestämmas som »värderad skada», i motsats till den »konkreta» eller »reala» skadan.

Nämnda princip, att den skadelidande skall genom skadeståndet ekonomiskt försättas i samma läge som om skadan icke inträffat, innebär tillika, att även en individuell förlust ersättes, sålunda icke blott den normala, typiska förlusten. Normgivande är med andra ord den skadelidandes »intresse» («quod interest»), vilket naturligtvis kan leda till en mycket högre ersättning än om man hade att hålla sig till det objektiva värdet eller omsättningsvärdet (en saks eller annan nyttighets »pretium commune»). Viss egendom kan ju t. ex. på grund av det sammanhang, vari den står till annan egendom, för ägaren representera ett vida högre värde än det objektiva värdet. I samband härmed står också, att om flera personer ha rätt till samma sak (den ene som ägare, den andra som nyttjanderättshavare etc.), det ofta måste inträffa, att deras »intressen» sammanlagt representera ett högre belopp än det värde, som saken skulle ha i en enda persons ägo (se Stang s. 293 f.). Även lyxvärden, skönhetsvärden och andra utomordentliga värden skola ersättas, NJA 1898 s. 290, 1919 s. 1. Men förutsättningen är, som ovan sagts, att uppskattningen av skadan kan ske efter en mera allmängiltig måttstock. Det rena affektionsvärdet skall förty icke gottgöras, däremot även värdet av ett föremål, som är av intresse

H 1947, 634.

H 1945 n. Stützpunkt belopp ganz für annehmend am Leih-
jährl.

blott för en begränsad krets (t. ex. medlemmar av en viss släkt), för så vitt en dylik uppskattning är möjlig.

Vid skadeståndets bestämmande kan man, när det gäller egendomsskada,¹ hämta viss ledning av bestämmelserna i 37 och 38 §§ försäkringsavtalslagen. Detta betyder bl. a., att man vid fastställandet av en saks värde naturligtvis icke alltid har att lägga till grund enbart sakens försäljningsvärde; detta skulle ofta ge oskäligt låg ersättning (jfr begagnade kläder, ett gammalt möblemang etc.). I stället ankommer det i största utsträckning på kostnaden för nyanskaffning av en sak av samma slag (med avdrag för vad den gamla nedgått i värde genom ålder och bruk, nedsatt användbarhet eller annan omständighet, se NJA 1936 s. 693) resp., då fråga är om en partiell skada, på reparationskostnaden. Alltså en restitutionssynpunkt, om man så vill, låt vara att vad som kommer den skadelidande till godo är ett penningbelopp, utan att det normalt är av betydelse, huruvida beloppet verkligen användes till restitution. Vid avgörandet av huruvida den ena eller andra värderingsmetoden bör komma till användning, måste tydligen hänsyn tagas till det sätt, varpå den skadelidande kan tänkas ha avsett att utnyttja egendomen, därest densamma för honom varit i behåll (för föryttring eller för eget bruk m. m.). Ofta läres dock, att försäljningsvärdet städse utgör ett minimum; *detta* värde hade han alltid kunnat tillgodogöra sig, menar man. — Under alla omständigheter är den skadelidande berättigad till ersättning för förlust som drabbar honom, innan återanskaffning eller reparation hunnit komma till stånd (»tidsintresset»). Gottgörelse skall sålunda lämnas för att en industriell

¹ Jfr i detta ämne Strahl a. a. s. 177 ff.

rörelse på grund av skadegörelsen fått stå stilla under viss tid. Ersättningen är i det hänseendet icke begränsad på sätt som in dubio gäller enligt 36 § försäkringsavtalslagen, NJA 1939 s. 319, 481, SvJT 1942 rf. s. 38, jfr ock NJA 1938 s. 147 (nedsättning av dylikt ersättningskrav till följd av bristande adekvans eller den skadelidandes medverkan till skadan?). På *denna* punkt kunna med andra ord försäkringsrättens regler icke vinna analog tillämpning.

Vilken tidpunkt skall vid egendomsskadas värdering läggas till grund? Man kunde tycka, att själva skadegörelsens tidpunkt vore den naturliga. Detta innebure dock, vid stigande priser, ett missgynnande av den skadelidande, särskilt i sådana fall då egendomen icke varit avsedd att omedelbart föryttras eller konsumeras. Även en senare tidpunkt får man därför ofta räkna med, eventuellt en så sen som domens i skadestandsprocessen. Men naturligtvis bör hänsyn även tagas till ett sådant förhållande som att den skadelidande utan skäl underlåtit att genom »täckningsköp» å annat håll reducera den lidna skadan.

Angående bestämmandet av ersättning för personskada må hänvisas till en uppsats av Hörstadius i SvJT 1935 s. 11. De olika ersättningsposterna äro huvudsakligen: 1) för sjukvård m. m. (under förfluten tid); 2) för mistad arbetsförtjänst (likaledes i vad angår förfluten tid); 3) för sveda och värk (dito; ideell skada); samt 4) för lyte eller annat stadigvarande men samt hinder eller brist i näring. Under posten 4) inbegripes ersättning *dels* för minskad eller förlorad arbetsförmåga i framtiden (vanligen i form av livränta) *dels* för vissa av det kvarstående menet vållade framtida utgifter

144 H 1943 s. 384. Minskad arbetsförmåga?
för vilken hänsyn?

RT Dr. C. 1950 n. 185. Kvinnans vänerade offer
redell örens.

H1947 n. 68. Måttad arbetsförmåga?

H1949 n. 253. Officersämne de. del i början av sin
utbildning. Bidrag till annan utbildning, eftersom
han kommer bli off. utan korthet?

H1949 n. 693. Begäran korthet. Flygbyrå. fr. Chicago.

H1951 n. 391. Arbetsförmåga efteråt bättre än den
medicinska utbildningen. den indikerar.

(exempelvis för särskilt tillverkade klädespersedlar eller för proteser) *dels* slutligen för framtida obehag och lidande, även ideell skada. Av rättsfall på området från de senaste åren må anmärkas NJA 1933 s. 459, 1934 s. 459, 1935 s. 87, 1939 s. 647¹ (jfr 1932 s. 209, 1935 s. 242 och 392, 1940 s. 724). — Särskilda svårigheter ha i rättspraxis de s. k. traumatiska neuroserna vållat; se härom NJA 1932 s. 572, 1937 s. 277, 1938 s. 223, 1939 s. 620 samt i litteraturen — förutom Hörstadius a. a. s. 44 ff. — Hult i SvJT 1939 s. 245.

Ränta å skadeståndsbeloppet tillerkännes den skadelidande normalt allenast med 5 % från stämningdagen, jfr NJA 1914 s. 3, 1922 s. 296 och 566, 1933 s. 724. Särskilt för det fall att någon brottsligt eller eljest uppenbart rättsstridigt undandragit en annan denne tillkommande kapital utdömes dock i praxis ej sällan högre ränta, såsom 6 % från den dag kapitalet undandrogs vederbörande.² Likaledes förekommer det, att när fråga är om periodiskt utgående ersättningsbelopp, såsom livräntor och underhållsbelopp enligt 6: 4 strafflagen, det ålägges den betalningsskyldige att å beloppen gälda ränta med 6 % från resp. förfallodagar, se t. ex. NJA 1925 s. 103.

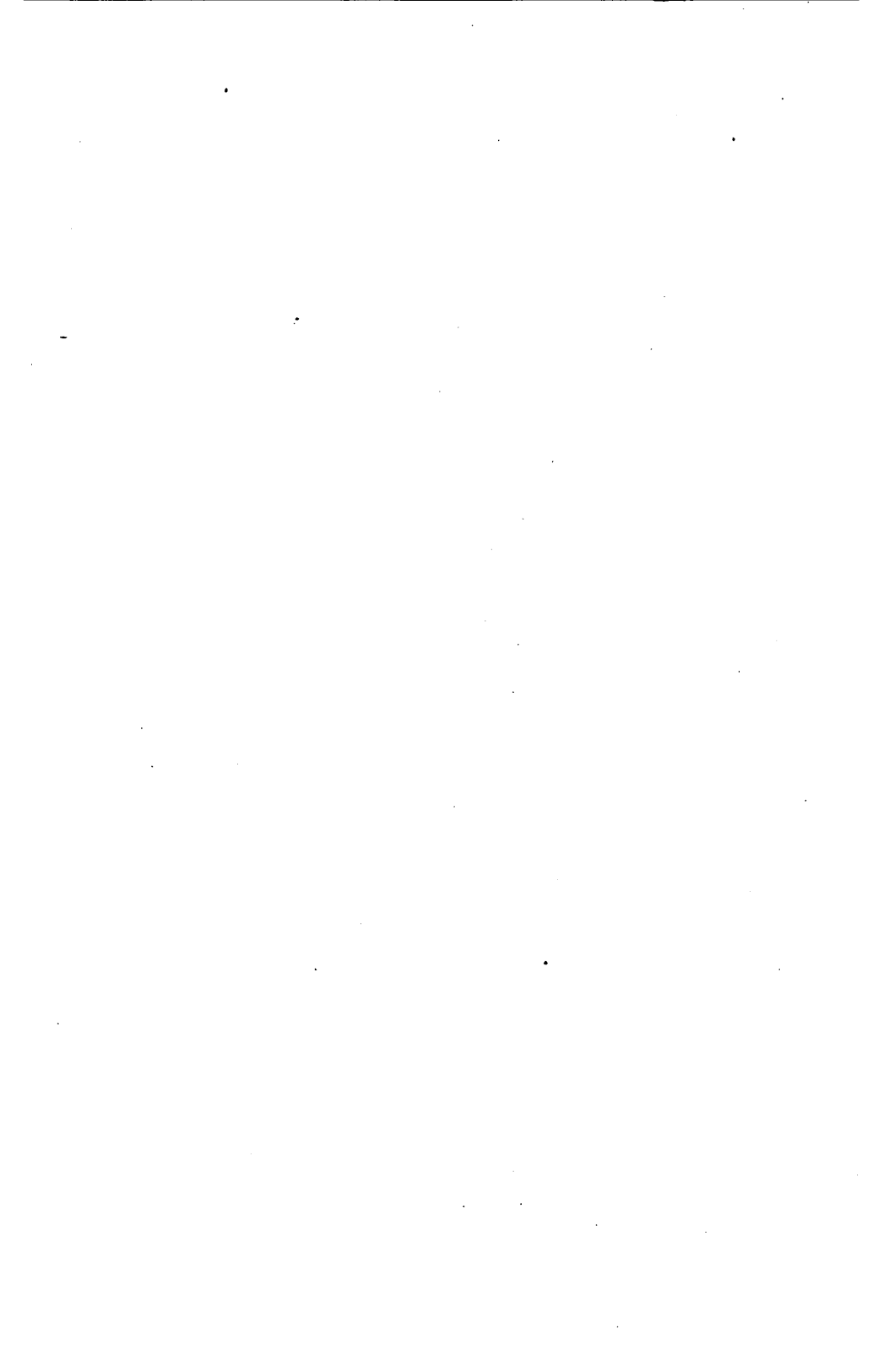
Vad nu anförts har som synes haft avseende å det fall,

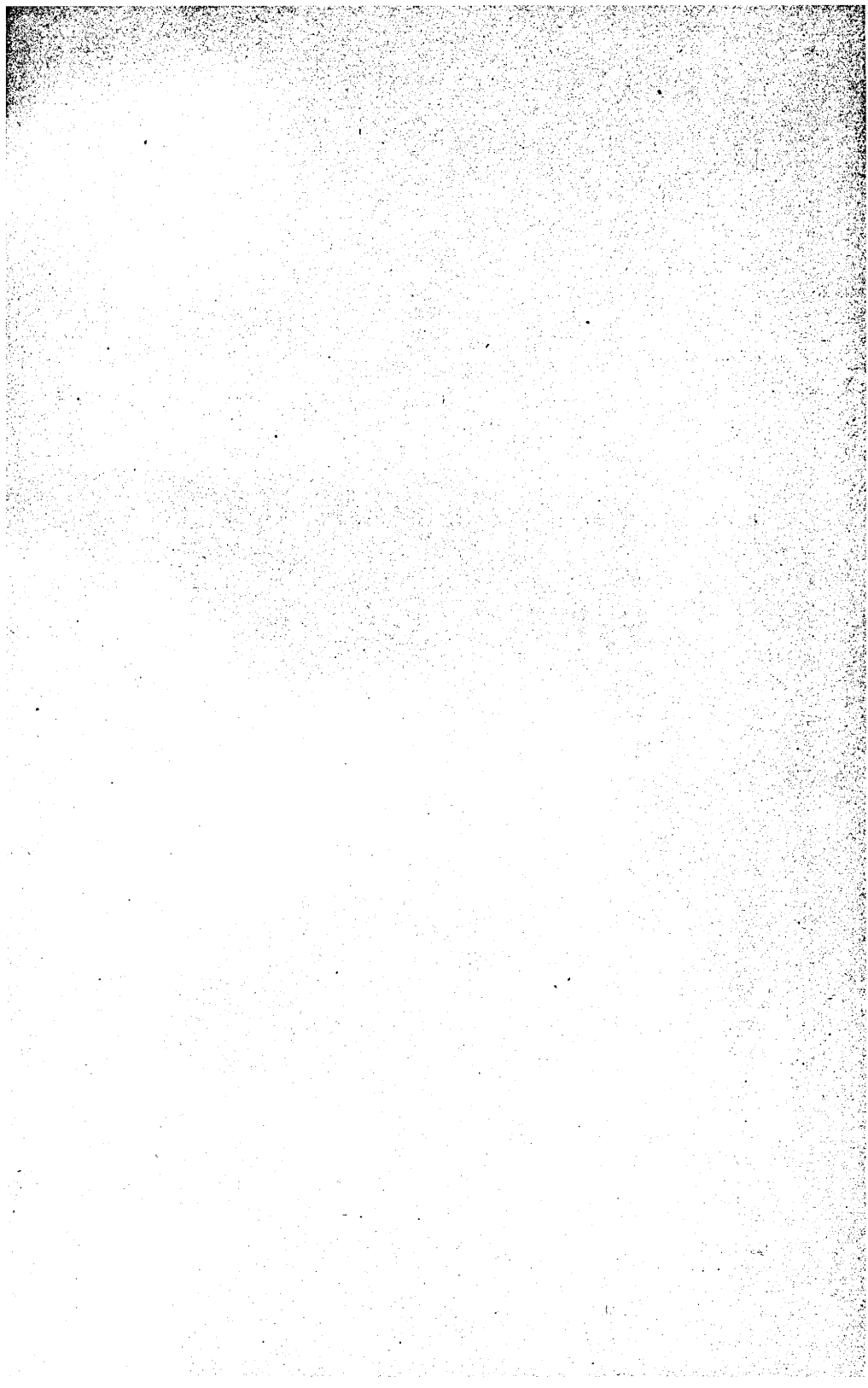
¹ Vid bestämmande av livränta åt skadad arbetare togs ej hänsyn till att han vid tiden för rättegången åtnjöt arbetsinkomst, som t. o. m. översteg hans inkomst före olycksfallet. Avgörandet bör nämligen träffas med utgångspunkt från mindre tillfälliga omständigheter (märk invaliditetsgraden).

² Av rättsfall, som på ett eller annat sätt ha intresse för ränte-frågans bedömande, må ytterligare anmärkas: NJA 1876 s. 90, 1880 s. 354, 1895 s. 124, 1907 s. 114 och 231, 1918 s. 220 och 624, 1932 s. 225. Delvis har väl dock i dessa fall ansetts föreligga utfäst bestämd betalningsdag, alltså en rent obligatorisk rättsgrund för ränteplikt från tidigare dag än stämningdagen, se HB 9: 10.

att skadan skall gottgöras genom penningersättning. Från detta normalfall utgår ock lagen; skadan skall, heter det ju i 6: 1 strafflagen, av den brottslige »gäldas». Att under särskilda förhållanden den skadelidande även kan påfordra återställelse in natura (eventuellt i för-
ening med ersättning avseende »tidsintresset»), är lik-
visst tydligt. Oftast framstår väl dock ett krav på natu-
ralåterställelse icke så mycket som en yttring av skade-
ståndsrätten utan fastmera som ett utflöde av själva sak-
rätten som sådan (d. v. s. sakrätten med bortseende från
dess skadeståndsrättsliga konsekvenser): en ägare eller
en besittare vindicerar den honom frånhända egendomen
resp. kräver besittningsrestitution, en servitutsberättigad
fordrar undanröjande av det intrång som skett å hans
rätt o. s. v. — Av äldre, formellt ännu gällande stadgan-
den om naturalåterställelse må anmärkas BB 8: 1 (»gälde
åter säd mot säd, och hö mot hö»), ävensom samma balk
22: 1 och 2 (om skyldighet att vid skada å kreatur »giva
jämgott igen» och att taga kreaturet »hem till sig och
läka«!). — Under alla omständigheter får man vara
ytterst försiktig när det rör sig om att tillerkänna *skade-
vållaren* en rätt att mot den skadelidandes vilja gottgöra
denne i naturalåterställelsens form. Endast undantags-
vis torde en sådan rätt föreligga.

Kan vid tillämpning av culparegeln skadeståndet ned-
sättas (»jämkas») eller kanske rent av bortfalla på grund
av att skadevållarens culpa varit ringa? I allmänhet
saknar detta förhållande betydelse. Så till vida är skade-
ståndet icke jämförligt med straff; någon motsvarighet
till straffmätningen har man icke. *Hela* förlusten skall
— om vederbörande över huvud är ansvarig (utanför
integritetskränkningarnas område ådrager ju t. ex. ofta

blott dolus ansvar) — i princip ersättas. Vissa undantag finnas dock. Vi ha redan berört stadgandet i 6: 6 strafflagen, angående skadeståndsskyldighet efter skälighetsprövning för barn under 15 år och för »avvita». Se vidare 6: 4 strafflagen (även här skälighetsprövning, sålunda bl. a. möjlighet att taga hänsyn till graden av skuld). Ett klart undantag utgör ytterligare 50 § 2 st. i 1922 års sjömanslag: rätten äger »med hänsyn till felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt nedsätta ersättningen efter ty skäligt prövas». I detta sammanhang må även hänvisas till rättsfallet NJA 1930 s. 5. — Enligt 25 § försäkringsavtalslagen har skadevållarens ringa skuld betydelse, men icke så att ansvarigheten därigenom faller bort gentemot den skadelidande, utan allenast på det sättet att försäkringsbolaget, vid skadeförsäkring, saknar möjlighet att på grund av cessio legis göra gällande den skadelidandes rätt mot skadevållaren (se härom vidare i kap. 13).

Har det skadegörande beteendet tillika tillskyndat den skadelidande fördelar, gäller som huvudregel, att värdet av dessa skall avdragas från skadeståndsbeloppet; man talar här om »compensatio lucri cum damno». En motsatt ordning skulle bl. a. innebära, att den skadelidande obehörigen tjänade på skadegörelsen. Vanligen antages, att endast en sådan fördel, vars erhållande står i adekvat orsakssammanhang till skadevållandet, må komma i betraktande, en sats som dock, hur naturlig den än kan förefalla, icke är så säker. Ett visst men på sätt och vis endast skenbart undantag från principen »compensatio lucri cum damno» följer dock, som vi skola se, av 25 § 2 st. försäkringsavtalslagen: den skadelidande eller hans

rättsägare ha vid livförsäkring eller annan summaförsäkring rätt att jämsides med kravet å skadevållaren göra gällande anspråk å försäkringsbeloppet (annorlunda vid olycksfallsförsäkring enligt 1916 års lag i ämnet). Även vissa andra undantag torde förekomma. Sålunda hävdas ofta, att skadevållaren icke bör få profitera på att den skadelidande av tredje man erhållit gåvor eller annan ekonomisk hjälp i anledning av vad som timat. I NJA 1932 s. 267 gjordes emellertid avdrag från skadeståndet motsvarande vad som tillfallit den skadelidande genom insamling. Men att märka är, att det i målet gällde tillämpning av 6:4 strafflagen, till vilket stadgande vi längre fram återkomma.

Till sist må framhållas, att viktiga begränsningar i avseende å skadeståndets storlek föranledas av de krav på logisk resp. adekvat kausalitet, varom tidigare i detta arbete varit fråga. Erinras må särskilt om spörsmålet, under vilka förhållanden en senare skadegörelse av annan person eller en olyckshändelse kan sägas avklippa kausaliteten med hänsyn till den skada, varför någon på grund av sin handling är ansvarig (s. 37 ff.). Vi framhöllo, att om en viss skada är att anse som redan realiserad, »färdig», bör i allmänhet den omständigheten, att samma skada tack vare den andres skadegörelse eller olyckshändelsen skulle ha uppkommit även om handlingen uteblivit, icke fritaga från skadeståndsansvar, en regel som dock icke var helt undantagslös. Men ofta ställes man just inför frågan, om icke skadegörelsen eller olyckshändelsen (som förutsättes ej stå i adekvat orsakssammanhang med handlingen) fastmera haft till följd, att uppkomsten av skada, resp. uppkomsten av ytterligare skada, förhindrats. Gränsfallen äro här många och ej sällan svårbe-

in oml. l.
11943. 618
1947. 586

Гр 1945. 463. Биринчи жылкы аралары | 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240.

dömbara.¹ — I vilken utsträckning jämväl kravet på *culpa*, så vitt culparegeln gäller, har betydelse för frågan om skadeståndets storlek, är, på sätt likaledes i annat sammanhang utvecklats (s. 69 ff.), ett i viss mån om-
tvistat spörsmål.

¹ Exempel: X erhåller genom A:s vållande en kroppsskada, som nedsätter hans arbetsförmåga med 25 % för en tid av fyra månader. Två månader senare misshandlas han av B och blir helt arbetsoförmögen för all framtid. Skall B för de första två månaderna av sin långa ansvarighetstid ersätta allenast 75 % av X:s bristande arbetsförmåga (därför att skadan till 25 % var »färdig» redan före hans handling)? Eller skall man anse, att den av A:s handling vållade skada varom här är fråga icke, även om handlingen själv företagits tidigare, uppkom förrän under den omdiskuterade tvåmånadersperioden (därför att förlusten av arbetsförtjänsten bör tänkas inträda dag för dag, jfr Tfr 1941 s. 263, 290), så att i vad berörda 25 % angår A och B svara solidariskt? Eller skall man säga, att B:s handling helt avklipper kausaliteten för A:s vidkommande, så att A alldeles går fri när det gäller tiden efter det B:s handling ägt rum?

7/1 11944, 164, 333.

KAP. XI.

Flera skadevållares ansvar.

Såsom framgår av vad ovan i olika sammanhang utvecklats, behöver den omständigheten att flera personer företagit i och för sig skadegörande handlingar mot en annan icke ovillkorligen ha till följd, att något gemensamt ansvar för dem uppstår gentemot den skadelidande. Det kan nämligen hända, att kausaliteten, resp. den adekvata kausaliteten, mellan en viss handling och en inträffad skada upphäves genom en annan skadegörande handling, i allt fall beträffande *en del* av skadan (varjämte möjligen, så vitt skadan måste för att ådraga ansvar vara omfattad av culpa, den andra handlingen kan ha betydelse genom att tack vare densamma vederbörande icke framstår som *culpös* skadevållare). Kan det exempelvis tillförlitligt fastställas, i vilken utsträckning en av A förövad skadegörelse genom B:s mellankomst fått ökade skadekonsekvenser, häftar vardera för den av honom tillfogade skadeeffekten, B alltså ensam för tillskottet i skada.

Om nu emellertid både A och B enligt allmänna principer bevisligen äro ansvariga för en och samma skada,

Fråga om alkoholförbrukning skulle i domens skedestånd
solidaritetslöst med drickets som begått brott: bolags
ansvar. H 1935 n. 270 och häm. n. 296.

Fråga om solidaritet mellan flera skyldiga. AB,
RTDComm 1949 n. 487.

Endast av två hade fallat sedan. RTDCiv 1950 n. 60

Motbetyg? $\frac{5}{8}$ SD: A skickades i handen av en bil. Under
det att han var arbetsförmögen blev han sjuk p. annat
sätt. Skulle bilen varit arbetsgivarens hade nyttan?
Eller inte? Hörde mig: nej. H 1950 n. 650, där.
Lönningen: HD.

blir ansvaret gentemot tredje man solidariskt. Detta är uttryckligen sagt i 6:5 strafflagen för fall av medveten samverkan till brott. Men principen gäller jämväl eljest, sålunda icke blott vid medveten utan även vid tillfällig samverkan, och icke blott när ansvaret grundas på culpa-regeln utan även när detsamma är strikt; jfr ock i sist-nämnda hänseende t. ex. 1886 års järnvägsskadelag §§ 8 och 9, 1916 års bilskadelag §§ 2 och 5, 1922 års luftfartsskadelag §§ 2 och 4.¹ Att en viss skadegörares culpa är i jämförelse med den eller de övrigas ringa, nedsätter i och för sig icke hans ansvar gentemot tredje man. Den anmärkta grundsatsen är så mycket naturligare, som ju numera solidarisk ansvarighet är regel även i kontraktsförhållanden. Vad som icke är lika självklart är däremot, huruvida man kan utsträcka principen om solidariskt häftande jämväl till de fall, då vid samverkan mellan flera skadevällare det icke lyckats förebringa utredning därom, i vad mån en var medverkat till skadan i fråga (så att det är ovisst, om icke eventuellt ett sådant fall är för handen, som omtalades i nästföregående stycke). Kan, som man uttryckt det, blotta bevissvårig-

¹ Se emellertid, beträffande egendomsskada, regeln om delad ansvarighet i 220 § 3 st. sjölagen. Detta undantag är dock på sätt och vis endast skenbart. Stadgandet — som har i sikte det fall att skada å t. ex. lasten i fartyget A vållats vid en sammanstötning med fartyget B, under sådana omständigheter att culpa föreligger å båda fartygens sida — förklaras nämligen av att den skadelidande här betraktas som själv medverkande till skadan; konsekvenserna av den culpa, vartill fartyget A:s befälhavare eller besättning gjort sig skyldig, gå ut jämväl över den skadelidande, lastägaren (jfr 5 § i 1916 års bilskadelag, NJA II 1934 s. 332 och Kôersner i TfR 1919 s. 90 ff.). En dylik »identifikation» av en viss skadegörares culpa med den skadelidandes egen kan givetvis även eljest föranleda, att regeln om det solidariska ansvaret i motsvarande omfattning sättes ur kraft.

heten, alltså en rent processuell faktor, utgöra tillräcklig anledning att statuera solidarisk ansvarighet? Härskande uppfattning torde vara, att spørgsmålet bör besvaras jakande. Man skulle eljest riskera, hävdas det, att åsidosätta den skadelidandes intresse (se Winroth s. 306).¹

Har en av de solidariskt ansvariga måst prestera hela ersättningen till tredje man, uppstår frågan, huruvida han åtnjuter regressrätt mot de övriga.

Grundas ansvarigheten på culparegeln, har man för det fall att skadan haft sin orsak i medveten samverkan mellan vederbörande, och särskilt då brottsligt förfarande, i det längsta hävdad, att någon regressrätt icke borde erkännas (se t. ex. NJA 1918 s. 139). Uppfattningen har bl. a. motiverats med moraliska hänsyn: det vore stötande, att någon som rättsgrund för regressanspråk åberopade sitt eget rättsstridiga beteende, och att domstolarna vore behjälpliga med att åstadkomma en ekonomisk utjämning påkallad av en samverkan av rättsstridig art. Detta något överkänsliga och dessutom rätt opraktiska betraktelsesätt — vilket med skärpa kritiserades redan av Winroth (s. 312 ff.) — har man emellertid i rättspraxis under senare tid uppgivit; se plenimålet NJA 1937 s. 264 (jfr ock NJA 1941 s. 459, 1942 s. 508). Högsta domstolen dekreterar här: »Då flera personer i anledning av brottsligt förfarande dömts att

¹ Jfr NJA 1942 s. 571, som dock har ett kontraktsrättsligt inslag. — Enahanda princip torde däremot icke böra komma till användning, när ovisshet råder om i vilken omfattning till skadeeffekten medverkat en *olyckshändelse*. Här synes jämkning efter skälighet, enligt analogi från 6:1 p. 2 strafflagen, vara på sin plats; se ovan s. 38 not 1 och de därstädes anmärkta rättsfallen NJA 1928 s. 65 och 1936 s. 560.

RTDC 1950 A.501.

I

solidariskt ersätta skada jämte rättegångskostnad, måste de anses skyldiga att i gäldandet härav sinsemellan taga del efter ty med avseende å omständigheterna må vara skäligt». Säkerligen måste graden av de olika skadevållarnas *skuld* här tillmätas grundläggande betydelse. Även rena *sannolikhets*antaganden rörande den anpart av skadan, som på envar belöper, torde kunna spela en roll. I sista hand b. i r. naturligen huvudtalet avgörande (jfr just. r. Gyllenswårds m. fl. yttrande). Samma synpunkter bli med andra ord — så vitt det interna förhållandet mellan de ansvarige angår — tillämpliga som vi i det följande skola beröra, när det gäller den skadelidandes medverkan till skadan. Att motsvarande regressregler böra tillämpas även när på grund av *tillfällig* samverkan flera häfta enligt culpa regeln, kan tagas för visst. Jfr i detta sammanhang det förut omtalade stadgandet i 220 § 3 st. sjölagen, där regressrätt tillerkännes en skadevållare, som på grund av solidariskt ansvar (vid personskada) till den skadelidande utgivit mera än vad på honom, med hänsyn till det begångna felets beskaffenhet, belöper.

Frågan om regressrätt, när av flera skadegörare någon eller några stå i *strikt* ansvar gentemot tredje man, har i vissa delar redan behandlats i samband med 1916 års bilskadelag. Föreligger arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse, kan det principiellt vara en rimlig regel, att fördelningen mellan flera sålunda strikt ansvariga sker efter skälighet under hänsynstagande till graden av de *underlydandes* skuld (identifikation). Eljest — och i den mån ej annan skälighetsfördelning må stå till buds — får skadan fördelas lika mellan de strikt ansvariga. En strikt ansvarig har åter ordinärt full regressrätt mot en

culpös skadevållare. Detta gäller dock utan vidare allénast i det fall att vederbörande stå »på samma linje» i ansvarighetshänseende (se ovan s. 106). Under motsatt förutsättning kan en del av ansvaret i regresshänseende komma att bäras av den som häftar strikt.

I kumulative:

H 1937, 642

1927, 172

KAP. XII.

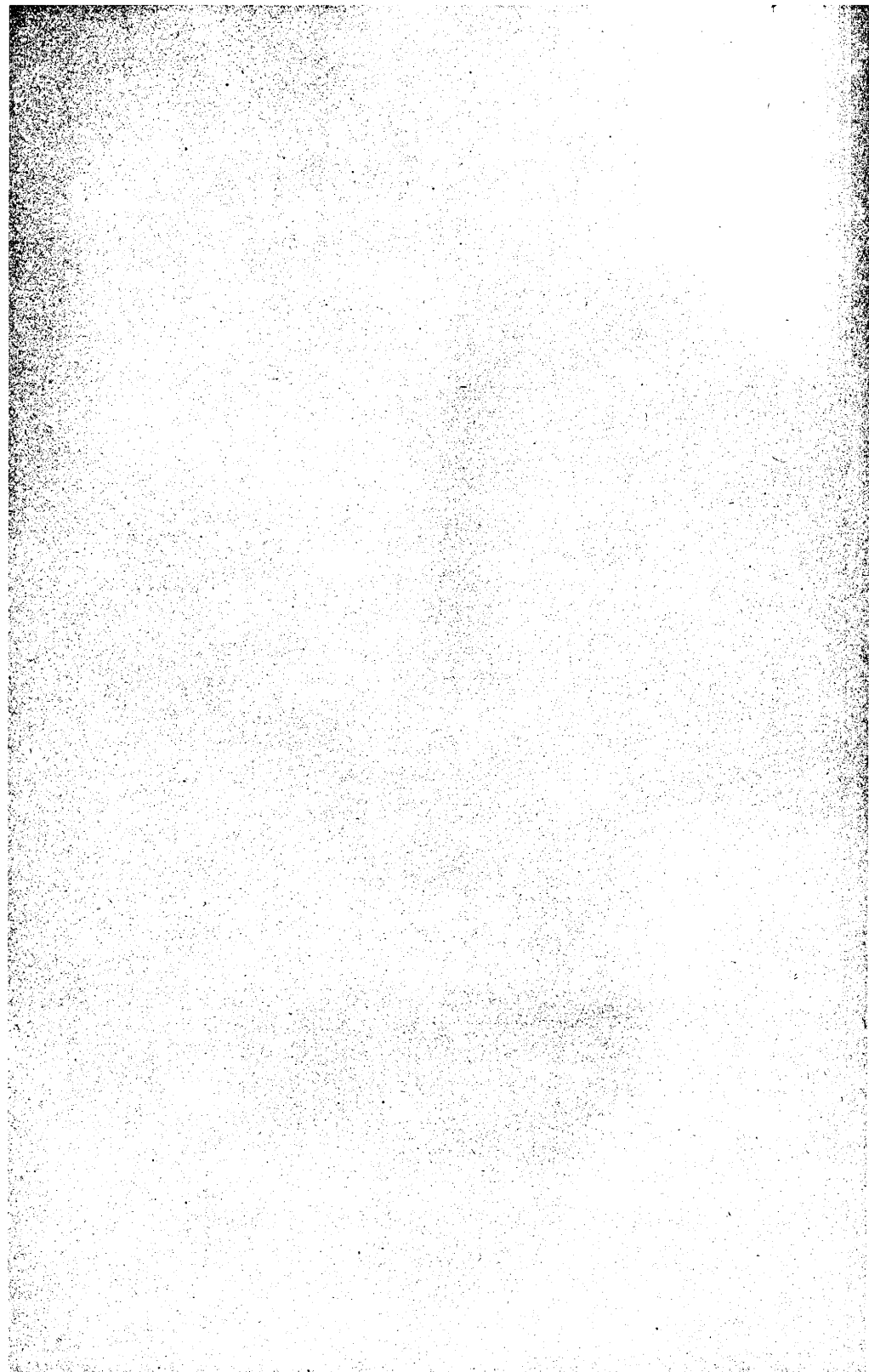
Den skadelidandes medverkan till skadan.

Såsom ett fall, då flera personer vållat en skada, kan man i realiteten även betrakta det fall, att den skadelidande själv i en eller annan form medverkat till den skada som övergått honom. Mellan de båda fallen föreligger också, på sätt anmärktes i nästföregående kapitel, en viss överensstämmelse i rättsverkningar.

Till en början må framhållas, att den skadelidandes medverkan redan enligt allmänna regler rörande förutsättningarna för skadeståndsansvars inträde kan ha till följd, att ansvaret bortfaller eller begränsas till att avse viss del av skadan. Förutom att den skadelidandes medverkan enligt reglerna om *samtycke* till skadegörelsen eller risken för skadegörelse understundom medför rättsstridighetens bortfallande, kommer sålunda i betraktande, *att* nämnda medverkan i större eller mindre utsträckning kan ha till konsekvens att (den logiska) kausaliteten med hänsyn till vederbörande skadeeffekt avklippes, *att* i allt fall kausaliteten därigenom kan befinnas vara inadekvat, *samt att*, så vitt skadeeffekten måste vara omfattad av den handlandes culpa för att ådraga denne ansvar, gärningen möjliga till följd av samma medverkan icke framstår som culpös. Vad frågan om kausaliteten be-

träffar gäller sålunda, att om det kan utrönas, att en viss anpart av skadan är att hänföra till den skadelidandes medverkan, denne själv får bära förlusten i förevarande del. Vi förutsätta alltså här, att det i processen är tillförlitligen utrett, i vilken omfattning skadan har sitt upphov i den skadelidandes eget beteende (jfr ovan s. 151 f.).

Bortsett från vad nu sagts regleras ämnet — för de fall då culparegeln är tillämplig — genom den särskilda bestämmelsen i 6:1 p. 2 strafflagen: »Har den som skadan led, genom eget vållande, därtill medverkat, vare skadeståndet jämkat, efter ty som skäligt prövas». Den skadelidandes culpösa medverkan reducerar sålunda hans rätt till skadeersättning. Detta innebär bl. a., att rättsordningen som betingelse för skadeståndsrätt uppställer, att den skadelidande icke utsatt sina tillgångar resp. sin egen person för otillbörlig fara. Vid avgörandet av vad som må anses otillbörligt får man givetvis hålla på att det måste av vederbörande fordras en viss aktivitet till skadans undgående, i en helt annan omfattning än när det rör sig om att förebygga uppkomst av skada å tredje mans egendom. Men å andra sidan kunna risker, som någon tager med hänsyn till sina egna tillgångar eller sin egen person, understundom anses försvarliga, när de icke skulle varit detta om det gällt främmande intressen. — Av olika skäl kan även i förevarande hänseende »rättsstridigheten» bortfalla, t. ex. vid nödåtgärder, jfr NJA 1941 s. 482 och den förut citerade regeln i 19 § 2 st. försäkringsavtalslagen. Tveksamma gränsfall möta här ofta nog (såsom vid personskada: obehörig vägran att låta sig operera l. dyl.). Att kravet på icke blott logisk utan även adekvat kausalitet mellan den skade-

H 1949. 660. Väg borde haft skyddsriden, men
den skedebeskrivningen kunde väl till fullo. Jämte
12 1/2, din till O.

lidandes medverkan och skadan måste upprätthållas, säger sig självt.

Den skadelidandes medverkan kan för övrigt förekomma i olika former. Han har t. ex. genom sitt uppträdande framkallat själva skadegörelsen, exempelvis retat gärningsmannen eller eljest gjort sig skyldig till »provokation» (se reglerna om nödvärnsexcess ävensom strafflagen 14: 5 st. 2; NJA 1929 s. 130: Marsjömålet, och 487). Eller han har underlåtit att förebygga eller på förhand förminska den ifrågavarande faran eller att efteråt begränsa skadeverkningarna (jfr 52 § försäkringsavtalslagen). Han kan t. o. m. ha uppsåtligt tagit del i själva den skadegörande handlingen, »såsom då personer i en båt gemensamt försätta densamma i vickande rörelse och en av dem faller i och kommer till skada» (Winroth).¹ Som synes kan den skadelidandes medverkan vara föregående, samtidig eller efterföljande, lika väl som den, efter vad redan nämnts, kan taga sig uttryck både i positivt handlande och i underlåtenhet (jämväl underlåtenhet att fästa skadevällarens uppmärksamhet på särskilda, av denne icke insedda konsekvenser av hans handlande). Även små barns medverkan till skada kan föranleda jämkning, NJA 1933 s. 305, 1935 s. 446, jfr 1941 s. 28. Detta utesluter dock icke, att jämk-

¹ Ett annat känt exempel av Winroth avser restauratören, som »på en vanlig studentfest» till gästernas begagnande framsatt glas och porslin av särskilt högt värde och på grund av denna sin culpa icke vid deras söndersläende erhåller full ersättning, och detta oberoende av om »söndersläendet skett av ovarsamhet eller avsiktligen, exempelvis för att skänka skålar och tal ytterligare kraft och högtidlighet». Endast för det fall att genom studenternas kännedom om det ifrågavarande extraordinära värdet ett dolöst förfarande kan påböras dem, vill Winroth göra undantag och utdöma full ersättning (s. 321 f.).

1925, 195!

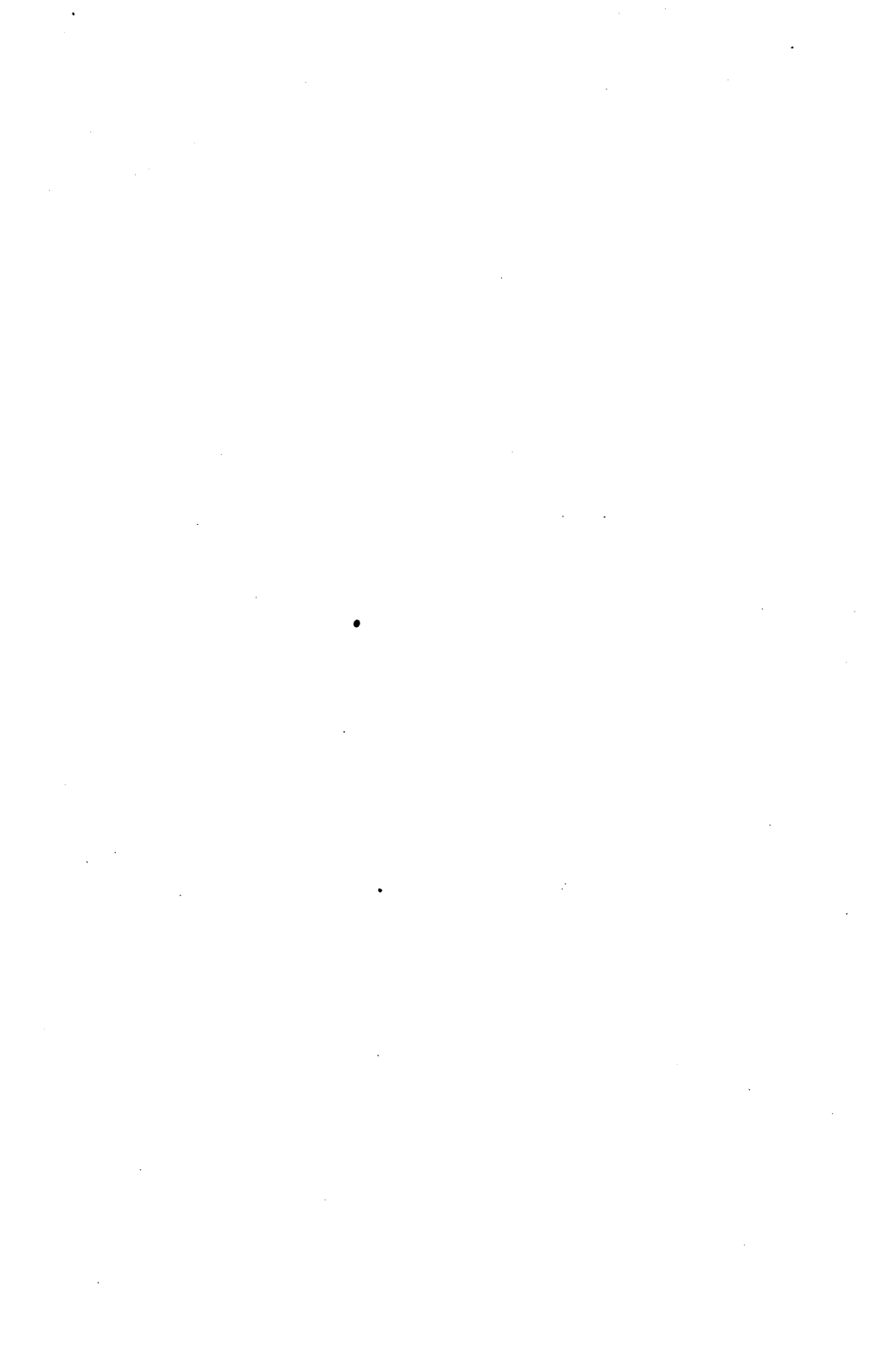
ningen enligt grunderna för 6:6 strafflagen må kunna begränsas på ett sätt, som icke vore riktigt för en fullvuxen individs vidkommande. Emellanåt är för övrigt läget det, att vad som i och för sig utgör culpa hos den minderårige kan komma att sakna betydelse i jämkningshänseende, emedan culpan bort av skadevällaren tagas i betraktande och därför utgör så att säga ett moment i dennes vållande; en fullvuxen person inlåter sig t. ex. i en farlig lek med barn (Winroth s. 302).

I vissa fall måste jämkning kunna inträda icke blott vid den skadelidandes egen culpösa medverkan utan även när medverkan culpöst härrör från en annan person, som står i visst förhållande till den skadelidande och vars handling därför bör »identifieras» med dennes. Det föreligger då, skulle man kunna säga, en rättslig »representation» även på det utomobligatoriska området, icke blott som i allmänhet med hänsyn till avtal och andra rättshandlingar. Med den skadelidande torde t. ex. principiellt få jämföras dennes underlydande i sådana fall, då enligt förut skildrade regler en underlydande ådrager sin huvudman ansvar när det gäller skada tillfogad tredje man, jfr t. ex. NJA 1899 s. 252. Vanskligare är frågan, huruvida vid skada å barns person eller egendom jämkning bör äga rum även på grund av föräldrars eller andra vårdnadshavares culpa; se i ämnet NJA 1925 s. 195, SvJT 1942 rf. s. 3.

Jämkningsen skall, som redan sagts, företagas efter *skälighet*, och närmast då under hänsynstagande till graden av den *skuld*, den culpa, som föreligger å vartdera hållet, skadevällarens och den skadelidandes. Det är med andra ord samma regel, som uttalas i 220 § 2 st. sjölagen för den händelse sammanstötning mellan fartyg

SGT 1947 n. 68.

1945 n. 295. SGT 1946 n. 54.

orsakats genom vållande å båda sidor: de skyldiga skola »deltaga i skadans ersättande efter förhållandet mellan de å ömse sidor begångna felens beskaffenhet». I detta lagrum säges ytterligare — en regel som likaledes kan allmänt utnyttjas — att där omständigheterna icke giva stöd för viss fördelning, vardera parten skall ersätta hälften av skadan. Något hinder att taga hänsyn även till andra omständigheter än culpagraden lär dock icke föreligga. Särskilt torde komma i betraktande *sannolikhets* antaganden rörande den omfattning, vari den skadelidandes medverkan varit kausal till skadan, alltså ökat dess storlek o. dyl. (jfr vad ovan nämnts om de fall då tillförlitlig utredning härom förebragts). Än vidare må kunna beaktas handlingarnas större eller mindre farlighet m. m.

Den anmärkta grundsatsen om skadans fördelning efter skälighet, företrädesvis i förhållande till vederbörandes culpa, är i och för sig ingalunda självklar. Tidigare var det i olika länder en vanlig uppfattning, att om vardera parten gjort sig skyldig till ungefär lika stor culpa, skadeståndsansvaret borde helt bortfalla (»*compensatio culpa*»), medan för det fall att den enes culpa var vida större än den andres, skadan i sin helhet borde bäras av den som sålunda hade huvudskulden. Denna lära har alltså för den svenska rättens del förkastats, såsom framgår av 6: 1 p. 2 strafflagen och, kanske ännu tydligare, av 220 § 2 st. sjölagen (när omständigheterna icke giva stöd för viss fördelning av skadan, skall ju enligt det senare lagbudet skadan delas jämnt; om något upphävande av skadeståndsskyldigheten på grund av lika stor culpa är det icke tal). Detta innebär dock ingalunda, att man under *alla* omständigheter skulle vara förhind-

rad att låta den skadelidandes culpa utöva berörda »kvittningseffekt», d. v. s. föranleda skadeståndsansvarets bortfallande (resp. att omvänt lämna en mera obetydlig culpa å den skadelidandes sida utan allt beaktande). På grund av den frihet vid bedömningen, som enligt lagen tillkommer domstolen, har densamma givetvis *möjlighet* att, om den skadelidandes culpa framstår som helt dominerande, »jämka» skadeståndet till *intet*, så att den skadelidande själv får bära sin skada. Detta är också i rättspraxis erkänt, NJA 1936 s. 357, 1937 s. 367, 1940 s. 123, jfr SvJT 1942 rf. s. 91. Till den del den skadelidande förfarit uppsåtligt, måste ju skadeståndsansvarets bortfallande t. o. m. vara regel (under det åter ett uppsåtligt förfarande å skadevållarens sida, såsom 6: 1 p. 2 strafflagen utvisar, icke utesluter jämkning). Huvudgrund-satsen är emellertid, att någon compensatio culpae icke skall inträda. Förhållandet har bl. a. stor betydelse vid ömsesidigt tillfogande av skador. Ha t. ex. två cyklister A och B sammanstött och A:s skada uppgår till 30 kronor, B:s till 90, skall — om det antages, att culpan för bägges del är lika stor och att jämkning därför skall ske till hälften — B ersätta A halva anparten av dennes skada, d. v. s. 15 kronor, under det A skall ersätta B likaledes halva anparten av dennes skada, d. v. s. 45 kronor; slutresultatet blir sålunda att B erhåller ett skadestånd av 30 kronor (jfr Ussing s. 193).¹

Jämkningsregeln i 6: 1 p. 2 strafflagen är icke som sådan tillämplig, när skadevållarens ansvar är strikt.

¹ I det föreliggande exemplet kommer man naturligen till samma resultat, om man direkt uppdelar den totala skadan 120 kronor på A och B (»nettoberäkning»). I vissa fall blir dock ett sådant beräkningssätt felaktigt, varför den i texten angivna »bruttoberäkningen» är att föredraga.

H 1948. 182 alfveligt robbare av Karlens. Ej jämb-
nig vid el. and.

Sj 490. 263. Hund med bross. Hundens ögar (med)
valla.

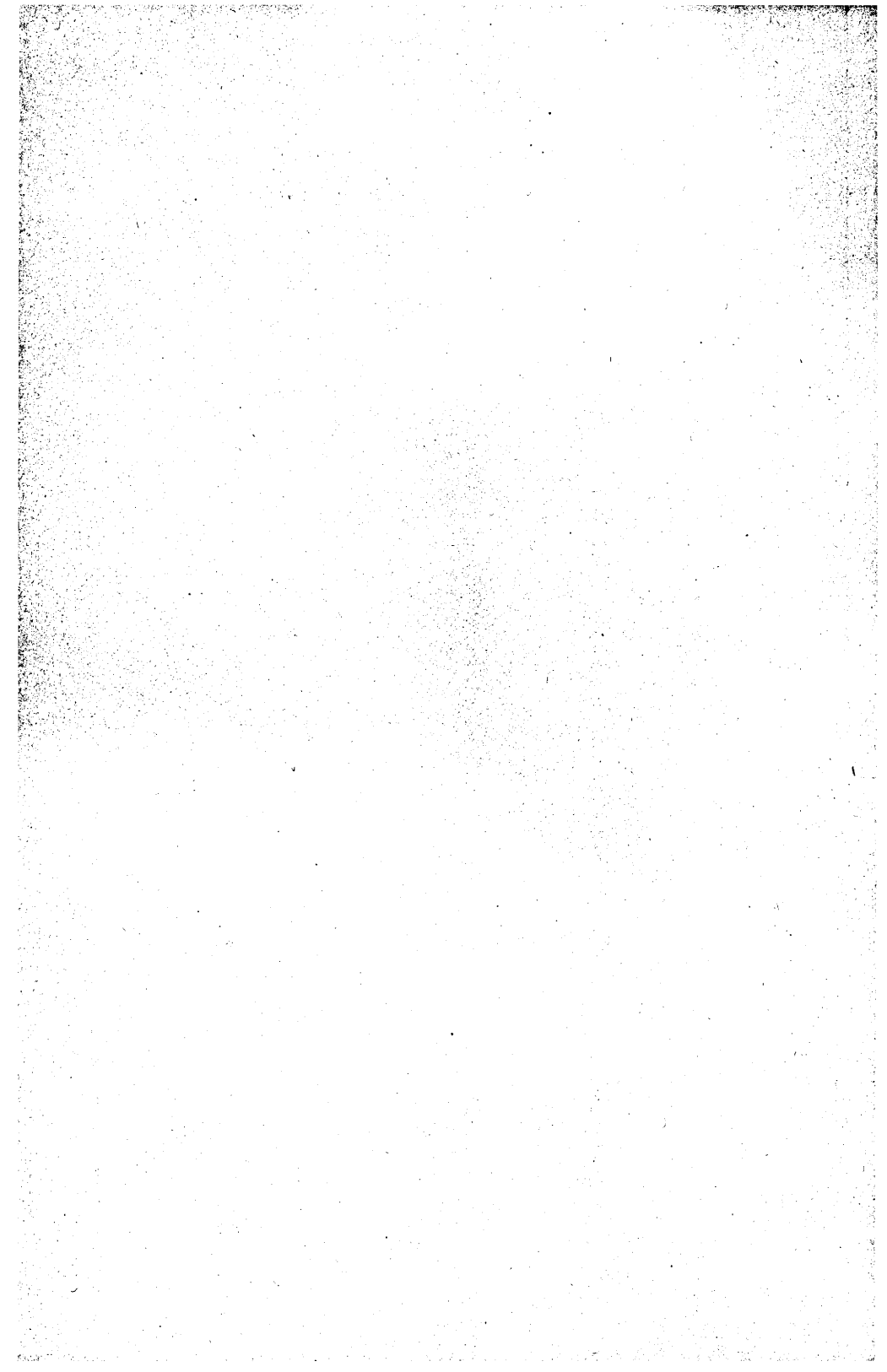
Borde icke för dylikt fall den skadelidandes culpa ha än större betydelse, så att ansvaret ej blott skulle jämkas utan helt bortfalla (åtminstone om culpan är grov)? För vissa lägen meddelas också i lagstiftningen en regel i sådan riktning. Så i 1902 års lag om elektriska anläggningar m. m. § 7 (intet ansvar för vederbörande vid den skadelidandes medverkan genom grov vårdslöshet)¹ samt 1886 års järnvägsskadelag § 5 st. 2 och § 6 mom. 2 (ansvaret upphäves i vissa särskilt angivna fall av medverkan å den skadelidandes sida resp. vid dennes grova vårdslöshet); jfr även 3 § samma lag. Som synes rör det sig här om befrielse från det rena företagaransvaret. I andra lägen åter förekommer, som redan i annat sammanhang berörts, en mjukare regel: enligt 2 § 2 st. i 1916 års bilskadelag och 1 § 2 st. i 1922 års luftfartsskadelag *kan* visserligen skadeståndsskyldigheten bortfalla men behöver icke göra det, även ett jämkat skadestånd *må* utdömas. I ytterligare andra fall, såsom i 2 § i 1886 års järnvägsskadelag, talas helt allmänt om skadeståndsansvar enligt de i strafflagen stadgade grunder, vilket torde få anses innefatta en tillämpning även av jämningsregeln i 6:1 p. 2 strafflagen. Jämkat skadeståndsbelopp synes rimligt åtminstone då, såsom i de viktigaste av nu senast nämnda fall, ett arbetsgivaransvar i inskränkt bemärkelse föreligger; en analogi från 6:1 p. 2 strafflagen förefaller ju särskilt motiverad, om i alla

¹ Beträffande fall av ordinär vårdslöshet har man i rättspraxis gått till den motsatta ytterligheten och fränkänat den skadelidandes medverkan t. o. m. jämningsseffekt, NJA 1927 s. 582. Denna ståndpunkt, som väl bygger på ett motsatsslut från 7 §, är så mycket märkligare, som i 8 § föreskrives — för det fall varom i målet var fråga —, att skadeståndet skall bestämmas enligt de i strafflagen stadgade grunder, jfr nedan i texten.

händelser culpa hos vederbörandes *underordnade* åberopas som grund för skadeståndskravet.

Återstår frågan om jämkning av skadeståndsskyldigheten, då den skadelidande medverkat genom ett *icke* culpöst beteende. Hur härmed förhåller sig, framgår i väsentliga delar av vad redan i andra sammanhang utvecklats, bl. a. vid behandlingen av bilskadelagen och läran om flera skadevållares ansvar.

Som exempel ur rättspraxis på tillämpning av jämningsregeln må här blott följande rättsfall, utöver de redan omnämnda, anmärkas: NJA 1908 s. 209, 1917 s. 514, 1920 s. 147, 1926 s. 223, 1931 s. 232, 1937 s. 143, jfr 1931 s. 709, 1938 s. 295.

Jf frågan om avstående från den beståndsrätt.
Hult, Civilr. spörsmål.
Cohn, UfR 46:281-

Men det sagda gäller väl endast de fall då skada-
stånd blott avser integritetskränkning²

KAP. XIII.

Skada, som drabbat tredje man, och skada, för vilken tredje man i egenskap av den skadelidandes successor äger rätt till ersättning.

I det föregående ha vi, när det varit tal om integritetskränkningar, endast haft i sikte den rätt till skadestånd, som tillkommer den av skadan *omedelbart* drabbade (i mening av den person som själv lidit kroppsskada resp. som varit ägare av eller eljest haft sakrätt till den skadade egendomen). Fråga är nu, om *endast* denne har skadeståndsrätt eller om ersättningsanspråk kan framställas även av annan, som kan sägas ha haft ett »intresse» av att skadan icke inträffat. Här måste noga skiljas på två spørsmål: 1) Kan en *självständig* skadeståndsrätt tillkomma tredje man? 2) Kan den rätt till skadestånd, som tillkommer den skadelidande, övergå å annan person, t. ex. genom arv eller eljest direkt enligt lag, s. k. »cessio legis»? I det senare fallet rör det sig om en från den skadelidandes rätt härledd rätt.

I. Huvudregeln är i det förra hänseendet, att någon självständig skadeståndsrätt *icke* kan tillerkännas tredje man. Ofta följer detta redan därav, att den adekvata

kausaliteten här saknas, d. v. s. att tredje mans skada framstår som jämväl för en i förhållandena väl insatt person oberäknelig skada. Men satsen gäller principiellt även eljest (jfr beträffande den straffrättsliga målsäganderätten NJA 1930 s. 463). Endast skenbart strider häremot strafflagen 6: 8, där målsäganderätt tillerkännes ej allenast »den, emot vilken brott begånget är» utan också den »som därav förnärmad blivit eller skada lidit» (se Winroth s. 95 not 3 och vidare i processrätten). Ett försäkringsbolag anses sålunda icke kunna rikta något självständigt krav mot skadevållaren trots att bolaget, om det ersatt den skadelidande, naturligtvis drabbats av en i vanliga fall »beräknelig» skada genom skadegörelsen. Lika litet kan en arbetsgivare i allmänhet framställa något skadeståndsanspråk, grundat på att han lidit förluster genom att en hans arbetare till följd av annans vållande avlidit eller tillskyndats kroppsskada.

Från huvudregeln föreligger emellertid åtminstone *ett* klart undantag, enligt strafflagen 6: 4 (se närmare en uppsats av Hörstadius i SvJT 1935 s. 242). Där omförmälda skadeståndsrätt är dock ganska snävt begränsad. Har någon genom annans vållande blivit dödad, kan skadeståndsrätt uppkomma för den som »jämligt stadgande i lag» varit berättigad till underhåll av den dödade, t. ex. efterlevande eller fränskild make, NJA 1932 s. 416, minderåriga barn, eventuellt föräldrar o. s. v. Det rör sig här som synes om en familjerättslig, alltså icke om en blott på avtal grundad försörjningsplikt. Men ej ens alla dessa legalt underhållsberättigade kunna framställa skadeståndsanspråk; det fordras, att de till följd av dödsfallet skulle komma att sakna erforderligt underhåll. De måste sålunda vara verkligt behövande. Skadestånds-

SJT 1946 n. n. 28.

H 1945 n. 357. Andre side af ans. for fjernet av 23 indl. dotter.

skulle

H 1946 n. 545. Till egna tillgångar räknas till beloppet av
skedevärdarens ansvarighetsförsäkring². Behållningsskyldighe-
ten begränsades till denna belopp.

H 1949 n. 299. Bl. a. om reduktion med folkbekämpnings

rätt finnes t. ex. icke, om den döde efterlämnat en avsevärd förmögenhet, jfr NJA 1936 s. 12, eller om medel till underhållet kunna erhållas med anlitande av en av honom tagen livförsäkring.¹ Äro båda de nu nämnda förutsättningarna uppfyllda, gäller vidare, att skadestånd, avseende underhåll, utmätas allenast efter skälighet, under hänsynstagande bl. a. till skadevållarens egna tillgångar, NJA 1929 s. 303, 1933 s. 450 och 459. Numera behöver däremot icke underhållet vara inskränkt till att bereda vederbörande nödtorftig bärgning; märk uttrycket »erforderligt» underhåll. Dödandet behöver icke vara dolöst eller ens culpöst, blott skadeståndsrätt finnes (t. ex. enligt 1916 års bilskadelag). Med skadeståndsanspråkets »självständighet» anses förenligt — om icke annat så på grund av den domstolen tillerkända rätten att döma efter skälighet —, att de efterlevande måste tåla den jämkning av skadeståndet, som enligt 6: 1 p. 2 strafflagen må föranledas av den avlidnes »medverkan» till dödandet, NJA 1929 s. 487.

Som ett ytterligare undantag kan i viss mån betraktas regeln, att vid sakskada icke blott ägare, panthavare eller innehavare av annan sakrätt har skadeståndsrätt mot skadevållaren utan under givna omständigheter även en till saken blott obligatoriskt berättigad intressent. Vilka dessa omständigheter äro, är visserligen omtvistat. Enligt analogi från 54 § försäkringsavtalslagen skulle det närmast vara fråga om det fall, att en obligatoriskt berättigad enligt avtal står faran för godset. Detta är emellertid, såsom bl. a. Hult påvisat (SvJT 1939 s.

¹ Jfr emellertid NJA 1932 s. 391: änka icke skyldig att å underhåll jämlikt 6:4 strafflagen avräkna belopp enligt lagen om allmän pensionsförsäkring.

241 ff.), en ganska ologisk regel, varom närmare hänvisas till försäkringsrätten.¹ Även vissa andra blott obligatoriskt skyddade intressenter kunna säkerligen komma i betraktande.

II. I vida större omfattning förekommer det, att en annan person *succederar* i den skadelidandes rätt. Detta är självfallet en helt annan rättsgrund än den under I. omnämnda; successorn är ju, när allt kommer omkring, icke någon riktig »tredje man». Skillnaden visar sig

¹ Om en sak värd 1.200 kronor av A till B säljes för 1.000 kronor och försäkringssumman uppgår till det förra beloppet, samt saken vid försäkringsfallet befinner sig i A:s besittning, lär B, om han det påyrkar, vara berättigad att, sedan A ur försäkringssumman utfått köpeskillingen, d. v. s. 1.000 kronor (för vilket belopp ju A jämlikt 14 § köplagen har »retentionsrätt» i godset), erhålla återstoden, 200 kronor, även om, som normalt är fallet, det är säljaren som står faran för godset. Har säljaren lämnat köparen kredit, är dock köparen sannolikt berättigad till *hela* försäkringssumman, så vida ej enligt 39 § köplagen »retentionsrätt» trots kreditmedgivandet tillkommer säljaren. Då det anspråk mot säljaren, varå köparens nu förutsatta rätt till försäkringssumman grundas, till följd av lösöreköpsförordningen icke står sig mot säljarens borgenärer, torde däremot, för det fall att säljaren är i konkurs, hela försäkringsbeloppet tillkomma dennes konkursbo (annorlunda visserligen, men efter en ganska utbredd mening oriktigt, NJA 1935 s. 53). Huruvida köparens (väsentligen) obligatoriska rätt till godset medför rätt till försäkringssumman resp. del därav, eller icke, beror sålunda bl. a. därpå, om köparen blott har att göra med säljaren personligen eller med hans borgenärer, som genom konkurs- (resp. utmätnings-) förfarande vunnit sakrätt i godset (se Schmidt i SvJT 1940 s. 422 ff., jfr Ussing s. 164 f.). — Självklart är, att om säljaren står faran för godset och köparen *begagnar sig* av den befogenhet att häva köpet, som detta förhållande medför för honom, någon annan till försäkringsbeloppet berättigad intressent icke finnes än säljaren eller hans konkursbo. *Denna* (indirekta) betydelse ha i varje fall, för frågan om rätten till försäkringsersättningen, reglerna om »faran». — Från 54 § försäkringsavtalslagen torde som sagt slutsatser kunna dragas även vid bedömandet av det i texten angivna skadeståndsrättsliga spörsmålet.

H 1946 n. 529. Den sked. de vann i HRn och fölor de i
HosRn, vanften hem avled. Ej ers. för mede och vork i HD.
H 1948 n. 16. Epilepsi. I de all sked. eller men?

däri, att vederbörande icke kan erhålla en större rätt än den som skulle ha tillkommit den skadelidande själv, ifall någon succession ej ägt rum. Särskilt må framhållas, att om skadeståndsanspråket nedsatts genom uppgörelse med den ursprunglige borgenären, detta åtminstone i princip har till följd, att uppgörelsen kan åberopas även mot successorn. I talet om succession ligger naturligen också, att ifrågavarande slags krav å »tredje mans» sida är otänkbart, för så vitt den skadelidande fortfarande har sitt anspråk mot skadevållaren i behåll; jämför det följande.

1. I vad mån kan den skadelidandes anspråk vid dödsfall övergå å annan person? Härpå är att svara, att dylik succession är tillåten när det gäller ersättning för *ekonomisk* skada, däremot icke om skadan är *ideell*. Om sålunda A misshandlat B med påföljd att B måste föras till sjukhus för att där vårdas, samt B efter en tid avlider på grund av misshandeln, kunna B:s dödsbodelägare — oberoende av om de äro behövande eller icke — av A kräva ersättning för t. ex. B:s förstörda kläder, för sjukhuskostnader, för hinder eller brist i B:s näring (fram till dödsfallstidpunkten), men de kunna icke framställa anspråk på gottgörelse för sveda och värk eller annat ideellt lidande, NJA 1924 s. 538, 1933 s. 416, jfr 1909 s. 369 och 1914 s. 156 (beträffande läkararvode). I rättspraxis har man dock så till vida medgivit succession även när det gäller ersättning för ideell skada, att om den skadelidande under sin livstid tillerkänts ersättning för dylik skada genom en icke laga kraftvunnen underrättssdom, den omständigheten att han sedermera avlidit icke ansetts hindra, att domen fastställes i högre instans och sålunda ersättningen för den ideella skadan tillfallit

arvingarna, NJA 1910 s. 619, 1912 s. 223, 1916 s. 571, 1917 s. 339, 1927 s. 360, 1941 s. 593, jfr s. 507. Såsom ersättning för ekonomisk skada, vilken tillerkännes dödsbodelägare, räknas enligt rättspraxis även begravningskostnad, NJA 1924 s. 538 (plenimål), inklusive ersättning för sorgkläder o. dyl. (dock som naturligt är endast med skäliga belopp och eventuellt efter avdrag för klädernas bruksvärde, NJA 1935 s. 303, 1936 s. 106, 1938 s. 595). Detta fall av ersättningsrätt står för resten på gränsen mellan fall av succession i skadeståndsrätt och fall av självständig skadeståndsrätt. Å ena sidan kunna ju arvingarna med hänsyn till anspråket på täckning av begravningskostnaden anses som direkt skadelidande ur den synpunkten, att den avlidne aldrig haft ifrågavarande fordran! Men å andra sidan utgör begravningskostnaden en skuldpost i dödsboet, jfr stadgandet om förmånsrätt i 17:4 HB; den avlidnes förmögenhet har sålunda förringats. Med begravningskostnad jämställes icke bouppteckningskostnad, NJA 1930 s. 86.

2. Om den skadelidande varit försäkrad och han eller hans rättsinnehavare utfått gottgörelse av försäkringsbolaget, övergår då genom succession — genom »cessio legis» — rätten till skadestånd å bolaget? Detta viktiga ämne regleras i 25 § försäkringsavtalslagen och 12 § 2 st. i 1916 års olycksfallsförsäkringslag.

Vad det senare stadgandet beträffar, tillerkännes riks-försäkringsanstalten (eller motsvarande försäkringsbolag) regressrätt mot skadevållaren, både då denne häftar enligt culparegeln och då hans ansvar är strikt — med bl. a. det undantaget, att regressrätt ej finnes mot arbetsgivaren själv, som ju bekostat premierna för ifrågavarande obligatoriska försäkring, annat än vid

uppsåtligt skadevållande.¹ Av lagrummet framgår tydligt, efter en ändring i detsamma av år 1926, att ersättningsrätten avsetts skola vara härledd från den skadelidande eller hans rättsinnehavare, NJA 1930 s. 490 (märk emellertid det krav på god tro hos skadevållaren vid uppgörelsen i fråga, som uppställdes i HD:s dom). Rörande ett slags undantag från denna grundsats se nedan.

Enligt 25 § försäkringsavtalslagen åter gäller, att man har att skilja mellan skadeförsäkring och summaförsäkring. Skadeförsäkring är ju en sådan försäkring, vid vilken omfattningen av försäkringsbolagets förpliktelse bestämmes av den ekonomiska skada försäkringsfallet in casu medför. Vid summaförsäkring däremot skall ett överenskommet försäkringsbelopp utbetalas utan hänsyn till den i det särskilda fallet föreliggande skadans omfattning. Beloppet utgår fastmera direkt i proportion till storleken av de erlagda premierna; om någon utjämning av en liden skada kan man endast i oegentlig be-

¹ Jfr NJA 1936 s. 324, 1942 s. 508. — Regeln, att regressrätt endast i nämnda fall finnes mot arbetsgivare, har föranlett komplikationer, för den händelse den företagare (A), mot vilken den skadade arbetaren är ersättningsberättigad, visserligen är en annan än den, hos vilken arbetaren direkt och reguljärt är anställd (B), men A bedrivit den verksamhet, under vars utövande skadan tillfogats arbetaren, under samverkan med B (sålunda bl. a. bidragit till arbetarens avlönande). Här har enligt rättspraxis, jämlikt grunderna för 12 § 2 st. olycksfallsförsäkringslagen, A i förevarande avseende betraktats som arbetsgivare och regressrätt mot honom sålunda vägrats, NJA 1931 s. 246, 1941 s. 613, jfr 1936 s. 315 och 1939 s. 356. — Ett annat fall, då enligt 12 § 2 st. regressrätt saknas, föreligger, om den skadeståndsskyldige själv drabbats av olycksfall och på grund härav är berättigad till ersättning enligt 1916 års lag. Man har ansett det opraktiskt, att någon skulle kunna förpliktas utgiva skadestånd motsvarande olycksfallsersättning men samtidigt äga mottaga dylik ersättning.

märkelse tala. Summaförsäkring är sålunda bl. a. livförsäkring, oftast även olycksfalls- och sjukförsäkring. Av skadeförsäkringens nu nämnda karaktär drager lagen då den slutsatsen, att i samma mån som den försäkrade utfått gottgörelse av försäkringsbolaget, måste hans rätt mot skadevållaren upphöra; mer än ersättning för sin skada bör han ju icke ha anspråk på. Men under sådana omständigheter ligger det nära till hands att anse, att skadevållaren icke bör få tjäna på den omständigheten att försäkring tagits; det måste vara rimligt att skadeståndsrätten, genom »cessio legis», övergår å bolaget. Det märkliga är emellertid, att 25 § försäkringsavtalslagen mycket starkt begränsar denna regressrätt. Den erkännes visserligen alltid, när skadeståndsansvaret är strikt, t. ex. enligt 1916 års bilskadslag — för övrigt även om in casu culpa (av icke grov beskaffenhet) föreläggat, NJA 1929 s. 514, jfr ock 1931 s. 514 — och likaledes när fråga är om dolöst eller *grovt* culpöst beteende av skadevållaren. Men för alla andra fall, d. v. s. då skadeståndsansvaret grundas på vanlig culpa — och i praxis synes man fordra mycket för att anse culpan grov, NJA 1942 s. 11 —, övergår *icke* den skadelidandes rätt å försäkringsbolaget. Skadevållaren tjänar alltså här på att egendomen varit försäkrad. Grunden till denna egendomliga regel är särskilt hänsynen till att om försäkring icke funnits, den skadelidande kanske icke skulle gjort gällande något skadeståndsanspråk mot skadevållaren (t. ex. om denne varit ett hembiträde eller annan underlydande); skadevållaren bör då icke, har man menat, komma i sämre ställning därför att försäkring tagits. Regeln har emellertid en generell avfattning och sålunda mycket större räckvidd än nyssnämnda hän-

H 1946 n. 148. Arbetsgivaransvar omfaller ej av brist. i 255
om bikt ansvar, men om den underordn. de stor gross värde-
löshet beträffande regemått? Ved belysning skrivaren (HD??)
H 1946 n. 185.

H1950n.326. Skedehöjande har förtröde framför
RFA: o regus till ansvarighetsför.

syn betinga. Lyckligtvis är stadgandet icke tvingande. Det kan sålunda sättas ur spelet genom en klausul i försäkringsavtalet, och icke sällsynt är också, att försäkringsbolagen betinga sig allmän regressrätt. Men som sagt: regressrätten avser i alla händelser endast det skadestånd, som skulle ha tillkommit den skadelidande, därest han icke genom försäkringen erhållit ersättning för sin skada.

Vid summaförsäkring återigen bör däremot den omständigheten, att ett försäkringsbelopp uppburits, icke hindra den skadelidande eller hans rättsägare att därjämte till fullo utkräva skadestånd av skadevållaren. Detta innebär visserligen, att vederbörande på sätt och vis erhåller ersättning två gånger. Men häri har icke ansetts ligga något abnormt, eftersom ju försäkringen, såsom vi funnit, i förevarande fall icke täcker viss skada (i egentlig bemärkelse), som alltså skulle dubbelt gottgöras. Att den skadelidande undgår skyldigheten att avräkna ersättning från försäkringsbolaget, vore orimligt, på sin höjd, om han icke själv betalat för försäkringsförmånen genom premiers erläggande, resp. om försäkringen till sin typ vore *obligatorisk*; jfr i nämnda hänseenden 1916 års olycksfallsförsäkringslag, där det föreskrives, både att den skadelidande äger av skadevållaren utkräva allenast det skadestånd som tillkommer honom *utöver* erhållet försäkringsbelopp och att, på sätt nyss anmärkts, försäkringsanstalten har motsvarande regressrätt mot skadevållaren (12 §).¹ Har

¹ Avdrag från skadeståndet skall sålunda, när den skadelidande tillerkännes ersättning av skadevållaren, ske med vad den förre uppburit från riksförsäkringsanstalten eller motsvarande försäkringsbolag, jfr NJA 1931 s. 246. Men har den skadelidande själv medverkat till skadan (exempelvis med $\frac{1}{3}$), skall endast den på skadevållarens hand-

alltså den skadelidande trots liv- eller annan summa-försäkring enligt försäkringsavtalslagen sin skadeståndsrätt i behåll, kan naturligtvis någon regressrätt icke ifrågasättas för försäkringsbolaget, och enligt 2 st. i 25 § sagda lag erkännes icke heller sådan rätt, jfr NJA 1926 s. 324, 1931 s. 390. Även i förevarande fall kan emellertid bolaget ha särskilt betingat sig regressrätt, ty också denna regel är dispositiv. Den praktiska betydelsen av ett dylikt förbehåll vid livförsäkring reduceras emellertid genom den anmärkta principen, att bolaget under inga omständigheter erhåller mera än en från den skadelidande härledd rätt. Skulle nämligen den avlidnes rättsägare icke enligt 6:4 strafflagen vara i behov av underhåll, finnes ju i allmänhet icke någon rätt, som kan legalt cederas, och just tack vare livförsäkringsbeloppets utbetalande komma, som förut berörts, förutsättningarna för tillämpning av 6:4 strafflagen ofta att saknas. På denna punkt torde åter en annan princip vara tillämplig när det gäller regressrätt enligt 12 § 2 st. olycksfallsförsäkringslagen. Erlagda livräntebelopp anses kunna av försäkringsanstalten återkrävas hos skadevållaren *utan* att vid bedömande enligt 6:4 strafflagen av de efterlevandes ekonomiska ställning hänsyn i regressmålet behöver tagas till den inverkan å densamma livräntorna utöva (se just. r. Alexandersons votum i NJA 1931 s. 723 samt Hörstadius a. a. s. 246 ff.). Det räcker — men ford-ras också —, att vederbörande skulle varit »behövande»,

lande belöpande anparten av försäkringsbeloppet (här $\frac{2}{3}$) avräknas, NJA 1927 s. 248 och 1935 s. 118. Att den skadelidande tack vare försäkringen helt eller delvis undgår att drabbas av de konsekvenser, som han på grund av sin medverkan till skadan i och för sig förskyllt, är en omständighet, som icke bör komma skadevållaren till godo.

om ej berörda olycksfallsförsäkringsbelopp utgått. Då försäkringsanstalten i detta avseende har bättre rätt än de efterlevande själva, synes nämnda regressrätt, när allt kommer omkring, *så till vida* vara »självständig» till sin natur.

Det må tilläggas, att i viss begränsad utsträckning även en summaförsäkring faktiskt kan ha karaktären av skadeförsäkring (se 25 § in fine). Då tillämpas de nyss för skadeförsäkring angivna reglerna.

3. Om en annan person än den skadelidande tillfogas förlust av det skäl att han som arbetsgivare till denne varit nödsakad att utgiva sjuklön, pension, livräntor till efterlevande l. dyl., kan han då kräva skadevållaren på ifrågavarande belopp? Vad sjuklön o. dyl. beträffar, har i rättspraxis flera gånger erkänts, att arbetsgivaren på grund av legal cession har sådan befogenhet, NJA 1924 s. 470, 1928 s. 475 och 1936 s. 593 (alltså även här härledd rätt; se angående verkan av en uppgörelse mellan den skadelidande och skadevållaren 1928 års rättsfall).¹ Spörsmålet är eljest — och särskilt beträffande regress avseende livräntor till efterlevande — ganska komplicerat. Se NJA 1931 s. 723, 1938 s. 635: regressrätt helt vägrad så vitt gällde livräntor, vilka, med större belopp än enligt olycksfallsförsäkringslagen, utgått jämlikt 1925 års lag om polisväsendet i riket.

¹ I 1936 års rättsfall var tillika fråga om arbetsgivarens skyldighet att vidkännas avdrag från regresskravet motsvarande genom anlitande av vikarie uppkommen besparing.

